

Bogatstvo različitosti

KULTURNA ISTORIJA ———
MANJINA U CRNOJ GORI ———

Centar za građansko obrazovanje
Centre for Civic Education

Crna Gora
Ministarstvo pravde,
ljudskih i manjinskih prava

Podgorica, 2021.

Izdavač:

Centar za građansko obrazovanje (CGO)

Centar za građansko obrazovanje
Centre for Civic Education

Za izdavača:

Daliborka Uljarević

Urednici:

Rade Vujović i Miloš Vukanović

Autori/ke:

Sait Šabotić, Ljiljana Bajčetić, Marko Radojević, Valentina Knežević, Tatjana Zambata, Martina Saulačić Lompar, Marija Saulačić, Igor Radulović, Vesna Kovačević, Zvezdana Lakić

Dizajn i produkcija:

Centar za građansko obrazovanje (CGO)

Tiraž:

24 primjerka

ISBN 978-9940-44-032-9

COBISS.CG-ID 17505284

Publikacija “*Bogatstvo različitosti – kulturna istorija manjina Crne Gore*” realizovana je u okviru istoimenog projekta, kojeg Centar za građansko obrazovanje (CGO) sprovodi u saradnji sa Udruženjem profesora istorije Crne Gore (HIPMONT), uz finansijsku podršku Ministarstva pravde, ljudskih i manjinskih prava.

Sadržaj ove publikacije je isključiva odgovornost autora i ni na koji način ne može biti interpretiran kao kao zvaničan stav Vlade Crne Gore, CGO-a ili HIPMONT-a.

Sadržaj

5

Metodologija predavanja kulturne istorije manjina i manjinskih nacionalnih zajednica u Crnoj Gori

6

Sait Šabotić: Orijentalno islamska kultura, kulturna baština bošnjačko/muslimanskog stanovništva Nikšića

19

Ljiljana Bajčetić: Crtice iz svakodnevice muslimanskog stanovništva Pljevalja

34

Marko Radojević: Afirmacija suživota i tolerancije

39

Valentina Knežević: Albanci – porijeklo, način života i put do stvaranja nezavisnosti

47

Sait Šabotić: Albanci u Crnoj Gori

56

Tatjana Zambata: Bokeljska mornarica

64

Martina Saulačić Lompar i Marija Saulačić: Fešta sv.Tripuna –zaštitnik grada

72

Igor Radulović: Obrazovanje romske populacije na prostoru Crne Gore

78

Igor Radulović: Istorija Jevreja na tlu Crne Gore

85

Vesna Kovačević i Zvezdana Lakić: Crna Gora – susret multietičnosti

Metodologija predavanja kulturne istorije manjina i manjinskih nacionalnih zajednica u Crnoj Gori

Čovječanstvo se tokom svog evolutivnog razvoja kretalo u raznim pravcima uslovljeno, prije svega, prirodnim faktorima, stvarajući sporo ali sigurno prve civilizacije – kulture starog istoka koje će, preko Krita i Mikene, rezultirati grčkom i rimskom (antičkom) kulturom kao temeljem evropske civilizacije.

Biće to temelji koji će stojati i u osnovi naše kuće – Duklje, Zete i Crne Gore u njenoj teškoj i bogatoj viševjekovnoj povijesti. Borba za slobodu (*samo je slobodan čovjek srećan čovjek*) i lični identitet u istorijski “trusnom” području, rezultiraće različitim civilizacijskim, vjerskim, nacionalnim, kulturnim uticajima, stvarajući bogatstvo različitosti. Tako će teška prošlost zahvaljujući još težem i upornom opstajanju i Crne Gore kroz vjekove rezultirati najljepšim plodovima, multikulturalnošću njene civilizacije, što je i danas najljepša odlika savremenog svijeta. Nalazeći se i geografski u civilizacijskom centru – Mediteranu (Media – centar; Tera – zemlja) kao malo će se u njoj “ljubiti” razne civilizacije – grčka, rimska, vizantijska, osmanska, mletačka, savremena evropska – stvarajući nesvakidašnji i jedinstven kulturni pejzaž.

Manjinske zajednice, uglavnom autohtone, sa svojim karakteristikama, dio su njenog kulturnog bogatstva tj. njene kulturne istorije. Stoga je ovaj projekat dao sebi za cilj da upoznavajući se sa različitim segmentima materijalne i nematerijalne kulturne baštine manjina u Crnoj Gori prikaže njihovu vrijednost u popunjavanju ukupne kvadrature kruga crnogorske kulturne istorije. Ova potreba se ukazuje kao neophodna, posebno ako imamo u vidu bujanje vjerskih i nacionalnih ekstremizama, čiji smo svjedoci posljednja tri desetljeća. Tako granice u ljudima, nažalost, postaju granice između ljudi. Ali, granice su tu da se i prelaze, zar ne?

Zloupotreba činjenica, kako opšte tako i kulturne istorije, koristi različitost kao osnov za suprostavljanje, umjesto za bogatstvo i sklad. “Lijeni umovi” koji ne mogu i ne umiju sagledati rijetki pejzaž kulturnih bogatstava Crne Gore (kako njene osnove, tako i manjina) vide kao problem umjesto riznice koju treba čuvati, razvijati i njegovati između ostalog i ovakvim projektima. Izazovi pri njihovoj izradi su višestruki, što zahtijeva studiozno planiranje, multiperspektivni pristup temama, koji prate istorijske činjenice potvrđene istorijskim izvorima, jasnu i preciznu hronologiju uz adekvatne metodičke i obrazovne alate, poštujući pedagoške i psihološke principe.

Tokom višemjesečnog rada na projektu, od planiranja pa kroz realizaciju različitih segmenata, posebno bih istakao dio u kojem su izabrani pobjednici prihvatili sugestije date za poboljšanje urađenih priprema, a u skladu sa već pobrojanim preporukama. Tako su riječi *saradnja* i *međusobno uvažavanje* postali osnova čitavog projekta koji kroz različite pripreme i teme s ciljem da budu putokaz i pomoć prosvjetiteljima društvenih humanističkih nauka u našoj državi i porukom da je “Crna Gora rajska bašta u kojoj se ljube razne civilizacije.”

Rade Vujović

Predsjednik Udruženja profesora istorije Crne Gore (HIPMONT)

Sait Šabotić

Orijentalno islamska kultura, kulturna baština bošnjačko/ muslimanskog stanovništva Nikšića

NASTAVNIK/CA	Sait Šabotić		
NASTAVNA JEDINICA	ORIJENTALNO ISLAMSKA KULTURA, KULTURNA BAŠTINA BOŠNJAČKO/MUSLIMANSKOG STANOVNIŠTVA NIKŠIĆA		
VREMENSKA SMJERNICA	JEDAN ŠKOLSKI ČAS (45 min.)		
NASTAVNI PREDMET	Istorija	RAZRED	VIII
CILJEVI	<p>Obrazovni :</p> <p>Učenici će se razumjeti osnovne informacije o bošnjačko-muslimanskoj nacionalnoj zajednici u Crnoj Gori i Nikšiću u istorijskom kontekstu; Učenici će vrednovati činjenice o kulturi i kulturnim dostignućima Bošnjaka/ Muslimana; jezičkim specifičnostima, tradiciji graditeljstva i simbolima; Učenici će definisati i analizirati nove pojmove – stereotip; identitetska različitost; građanska lojalnost.</p> <p>Vaspitni:</p> <p>Učenici će razvijati smisao za uspostavljanje harmoničnih odnosa u zajednici; razvijaće toleranciju prema i među pripadnicima različitih etničkih grupa, vjerskih zajednica i manjinskih naroda; pozitivan odnos prema istrajnosti u radu, preciznost i pedantnosti u učenju.</p> <p>Funkcionalni:</p> <p>Učenici će razvijati pamćenje, kritičko mišljenje, usmeno interpretacijske vještine i samostalnost u radu.</p>		

ISHODI UČENJA	<ul style="list-style-type: none">• Opiše način na koji je muslimansko-bošnjačko stanovništvo postalo dio ukupnog stanovništva Crne Gore;• Nabroji preostale orijentalno-islamske spomenike u Nikšiću;• Analizira stanje očuvanosti orijentalno-islamskih spomenika u Nikšiću;• Navede lokacije na kojima se nalaze pomenuti spomenici;• Razvije ličnu odgovornost prema drugima i drugačijima.
OBlici I METODE RADA	Frontalni, grupni i individualni Ilustrativno-demonstrativne: - Presentacija sa prikazom pomoću projektora - rad sa slikom kao istorijskim izvorom. Verbalno-tekstualne: -Usmeno izlaganje (objašnjavanje, obrazlaganje, opisivanje) - rad na istorijskom izvoru; rad sa publicističkim tekstom, dijaloška metoda (heuristički razgovor, diskusija) Upotreba različitih tehnika učenja i zadataka: „mostovi i zidovi“, „isto i različito“, „intervju“, „plakat“ tokom grupnog rada
NASTAVNA SREDSTVA I POMAGALA	Udžbenik, istorijska karta (Teritorijalni razvoj Crne Gore), laptop računar, projektor, projekciono platno, školska tabla
LITERATURA	Ž. M. Andrijašević/S. Šabotić/D. Papović/S. Drobñjak, Istorija 8, udžbenik za osmi razred osnovne škole, ZUNS, Podgorica 2019; Ž. M. Andrijašević&Š. Rastoder, Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003, Podgorica 2006; Nikšić, monografija, Zagreb 1972; P. Šobajić, Nikšić-Onogošt, Beograd 1939; B. Hrabak, Nikšić do početka XIX vijeka, Beograd 1997; S. Drobñjak & S. Šabotić, Muslimansko-bošnjačko stanovništvo Onogoškog-Nikšićkog kraja od 1477-2003, Podgorica 2005; Istorijski leksikon Crne Gore, knj. I-V, Podgorica 2006; L. Valenta, Upoznajmo se, Metodički priručnik za nastavnike, 2008; Moje vrijednosti i vrline – razvoj socijalnih i emocionalnih vještina učenika i učenica, Priručnik za nastavnike i nastavnice u osnovnoj školi, Podgorica 2018.
KORELACIJA	Korelacija unutar predmeta: VII razred – Arabljeni i islam; Krstaški ratovi; VIII razred – Pojava i širenje islama i islamska kultura u Crnoj Gori; Zločini nad muslimanskim stanovništvom. Korelacija sa drugim predmetima: Crnogorski-srpski, bosanski i hrvatski jezik – intervju kao metoda za prikupljanje podataka; Likovna kultura – ukrasi na nadgrobnim spomenicima, graditeljstvo, plakat; Geografija – administrativna pripadnost područja; Građansko vaspitanje – prevazilaženje predrasuda.

Sadržaj (tok) rada

Priprema učenika - uvod u temu ili nastavnu jedinicu

AKTIVNOSTI NASTAVNIKA	AKTIVNOSTI UČENIKA
<p data-bbox="186 1097 215 1418">Uvodni dio časa 5-7 min</p> <ul style="list-style-type: none">▪ Upisivanje ishoda časa; upisivanje odsutnih učenika; pozivanje učenika da pripreme pribor za rad;▪ <u>Motivacija</u>: Nastavnik se obraća učenicima sa zahtjevom da na tabli napišu riječi koje ih asociraju na islam i muslimane;▪ Saopštava kratku priču o istorijskoj sudbini grada, o tome kako je kroz istoriju pripadao raznim narodima koji su na njegovom tlu ostavljali različita svjedočanstva svoga prisustva;▪ Definiše i ističe ciljeve časa;▪ Na osnovu ranije stečenih i usvojenih znanja, nastavnik učenicima postavlja kratka pitanja sa ciljem motivisanja i uvođenja u novu nastavnu jedinicu i realizaciju obrazovno-vaspitnih ishoda;▪ Uz pomoć laptopa pokreće prikazivanje slika i pitanja (Prilog br. 1):<ol style="list-style-type: none">1. <i>Koji istorijski događaj je prikazan na slici? (Rad učesnika Berlinskog kongresa);</i>2. <i>Šta je Crna Gora ostvarila i dobila na tom kongresu? (Ostvarila je međunarodnu potvrdu nezavisnosti i teritorijalno proširenje);</i>3. <i>Koje vjerske grupacije su živjele u Crnoj Gori prije, a koje poslije Berlinskog kongresa? (Prije Berlinskog kongresa živjeli su pripadnici pravoslavne vjerske zajednice, a nakon toga i pripadnici katoličke i islamske zajednice);</i>4. <i>Da li na datoj slici prepoznajete ljude u odjeći koja je drugačija od tradicionalne crnogorske? Ko su oni i koje titule su nosili? Pokušajte prepoznati poruku slike. (Na slici su, pored ostalih, prikazani vjerski poglavari pravoslavnog, katoličkog i muslimanskog stanovništva u Crnoj Gori – mitropolit, biskup i muftija. Poruka slike je međusobno uvažavanje).</i>	<ul style="list-style-type: none">▪ Učestvuju u evidentiranju odsutnih učenika; pripremaju pribor za rad na času;▪ Pažljivo slušaju nastavnikovo izlaganje;▪ Učenici pojedinačno izlaze pred tablu i zapisuju svoje asocijacije;▪ Učenici razmišljaju, odgovaraju na nastavnikova pitanja, rješavaju slikovnice, pokazuju na istorijskoj karti i povezuju naučeno.

AKTIVNOSTI NASTAVNIKA

AKTIVNOSTI UČENIKA

Glavni dio časa 33 min Blok A Blok B

▪ Nastavnik nastavlja sa usmenim izlaganjem usmjerenim na informacije o broju islamskog stanovništva u Crnoj Gori i Nikšiću nakon Berlinskog kongresa, ukazujući na istorijski proces u kome je taj narod postao brojčano manji u odnosu na pravoslavno stanovništvo. Izlaganje se nastavlja pričom o imenovanju tog stanovništva sa ciljem da se ukaže na pojmove stereotipa i predrasuda tj. šta oni znače u izgradnji stava i mišljenja prema pripadnicima naroda koji se u Crnoj Gori označavaju terminom „manjinski narod“ (nastavnik će kao ilustraciju koristiti pojam „ograda u glavama“, pokušavajući da učenicima približi navedene pojmove).▪ Čita odluke Berlinskog kongresa koje se odnose na Crnu Goru i stanovništvo islamske religije u njoj (Prilog br. 2). 1. <i>Iznesite svoj stav o navedenim odlukama Berlinskog kongresa?</i>2. <i>Koje ljudsko pravo je istaknuto u odlukama Berlinskog kongresa?</i>3. <i>Da li je odlukama Berlinskog kongresa definisano pitanje kulturne baštine?</i>▪ Uz pomoć laptopa, pokreće prikazivanje slika na projekcionom platnu (Glavna kapija grada Nikšića; Karavanska trgovina Nikšića, Bedem; Predaja Nikšića) i čita tekst Ludviga Kube o izgledu osmanskog Nikšića (Prilog br. 3).▪ Nastavlja izlaganje o preostalim spomenicima islamsko-orijentalne baštine u Nikšiću i navodi najznačajnije: Hadži Ismailova džamija; Hadži Ismailov most na Duklu; Bedem; Nišan na Bistričkom groblju; Kuća Mekića u Karađorđevoj ulici.▪ Postavlja pitanja: 1. <i>Šta zaključujete na osnovu pročitanoog teksta i ilustracija koje ste vidjeli?</i>2. <i>Izdvojte i imenujte današnje kulturno-istorijske spomenike u Nikšiću koji se svrstavaju u kulturno-istorijsku baštinu Bošnjaka/Muslimana?</i>	▪ Učenici pažljivo slušaju (frontalno);▪ Posmatraju tabelu sa brojem stanovnika islamske i pravoslavne religije na projekcionom platnu; grafički predstavljaju; upoređuju, zaključuju;▪ Zapisuju u sveskama definiciju predrasuda (Predrasude – stavovi koji su logički neopravdani i neosnovani (nemaju istinitu osnovu), veoma su emocionalno obojeni i teško se mijenjaju. Najčešće su etničke i rasne predrasude (Crnci, Jevreji...). One su krajnje negativne! To su negativni stavovi usmjereni protiv pojave, pojedinca, grupe. To je mišljenje ili sud koji se ne zasniva na činjenicama, već se donosi bez dovoljno podataka i znanja. Osoba ne preispituje opravdanost uvjerenja).▪ Zapisuju definiciju stereotipije (Stereotipije – uprošćene i pogrešne slike o nekim nacijama i narodima. Za razliku od predrasuda mogu se javiti i pozitivno obojene stereotipije. U pitanju je previše pojednostavljen način razmišljanja o pojavama i grupama ljudi. Mišljenje je zasnovano na djelimičnoj obaviještenosti).▪ Odgovaraju na postavljena pitanja; kritički se odnose prema istorijskom izvoru i njegovim navodima.

AKTIVNOSTI NASTAVNIKA		AKTIVNOSTI UČENIKA	
<ul style="list-style-type: none">Raspoređuje učenike u grupe prema podjeli koju je uradio na prethodnom času (5x5).Saopštava zadatke koje je pripremio za grupe. Imenuje „kapitene“ grupa i listiće sa definisanim zadacima dijeli grupama (Prilog br. 4). Određuje vrijeme za realizaciju zadatka. Poziva članove grupa da međusobno sarađuju kako bi rezultat rada bio što bolji. Za rješavanje zadatka nastavnik primjenjuje više tehnika „mostovi i zidovi“, „isto i različito“, „intervju“, „plakat“. Na osnovu zapisanog, učenici izvode zaključak o različitosti, odnosno da li je ona prednost ili nedostatak jednog društva. <p style="text-align: center;">****</p> <ul style="list-style-type: none">Poziva predstavnike grupa da predstave konačno rješenje zadatka		<ul style="list-style-type: none">Učenici pažljivo slušaju, razmišljaju, procjenjuju, odgovaraju, zapisuju u svojim bilježnicama; <p style="text-align: center;">****</p> <ul style="list-style-type: none">Zauzimaju nove pozicije u učionici;Konsultuju se i dogovaraju unutar grupa;Vrše selekciju raspoloživog materijala; selektuju dijelove teksta; pretražuju uz pomoć Interneta; u pisanoj formi odgovaraju na pitanja koja proizilaze iz teksta; utvrđuju srž, značenje i poruku odabranog materijala; <p style="text-align: center;">****</p> <ul style="list-style-type: none">„Kapiteni“ grupa predstavljaju svoja rješenja uz komentare ostalih članova grupe/a.	
AKTIVNOSTI NASTAVNIKA		AKTIVNOSTI UČENIKA	
<ul style="list-style-type: none">Vrši kratku rekapitulaciju saopštenih sadržajaVrši evaluaciju časa:<ul style="list-style-type: none">Šta smo na ovom času novo naučili?Kako smo međusobno sarađivali?Kako smo se osjećali?Šta bi se moglo dodati pa da nastava i učenje budu još bolji i efikasniji?Zadaje domaći zadatak (opciono):<ul style="list-style-type: none">Od usvojenih pojmova, naziva objekata baštine i drugih znanja iz istorije, napravite ukrštenicu čije će konačno rješenje glasiti „Različitost je bogatstvo“; Napišite esej na temu „Različitost je bogatstvo“!		<ul style="list-style-type: none">Komentarišu;Zapisuju u sveskama zadatak koji će uraditi kod kuće.	

Završni dio časa 5 min

Izgled table (plan table)

Opšte privredne, prosvjetne, kulturne i vjerske prilike u Crnoj Gora od 1878-1905. godine
(*Orijentalno-islamska kulturna baština bošnjačko/muslimanskog stanovništva u Nikšiću*)

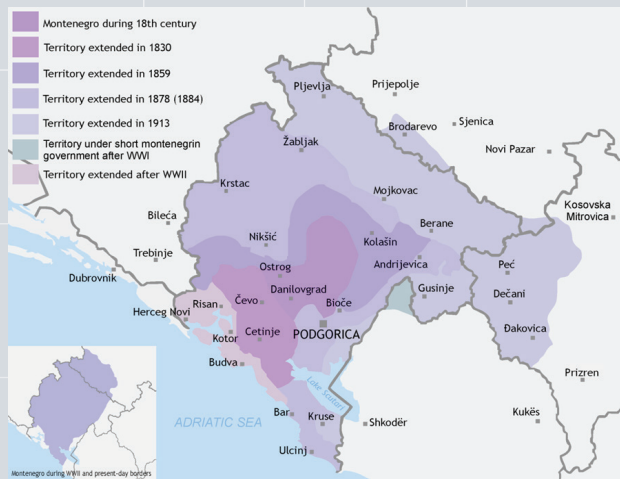
Napomena: Pitanja, nalozi, zadaci i ilustrativni materijal koje daje nastavnik, umjesto ispisivanja biće dat kroz prezentaciju!

Samovrednovanje održanog časa

Prilog br. 1:

Rad učesnika Berlinskog kongresa

Teritorijalni razvoj Crne Gore od kraja XV vijeka do 1918. godine

Vjerski poglavari na Cetinju 1910. godine, prilikom proglašenja Crne Gore za Kraljevinu

Pitanja:

1. Koji istorijski događaj je prikazan na slici?
2. Šta je Crna Gora ostvarila i dobila na tom kongresu?
3. Koje vjerske grupacije su živjele u Crnoj Gori prije, a koje poslije Berlinskog kongresa?
4. Da li na datoj slici prepoznajete ljude u odjeći koja je drugačija od tradicionalne crnogorske? Ko su oni i koje titule su nosili? Pokušajte prepoznati poruku slike.

Prilog br. 2:

Na teritoriji Crne Gore, prvi popis stanovništva sa karakteristikama savremenog popisa, izvršen je sredinom 1879. godine, po naređenju knjaza Nikole. Dvadeset godina kasnije u Crnoj Gori i Nikšiću bilo je:

Broj stanovnika 1898. godine			
	pravoslavni	muslimani	katolici
Crna Gora	140.000	12.051	7.500
Nikšić	1.800	165	?

Odluke Berlinskog kongresa koje se odnose na Crnu Gori:

Član XXVI: Nezavisnost Crne Gore priznaju Visoka porta i sve one Visoke strane ugovornice koje je još nijesu priznale.

Član XXVII: Visoke strane ugovornice slažu se u pogledu sljedećih uslova: ...Biće obezbijedena sloboda i vršenje svih vjerskih obreda svim državljanima Crne Gore i strancima...

Član XXIX: Bar i njegovo zaleđe pripajaju se Crnoj Gori... Crna Gora ima punu slobodu plovidbe Bojanom... Crna Gora neće moći da ima ratnih brodova ni ratne pomorske zastave. Luka Bar i sve crnogorske vode biće zatvorene za ratne brodove svih nacija.

Član XXXII: Crnogorska vojska je dužna da najkasnije u roku od dvadeset dana od dana izmjene ratifikovanog ugovora napusti teritorije koje je posjedovala knjaževina. Turska vojska će u istom roku napustiti teritorije koje su ovim ugovorom pripale Crnoj Gori.

Član XXXIII: Pošto Crna Gora treba da primi na sebe jedan dio osmanskog javnog duga za nove teritorije koje su joj dodijeljene mirovnim ugovorom, predstavnici sila u Carigradu utvrdiće visinu tog dijela u saglasnosti sa Visokom portom na pravičnoj osnovi...

Pitanja:

1. Iznesite svoj stav o navedenim odlukama Berlinskog kongresa?
2. Koje ljudsko pravo je istaknuto u odlukama Berlinskog kongresa?
3. Da li je odlukama Berlinskog kongresa definisano pitanje kulturne baštine?

Prilog br. 3: Slikovni prilozi:

Izgled savremenog Nikšića

Glavna gradska kapija Nikšića

Predaja Nikšića
1877. godine

Karavanska
trgovina Nikšića

Nikšićki bedem prema
crtežu A. Evansa

Zapis Ludviga Kube o starom Nikšiću

Interesantno svjedočanstvo o izgledu jednog broja starih objekata iz osmanskog perioda, ostavio je češki geograf i muzikolog Ludvig Kuba, koji je Nikšić posjetio desetak godina nakon prelaska grada u ruke Crnogoraca. O izgledu nekadašnje nikšićke kasabe on je zapisao: "Pošto sam razgledao pravolinijske ulice novog grada koji je izgrađen nakon posljednjeg rata, a koji gradnjom podsjeća na neprijatnu Mirkovu varoš u Podgorici, ušao sam brzo u ruševine starog turskog Nikšića. Stare zanimljive muslimanske ruinirane zgrade djeluju na nas neodoljivom draži. Niski, crijepom pokriveni krovovi harema, dućana i kafana, drveni balkoni, mušebaci na četvrtastim prozorima, istureni i ponegdje ukrašeni zidovi, dotrajale kamene zgrade, opustjela vrata bez vratnica, sve pola porušeno, pola sačuvano, pola zaraslo u travu, pola u mahovinu. To je otprilike stara varoš Nikšić".

Izvor: Ludvig Kuba, *U Crnoj Gori*, CID, Podgorica 1996.

Pitanja:

1. Šta zaključujete na osnovu pročitano g teksta i ilustracija koje ste vidjeli?
2. Izdvojte i imenujte današnje kulturno-istorijske spomenike u Nikšiću koji se svrstavaju u kulturno-istorijsku baštinu Bošnjaka/Muslimana?

Prilog br. 4: Zadaci za grupe

Grupa I: Hadži Ismailova džamija u Grudskoj mahali kao spomenik kulturno-istorijske baštine Bošnjaka/Muslimana Nikšića

Zadatak: Pažljivo pročitajte dati tekst o Hadži Ismailovoj džamiji u Nikšiću. Napišite sve pozitivne odlike o datom kulturno-istorijskom objektu (spomeniku), sve ono čime taj spomenik doprinosi povezivanju među ljudima, kao i sve ono čime taj objekat (spomenik) doprinosi razdvajanju ljudi, odbacivanju pojedinaca i sl. Izvedite zaključak i obrazložite kako bi vi mogli uticati na stavove ljudi u vašem okruženju da se promijene u pozitivnom pravcu.

O Hadži Ismailovoj džamiji

Nekada su u Nikšiću postojale ukupno četiri džamije, Donjogradska, Pašina, Hadžidanuša i Hadži Ismailova, koje su sagrađene u periodu dok je Nikšić bio pod osmanskom vlašću. Najveća i glavna od ove četiri džamije bila je Pašina džamija, kod bunara Pašince u Staroj varoši. Jedina džamija koja i danas postoji je Hadži Ismailova džamija koja se nalazi u Grudskoj mahali. Džamija je skromnih dimenzija, sa jednim minaretom, četvorosvodnim krovom, sa trijemom koji je ispred ulaznih vrata

 Hadži Ismailova džamija u Nikšiću (Grudska mahala)

i sa malenim džamijskim haremom, odnosno dvorištem. Džamija je imala i svoj tarih (natpis urezan u kamenu) i zahvaljujući Petru Šobajiću natpis sa tog tariha je sačuvan, iako mi tarih danas nemamo. Taj tarih upravo saopštava da je džamija podignuta 1219. godine po hidžri i da je njen vakif, odnosno graditelj, bio Hadži Ismail Mehmednić Lekić, iz plemena Gruda. On je bio trgovac i zahvaljujući svojim poslovima koje je vodio sa Dubrovnikom i Sarajevom, stekao je određenu količinu novca i smatrajući bogougodnim djelom pristupio je obnovi mosta na Duklu, koji danas nosi njegovo ime, i izgradnji džamije u Grudskoj mahali. Ako bismo 1219. hidžetsku godinu preračunali na godine savremene ere ispalo bi da je godina gradnje 1804. iako se u mnogim istriografskim radovima navodi da je datum njene izgradnje 1807. godine.

Nakon ulaska Nikšića u sastav Knjaževine Crne Gore 1877. godine sačuvana je i Hadži-Ismailova džamija, što je, uz podatak da se već 1879. godine ustanovljava Islamska zajednica u Crnoj Gori, prva na Balkanu, potvrda skladnog života više vjera i konfesija. Džamija u Nikšiću više puta je rekonstruisana uz posebnu brigu o njenoj autentičnosti. Pored islamskih vjernika, džamiju u Nikšiću često posjećuju i pravoslavni vjernici, posebno za vrijeme ramazanskog i kurban-Bajrama, što je čini jednim od simbola suživota u gradu pod Trebjesom.

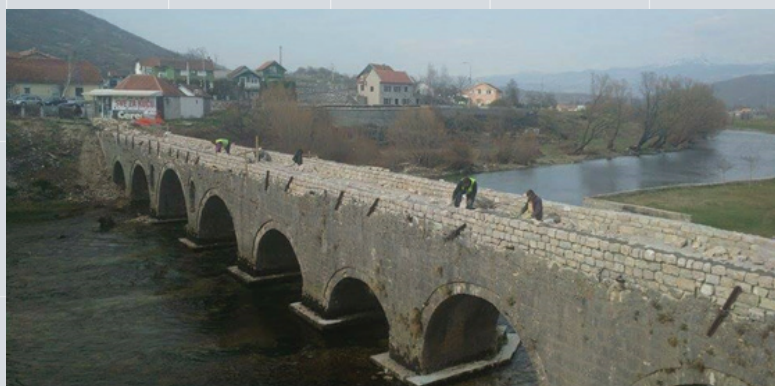
Izvor: *Dnevne novine*, br. 2447, 10. i 11. avgusta 2019. (Hadži Ismailova džamija jedan od simbola suživota i gradu pod Trebjesom), 20-21; *Vijesti*, 26. januara 2020. god.; <https://m.cdm.me/drustvo/hadzi-ismailova-dzamija-jedan-od-simbola-suzivota-u-niksicu/>; <https://www.onogost.me/drustvo/niksic-kroz-istoriju-dzamije?page=4> .

Grupa II: Hadži Ismailov most na rijeci Zeti na Duklu kao spomenik kulturno-istorijske baštine Bošnjaka/Muslimana Nikšića

Zadatak: Pažljivo pročitajte dati tekst o Hadži Ismailovom mostu na rijeci Zeti u Nikšiću. Napravite zamišljeni intervju sa Hadži Ismailom u kome će on, iz svog ugla, naglasiti sve ono čime most doprinosi povezivanju među ljudima. Izvedite zaključak kako bi intervju sa nekom značajnom osobom mogao uticati na stavove ljudi u vašem okruženju da se promijene u pozitivnom pravcu.

O Hadži Ismailovom mostu na rijeci Zeti u Nikšiću

Danas se mnogi gradovi u svijetu prepoznaju po svojim mostovima. Zahvaljujući etnologu Petru Šobajiću, istraživaču prošlosti Nikšićkog kraja, i njegovoj kratkoj bilješci o Hadži Ismailu Lekiću Mehmedniću, koja je data u knjizi „Nikšić-Onogost“ (Beograd, 1938), zauvijek je od zaborava otrgnut ovaj nikšićki vakif, koji je osim za most, dobar dio svog imetka, izdvojio i za džamiju u Grudskoj mahali, koja je nadživjela

➔ Hadži Ismailova džamija u Nikšiću (Grudska mahala)

svoga dobrotvora. Iz te Šobajićeve bilješke saznajemo da Hadži Ismail bio privrženik vjere i da je obavio hadžiluk, kao jednu od pet osnovnih vjerskih dužnosti muslimana. Pripadao fisu Gruda u Nikšiću i bio je trgovac, koji je hidžetske 1219. godine (1804. godine po Gregorijanskom kalendaru), izdvojio dio svog novca, dajući ga za izgradnju mosta na mjestu zvanom Duklo. Hadži Ismailov most, koji je smješten sjeverno od današnjeg gradskog središta na udaljenosti oko 2 km, bio je dug 110 metara (165 aršina), i prvobitno ga je ukrašavalo sedam polukružnih voltova sa šest tumbasa (stubo-

va). U estetskom pogledu, objekat je imao neobično lijep izgled i, za onovremene prilike, dovoljnu gazišnu površinu, koja je iznosila oko 3,10 m. Graditelj nije mogao unaprijed znati nepredvidljive čudi Zete, pa, vjerovatno, nije mogao ni pretpostaviti da će sa prvim povećanjima vodostaja, čuprija biti preplavljena. Da bi ga i dalje mogli koristiti, novi graditelji su žrtvovali eleganciju zarad funkcionalnosti, pa je tako bio dodat još jedan otvor ali i nadzidan objekat, što je dovelo do podizanja nivelete i njenog pretvaranja iz savijene u ravnu. Tokom svog "života", most na Duklu je preživljavao razne prilike, pa je vremenom i obnavljan. Opsežna rekonstrukcija mosta urađena je tokom 2017. godine i po treći put mostu je „produžen život“, koji traje već više od tri vijeka.

Izvor: <https://www.novineniksica.me/iz-prolaznosti-u-vjecnost/>

Grupa III: Bedem kao spomenik kulturno-istorijske baštine Bošnjaka/Muslimana Nikšića

Zadatak: Pažljivo pročitajte dati tekst o Bedemu u Nikšiću. Napišite sve pozitivne odlike o datom kulturno-istorijskom objektu (spomeniku), sve ono čime taj spomenik doprinosi povezivanju među ljudima, kao i sve ono čime taj objekat (spomenik) doprinosi razdvajanju ljudi, odbacivanju pojedinaca i sl. Izvedite zaključak i obrazložite kako bi vi mogli uticati na stavove ljudi u vašem okruženju.

O Bedemu u Nikšiću

Očuvani ostaci osmanskog utvrđenja Onogošt-Nikšić nalaze se na kamenitom brežuljku u jugoistočnom dijelu Nikšićkog polja. Njegova izgradnja započela je krajem XVII, a dovršena je prvih godina XVIII vijeka. Grad ima dvije cjeline: u ravnici – ostaci Donjeg grada sa pet kula i sistem Gornjeg grada sa šest. Čitav grad je opasan bedemima. Tvrđava poznata pod imenom Onogošt podignuta je na grebenu stjenovite, strme glavice koja se izdiže nad poljem 20–25 m. Bila je dugačka 214 m, a u srednjem dijelu, gdje je najprostranija, široka oko 30 m.

Zapadni, nešto duži zid tvrđave debio je 1,6 m, a istočni, na koji se naslanja donji dio utvrđenog grada, 1,1 m. Na južnom, krajnjem dijelu tvrđave, izdizala se petougaona trospratna kula, a na sjeveru niža osmougaona kula. U sredini se nalazi – Kastel, najstarija građevina tvrđave, koji su sačinjavale dvije topdžane, stan dizdara i stan azapa (tvrđavskih stražara), i dubok podrum, ozidan na svodu, koji je služio kao magacin za municiju. Na najzvišenijem dijelu tvrđave, bila je artiljerijska platform. Dvije manje platforme (tophane) bile su podešene za po jedan merzer, a na južnom i istočnom dijelu tvrđave moglo se smjestiti 6-8 topova pojedinačno. Donji grad (dio utvrđenja pod glavicom), građen u obliku četvorougla, zaštićen tvrđavom, sa kojom je sačinjavao cjelinu, i tri zida, visoka po 4 m, debljine od 1,45-1,5 m, sa kulama na uglovima i u sredini, bio je nešto uži, ali znatno širi od gornjeg. Istočni zid Donjeg grada, na čijem su se uglovima nalazile Proseni i osmougaona Osa kula, sa bunarom i zrvnjem, a u sredini Velika kapija, bio je dug 104m, južni 66 m i sjeverni 86 m. Transportne kule su pripremljene za pješadijsku odbranu. Kruna zidova oko donjeg grada, bila je izgrađena u vidu bankete, koja je prolazila kroz kule i njome su se mogli kretati vojnici. Zidovi grada vremenom postaju tijesni za sve one koji su u njemu trazili utočište, pa se počinje sa gradnjom ispod gradskih zidina i spon-

tano nastaju prva naselja u polju – začeci današnjeg grada. Zato se postanak i razvoj grada moraju vezati za staru gradsku tvrđavu i pored činjenice da je, još mnogo prije njenog nastanka, negdje u Nikšićkom polju postojala rimska naseobina Anderba, koja je netragom nestala i o čijoj lokaciji nema neposrednih izvora. Na tim bedemima i kulama grada stalno se vodila bitka ne samo za grad već i za preimućstvo u širem smislu. Današnji Bedem je omiljeno mjesto okupljanja mladih i mjesto na kome se organizuju brojne kulturne manifestacije...

Izvor: Petar Šobajić, *Nikšić-Onogošt*, Beograd 1938.

Grupa IV: Nišan na Bistričkom groblju (nadgrobni spomenici) kao spomenik kulturno-istorijske baštine Bošnjaka/Muslimana Nikšića.

Zadatak: Pažljivo pročitajte dati tekst o nišanu na Bistrici. Izdvojte sve što je isto i što je različito u odnosu na nadgrobne spomenike kod stanovništva pravoslavne vjere. Izvedite zaključak šta bi moglo uticati na pozitivno mijenjanje stavova kod ljudi u islamu i pravoslavlju kada su u pitanju nadgrobni spomenici kao obilježja jednog naroda.

Nadgrobni spomenici ili obilježja, naročito u urbanim sredinama, imaju i kulturno-istorijsku, spomeničku, estetsku i pejzažnu funkciju. Nadgrobna obilježja na mezarjima među muslimanskim stanovništvom sa naših prostora, nazivaju se nišani. Riječ nišan potiče iz persijskog jezika i osim u značenju za nadgrobno obilježje, ona označava i cilj, metu, biljeg, znak, trag, odlikovanje, znamenje... Nišani kao nadgrobni spomenici po svojim osobinama predstavljaju vrlo zanimljivu i pažnje vrijednu kulturno-umjetničku pojavu i na prostoru Crne Gore. Na prostoru Nikšića i okoline nekada su postojala brojna mezarja. Najveći broj umrlih stanovnika muslimanske konfesije danas se sahranjuje na mezarju kraj Bistrice, gdje je prije nekoliko godina sagrađena i mejjithana sa gusulhanom. Kao i na drugim mezarjima i na mezarju kraj Bistrice se u pogledu nadgrobnih obilježja zapažaju različiti izrazi i forme. Među nišanima starije izrade su i tri nadglavna nišana čiji se vrh završava oblikom fesa. Dva nišana su izgrađena od betona, a na jednom od njih je uklesana sablja što bi moglo uputiti na zaključak da je tu sahranjen neko ko je imao oficirski čin. Ipak, jedan od ta tri nišana izaziva posebnu pažnju. To je nišan koji je smješten u donjem dijelu mezarja, u onom dijelu koji je ravniji i koji je, zajedno sa drugim nišanima, do nedavno, bio izložen varljivim ćudima Bistrice. Cjelokupan nišan je izgrađen od kamena koji je zbog izloženosti spoljašnjim uticajima već odavno poprimio sivu boju. Na njegovom vrhu je oblik fesa, što nam jasno govori da je nastao poslije 1832. godine, jer se, kao što je poznato, fes kao dekorativni elemenat na nišanima javlja tek nakon te godine. Taj simbol je na izvjestan način predstavljao pripadništvo građanskom sloju u Osmanlijskom carstvu. Na nišanu postoji i natpis na arapskom jeziku iz koga saznajemo da je tu sahranjen Jakub Čanović. Ovo je danas jedinstveni nišan u Nikšiću sa svojom estetsko-umjetničkom i epigrafskom vrijednošću koju posjeduje.

Izvor: <https://www.novineniksica.me/biljeg-proslosti-na-mapi-sadasnjosti/>

Grupa V: Reljefna kapija kuće Mekića kao spomenik kulturno-istorijske baštine Bošnjaka/Muslimana Nikšića

Zadatak: Pažljivo pročitajte tekst o kući Mekića i njoj kapiji. Zamislite da ste u ulozi turističkog radnika koji treba da osmisli plakat kojim će istaći sve pozitivne odlike o datom kulturno-istorijskom objektu (spomeniku), sve ono čime taj spomenik doprinosi povezivanju među ljudima, kao i sve ono čime taj objekat (spomenik) doprinosi razdvajanju ljudi, odbacivanju pojedinaca i sl. Izvedite zaključak i obrazložite kako bi vi mogli uticati na stavove ljudi u vašem okruženju.

O kući Mekića u Nikšiću

Jedna od najstarijih kuća u Nikšiću, koja se danas nalazi u Karađorđevoj ulici, br. 6, nekada je bila vlasništvo porodice Mekić.

Prema pisanim istorijskim izvorima, kad je 1884. godine počela izgradnja centralnog trga nove varoši Nikšića, na tom prostoru je bilo nekoliko starih muslimanskih kuća, oko njih bašte, putevi, oranice... Te kuće, kako bi se realizovao urbanistički plan dr Josipa Sladea, porušene su, zemljište je uravnjeno i razdijeljeno pojedincima da zidaju nove kuće. Među onim starim bile su i dvije kuće Mekića. Jedna je srušena, a druga, o kojoj je riječ u ovom tekstu, ostala je i dugo skretala pažnju prolaznika ornamentima na ulaznim vratima. Kasniji vlasnici zazidali su prozore i ugradili druge mnogo veće, umnogome izmijenili izgled kuće, ali ulaznu kapiju sa ornamentima nijesu dirali.

U međuvremenu kompletirana je priča o njenim prvim vlasnicima, porodici Fevzije Mekića, sestrića čuvenih Mušovića, koji su dugo vladali osmanskim Nikšićem. Naime, nakon oslobođenja grada 1877. godine tu je ostalo da živi svega 19 muslimanskih porodica (1882. god), među kojima i Mujo Mekić, Gruda. U vrijeme balkanskih ratova, Mekići su odselili u Tursku i uzeli prezime Tara, prema rijeci Tari. Svoju ljubav prema Nikšiću Fevzija je prenio na svog sina Šarika Taru, biznismena rođenog u Skoplju 1930. godine, jednog od najbogatijih Evropljana, vlasnik sistema ENKA.

Izvor: <https://www.novineniksica.me/najstarija-kuca-u-gradu/>

➤ Kuća Mekića

➤ Kapija kuće Mekića

Crtice iz svakodnevice muslimanskog stanovništva Pljevalja (XIX v.-početak XX v)

NASTAVNIK/CA	mr Ljiljana Bajčetić		
NASTAVNA JEDINICA	CRTICE IZ SVAKODNEVICE MUSLIMANSKOG STANOVNIŠTVA PLJEVALJA (XIX v.- POČETAK XX v)		
VREMENSKA SMJERNICA	DVOČAS (90 min.)		
NASTAVNI PREDMET	Istorija	RAZRED	III / IV (Srednja škola)
CILJEVI	<p>Obrazovni: Učenici razumiju širinu i značaj "novog čitanja istorije"; utvrđuju svoja znanja o prilikama na Balkanu, konkretno na području Pljevalja, u vrijeme vladavine Osmanskog carstva, karakterišu prilike u Pljevljima u uslovima dvojne vlasti; usvajaju znanja o načinu i stilu života gradskog muslimanskog stanovništva; razumiju značaj kontekstualizacije svakodnevice; upoređuju svakodnevni život u prošlosti i u sadašnjosti, povezuju znanja iz istorije, sociologije, književnosti i umjetnosti.</p> <p>Vaspitni: Uz pomoć nastavnika učenici samostalno istražuju, kritički promišljaju istorijske izvore i literaturu, na osnovu stečenih znanja "čitaju između redova" i otkrivaju prošlost na novi način; sagledavaju istorijske prilike iz ugla "običnog" čovjeka, zaključuju da je svakodnevni život" onaj koji svi vide, a ne primjećuju" veoma važan segment istorije i važan izvor za naučna istraživanja; razumiju uticaj nasljeđa na sadašnjost, usvojene sadržaje i metodološka iskustva primjenjuju u svojoj svakodnevici.</p> <p>Operativni: Učenici se upoznaju sa političkim, ekonomskim i kulturnim prilikama u Pljevljima u XIX i početkom XX vijeka u vrijeme osmanske, a krajem XIX, početkom XX vijeka i austrogarske vlasti; prepoznaju elemente osmanske kulture i tradicije; upoznaju se sa načinom života gradskog muslimanskog stanovništva; stiču znanja o međusobnoj povezanosti svakodnevice i društvenog konteksta; uviđaju značaj "običnog, malog" čovjeka u istorijskim zbivanjima; prepoznaju sličnosti u načinu života kod hrišćanskog i muslimanskog stanovništva, sličnosti i razlike u odnosu na savremenu svakodnevnicu i njen kontekst.</p>		

ISHODI UČENJA	Učenici navode karakteristike osmanske vlasti, znaju da objasne uzroke i posljedice dvojne uprave u Pljevljima krajem XIX, početkom XX vijeka, opisuju društvene prilike u Pljevljima, opisuju izgled grada, izdvajaju važne segmente svakodnevnog života, karakterišu način i stil života muslimanskog stanovništva, uočavaju razlike; kontekstualizuju svakodnevnicu, kritički "čitaju" svakodnevnicu kao istorijski izvor; primjenjuju stečena znanja u konkretnim situacijama, samostalno zaključuju o povezanosti nasljeđa i sadašnjosti.
OBLICI I METODE RADA	Frontalni, grupni, individualni / monološka, dijaloška, tekstualna, ilustrativno-demonstrativna
NASTAVNA SREDSTVA I POMAGALA	Istorijska karta, tekstovi, fotografije, predmeti iz svakodnevne upotrebe
LITERATURA	<ul style="list-style-type: none">• D. Papović, S. Šabotić, A. Prekić, M.Šćekić, Istorija za treći razred gimnazije, Podgorica 2016;• Grupa autora, Istorija Pljevalja, Pljevlja 2009;• Geza Varadi, Imre Laki, Novopazarski sandžak-Pljevlja-1878-1908, Podgorica 2009;• Marija Kocić, Orijentalizacija materijalne kulture na Balkanu, Beograd 2010.• Ljiljana Bajčetić, Kultura svakodnevica Pljevalja tridesetih godina XX vijeka, Pljevlja 2018;• Istorijska čitanka 1, Osmansko carstvo, Nastava moderne istorije jugoistočne Evrope, Podgorica 2012;• Vehbija Bambur, Arhitektura stare pljevaljske kuće, Pljevaljske novine 15, januar 1966;• Suraiya Faruqi, Sultanovi podanici, Kultura i svakodnevica u Osmanskom carstvu, Zagreb, 2009;• Avdija Avdić , Političke prilike u Novopazarskom sandžaku krajem XIX i početkom XX vijeka.
Web linkovi	https://commons.wikimedia.org/w/index.ph https://kesatnet.me/galerija-stara-pljevlja/ https://www.youtube.com/watch?v=TxgxDNuFI74 https://foruminfo.rs/kuca-jusufagica/
Korelacija	sociologija, umjetnost, književnost, građansko obrazovanje

Sadržaj (tok) rada

Priprema učenika - uvod u temu ili nastavnu jedinicu

Uvodni dio časa (10 - 15 min)

AKTIVNOST NASTAVNIKA	AKTIVNOST UČENIKA
<ul style="list-style-type: none">▪ Na početku nastavnik saopštava ciljeve časa, ispisuje naziv nastavne jedinice na tabli i istovremeno pokreće prezentaciju pod istim nazivom;▪ Nastavnik upućuje učenike na pojam "svakodnevice" i tačno pisanje tog termina; referira na sociološko-antropološke teorije i na kulturnu istoriju, podsjeća na jezično-gramatička pravila;▪ Nastavnik daje uputstva za praćenje slajdova prezentacije: svaki tačan odgovor daje mogućnost učenicima da, u parovima, otkrivaju polja na jednoj od dvije fotografije koje su podijeljene na četiri segmenta; <p>Karta: <i>Balkanske države 1878 na Berlinskom kongresu</i> Аутор: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/sr/d/d3/SanStefanoBalkan.jpg https://commons.wikimedia.org/w/index.php</p> <ol style="list-style-type: none">1. <i>Husein-pašina džamija</i>, (Istorija Pljevalja) – prilog br.2.2. <i>Logor austrougarske vojske u Pljevljima</i> (Varadi Geza, Imre Laki, Novopazarski sandžak – Pljevlja, str.85) – prilog br.3. <ul style="list-style-type: none">▪ Nastavnik postavlja pitanja o osmanskim osvajanjima Balkana i prostora Pljevalja<ol style="list-style-type: none">1. Kada su balkanske zemlje pale pod vlast Osmanskog carstva?2. Objasniti prilike u Crnoj Gori krajem XV, početkom XVI v.3. Kako se zvalo naselje koje se nalazilo na mjestu današnjih Pljevalja?4. Kada su Pljevlja pala pod osmansku vlast?▪ Nastavnik postavlja pitanja vezana za odluke Berlinskog kongresa vezana za Novopazarski sandžak i Pljevlja<ol style="list-style-type: none">1. Kada je održan Berlinski kongres?2. Navesti najvažnije odluke Berlinskog kongresa vezane za status balkanskih zemalja.3. Koje teritorije je dobila Crna Gora na Berlinskom kongresu?4. Koje su se odluke Berlinskog kongresa odnosile na status Novopazarskog sandžaka i Pljevalja?	<ul style="list-style-type: none">▪ Učenici zapisuju naziv nastavne jedinice u dijelu sveske koja je određena za sadržaje iz lokalne istorije;▪ Učenici prate uputstva i formiraju parove za rad na ovom času;▪ Učenici slušaju pitanja i odgovaraju;▪ Nakon tačnog odgovora, otkrivaju polja na fotografijama, na slajdu i pokušavaju da prepoznaju ono što je na njima prikazano;▪ Samostalno i uz pomoć nastavnika otkrivaju fotografije i daju objašnjenja.

Glavni dio časa (50-55 minuta)

AKTIVNOST NASTAVNIKA	AKTIVNOST UČENIKA
<ul style="list-style-type: none">▪ Nastavnik objašnjava i tumači temu svakodnevice sa stanovišta kulturne istorije;▪ Nastavnik navodi riječi G.Zimela da je “svakodnevica ono što svi vide, a ne primjećuju” i komentariše stavove i razmišljanja učenika;▪ Nastavnik dovodi u vezu istorijska događanja i ljudski život u smislu određujućih koordinata sadržaja njihovog življenja. U središte stavlja tzv. običnog čovjeka, stanovnika grada – muslimana i hrišćanina čija se svakodnevica mijenjala sporo, u istoriji koja se mijenjala brzo;▪ Nastavnik, dijaloškom metodom, izdvaja elemente svakodnevice koje će analizirati kao dio javnog (čaršija) i privatnog života (kuća i okućnica) tadašnjeg muslimanskog stanovništva Pljevalja;▪ Nastavnik objašnjava pojam i nastanak trga/ čaršije u Pljevljima;▪ Nastavnik dijeli učenike u tri grupe i daje uputstva za analizu tekstova;▪ Prva grupa čita tekst iz knjige: Suraiya Faroqi, Sultanovi podanici, Kultura i svakodnevica u Osmanskom carstvu, Zagreb, 2009, (Prilog br. 4);▪ Druga grupa čita tekst iz knjige Marije Kocić, Orijentalizacija materijalne kulture na Balkanu (Prilog br. 5)▪ Treća grupa čita tekst iz knjige Varadi Geza, Imre Laki, Novopazarski sandžak –Pljevlja, Čaršija, 128-139, (Prilog br. 6)▪ Nastavnik pitanjima pokreće diskusiju u kojoj učenici opisuju i upoređuju karakteristike života muslimanskog stanovništva u osmanskim gradovima/Balkanu/Pljevljima:<ol style="list-style-type: none">1. Na koji način su formirani gradovi u Osmanskom carstvu?2. Šta je čaršija?3. Navesti zajedničke karakteristike gradova nastalih na tlu Osmanskog carstva4. Objasniti ulogu čaršije u osmanskoj privredi i društvu.5. Objasniti ulogu esnafa.	<ul style="list-style-type: none">▪ Učenici prate objašnjenja i zapisuju;▪ Učenici izražavaju svoja razmišljanja povodom Zimelove konstatacije; iznose kritičke stavove o značaju svakodnevice za proučavanje istorije;▪ Učenici prate izlaganje nastavnika, komentarišu i daju lično mišljenje o značaju pojedinih segmenata svakodnevnog života u kontekstu istorijskih zbivanja;▪ Učenici čitaju tekst i vode bilješke;▪ Učenici čitaju tekst i vode bilješke;▪ Učenici čitaju tekst i vode bilješke;▪ Učenici analiziraju tekstove, uviđaju sličnosti i razlike u načinu života muslimanskog stanovništva u Osmanskom carstvu na Balkanu, u Pljevljima.

<ul style="list-style-type: none">▪ Nastavnik prikazuje slajdove na kojima su predstavljene glavna ulica-čaršija u Pljevljima, bočne ulice (četvrti/ mahale) i kuće u kojima je živjelo muslimansko stanovništvo. Opisuje i daje objašnjenja, naglašava da su na fotografijama prikazane i kuće hrišćanskog stanovništva; ističe sličnosti u arhitekturi;▪ Nastavnik pokazuje na slajdovima karakteristike spoljnog izgleda kuća i čita tekst (Prilog br. 7);▪ Nastavnik pokreće slajd na kom je prikazan ćilim- prostirka koji je bio neizostavni dio enterijera u kućama muslimana; opisuje način izrade, ističe njegovo korišćenje i u hrišćanskim kućama (Prilog br. 8);▪ Nastavnik pokreće slajd na kome je prikazan enterijer jedne muslimanske kuće (objašnjava sličnost sa načinom života u susjednom gradu) postavlja pitanja i daje objašnjenja učenicima o nazivima i namjeni pojedinih dijelova namještaja (Prilog br. 9).	<ul style="list-style-type: none">▪ Učenici posmatraju fotografije, komentarišu, prepoznaju dijelove grada;▪ Učenici prate izlaganje, komentarišu i zapisuju▪ Učenici navode dijelove grada i lociraju mjesta u kojima su se očuvali ostaci tradicionalne arhitekture do danas;▪ Učenici, koristeći znanja iz istorije umjetnosti, karakterišu izgled ćilima, uviđaju motive tkanja, boje; komentarišu zanatsko umijeće i umjetničku nadarenost tkača, upoređuju ćilim sa savremenim vrstama prostirki, uviđaju uticaj tradicionalnog na moderni dizajn;▪ Učenici posmatraju slajd i odgovaraju na pitanja; iznose moguća lična saznanja i iskustva.
--	--

Završni dio časa (15-20 min)

AKTIVNOST NASTAVNIKA	AKTIVNOST UČENIKA
<ul style="list-style-type: none">▪ Nastavnik dijeli učenike u tri grupe. Organizuje kratki kviz – ispisuje na tabli nepoznate riječi koje je koristio na času; traži tačne odgovore o značenju tih riječi; referira na znanja iz književnosti - turcizmi: <i>čaršija, mahala, sokak, kasaba, esnaf, oda, selamlık, haremluk, divanhana, furuna, doksat, hamam, avlija, sedžada, šiljtet, minder, divan, mangal</i>;▪ Poslije završetka kviza, nastavnik proglašava pobjedničku grupu;▪ Nastavnik zadaje domaći zadatak- svaka od tri formirane grupe treba da:<ol style="list-style-type: none">a) donese recept za pravljenje nekog tradicionalnog jela koje se priprema u muslimanskim porodicamab) po mogućnosti, napravi jelo i posluži ostale.	<ul style="list-style-type: none">▪ Učenici se dogovaraju u grupi i daju odgovore o značenju nepoznatih riječi; zapisuju u sveskama njihova tačna značenja;▪ Učenici zapisuju domaći zadatak.

↙ Izgled table

CRTICE IZ SVAKODNEVICE MUSLIMANSKOG STANOVNIŠTVA PLJEVALJA (XIX v. - POČETAK XX v.)

- Svakodnevice – “ono što svi vide, a ne primjećuju”
- Osmanska vlast na prostoru Balkana i Pljevalja (XV v. – poč. XX v.)
- Austrougarska vlast u Pljevljima (1878.g.-1908.g.)
- Čaršija – jedno lice svakodnevice
- Kuća – privatna sfera svakodnevnog života
- čaršija, mahala, sokak, kasaba, esnaf, oda, selamlik, haremluk, divanhana, furuna, doksat, hamam, avlija, sedžada, šiljtet, minder, divan, mangal

<https://foruminfo.rs/kuca-jusufagica/>

↙ Prilozi

↙ Prilog br. 1:

↗ Karta: Balkanske države 1878 na Berlinskom kongresu <https://commons.wikimedia.org/w/index.php>

Prilog br. 2:

➤ Husein-pašina džamija <https://kesatnet.me/galerija-stara-pljevlja/>

Prilog br. 3:

Logor austrougarske vojske u Pljevljima, u: Varadi Geza, Imre Laki, ↖
Novopazarski sandžak – Pljevlja, Podgorica 2009, 85

Prilog br. 4:

Osmanski gradovi bili su podijeljeni na četvrti u kojima je obično stanovalo između pet i stotinu obitelji, a katkad i više. Bilo je uobičajeno da u gradskoj četvrti prebiva trideset do četrdeset obitelji. U tim su se cjelinama prikupljali određeni porezi koji su bili propisani njihovim stanovnicima. One su često obuhvaćale ljude iste religije, etničke skupine ili vjeroispovijesti. Ipak, "autsajderi" su se prilično često naseljavali u nekoj gradskoj četvrti, zbog čega bi se njezin prvobitni izgled s vremenom promijenio. Susjedi su nerijetko bili vezani krvnim ili bračnim srodstvom. Stanovnici gradske četvrti nastojali su nadzirati one koji ulaze u nju ili iz nje izlaze, tako da je bilo razmjerno malo širokih cesta kojima bi mogla prolaziti kola. U nemirnim vremenima stanovnici nekih četvrti čak bi postavljali ulaze kako bi se izolirali od drugih. Obično je bilo i mnogo slijepih uličica koje su samo donekle smatrane javnim putovima.

Te gradske četvrti mogle su se jasno razgraničiti od vanjskoga svijeta jer obrtnici i trgovci uglavnom nisu radili ondje gdje su stanovali. Napose u većim gradovima često su postojale "poslovne četvrti" koje su činili hanovi, natkrivene tržnice, a nerijetko i ulice s trgovinama što su ih financirale dobrotvorne zaklade. Malo je ljudi za stalno živjelo u tim dijelovima grada.

Tržnice su bile drugi čimbenici, i djelovali su nasuprot sklonosti izoliranju u neku gradsku četvrt. Kupci i prodavači obaju spolova susretali bi se na otvorenim tržnicama i u trgovinama. Svakodnevne potrepštine mogle su se nabaviti ne samo u gradskom središtu, nego i u stambenim četvrtima, premda stanovnici obično nisu bili oduševljeni time što se u njihovu okruženju otvara toliko mnogo trgovina i radionica. Ipak, pekari i prodavači lako kvarljivih namirnica morali su biti blizu svojih kupaca. Isto je vrijedilo i za javne kupelji koje su mnogi redovito posjećivali. Samo su oni najbogatiji sebi mogli priuštiti zgradu kupelji na vlastitu posjedu. Žene su u trgovine u središtu grada vjerojatno odlazile samo u posebnim prigodama, a znatno češće kupovale su u svojoj četvrti. Znamo za mnoge pritužbe na neotesance koji su uznemiravali prolaznice. Iz navoda savremenika da se zaključiti da su žene mogle prolaziti ulicama "svojih" četvrti kako god i kad god su to željele.

Zacijelo su i sluge i djeca često obavljali sitne poslove izvan kuće. Neke su prodavaonice žene posebno voljele. U Istanbulu, kao što smo spomenuli, bile su omiljene trgovine vezenih tkanina, što si ih dijelom vjerojatno opskrbljivale žene koje su radile kod kuće. Tržnice i prodavaonice tako su pridonosile integriranju žena u gradsko društvo, premda je to zabrinjavalo mnoge suvremene promatrače.

Bilo je i torbara koji su svoj posao obavljali u stambenim četvrtima, opskrbljujući ih svakodnevnim namirnicama, a posebno vodom. Gradske četvrti koje su bile na brežuljcima, poput one oko ankarske tvrđave, nisu imale nikakvih zdenaca ili česmi.

Neki torbari nedvojbeno su osim robe donosili i vijesti, a koliko su razgovarali s kućanicama i slugama ovisilo je o mjesnim običajima i o samim ljudima; u svakom slučaju, postojala je mogućnost za to.

Trgovci na malo u stambenim četvrtima morali su nabavljati robu od seljaka i vrtlara iz okolice, ili pak od veletrgovaca u gradskom središtu. Novosti su se često širile putem takvih odnosa, posebice one koje su se ticale suša, zapriječenih trgovačkih putova, slabe žetve i previsokih poreza. Tako su veze između stanovnika svakog naselja i mjesnih trgovaca, kao i one između trgovaca i njihovih dobavljača, činile protutežu sklonosti zatvaranju koja je bila obilježje mnogih gradskih četvrti. Tako je dakle zahvaljujući svakodnevnim trgovačkim odnosima od skupine malih stambenih četvrti nastajao manji ili veći grad.

Suraiya Faroqi, Sultanovi podanici, Kultura i svakodnevnica u Osmanskom carstvu, Zagreb, 2009, 186-187

Prilog br. 5:

Osobenost čaršije – različita lica jedne svakodnevice

Autorka je analizirala neke gradove na Balkanu koji su bili pod osmanskom vlašću: Beograd, Skoplje, Prizren i Novi Pazar i izdvojila zajedničke karakteristike.

Naseljavanje gradova muslimanima počelo je odmah nakon osvajanja. Država je uložila napor da započne zanatsku i trgovačku djelatnost u njima. Urbani razvoj balkanskih gradova započeo je formiranjem čaršije i mahala.

Pojedine gradske četvrti postale su poznate po zanatlijama koje su ih naseljavale. Oni su bili međusobno ovezani, ali su se izdvajali oni koji su vezani za oblasti, kao što je proizvodnja hrane, tekstila, oružja, obradu kože, drveta, gvožđa, zlata, srebra i bakra. Zanatske radnje bile su smještene u centru grada, u čaršiji. Izuzetak u svim gradovima bile su tabačke mahale najčešće smještane na periferiji, po pravilu na mjestima gdje je postojala tekuća voda. Neprijatan miris koji se iz tabačkih radionica širio okolinom, izazivao je bojkot stanovnika koji ih nisu željeli u svom susjedstvu.

Zanatlije su se udruživale u esnafa čiji su članovi bili podijeljeni na majstore, kalfe i šegrte. Neki su imali robove. Iz redova majstora birano je upravno tijelo esnafa, tzv. Šestorica koji su brinuli o poštovanju državnih propisa i sprečavanju nelojalne konkurencije među zanatlijama. Hrišćanima nije branjeno da se bave zanatima. S dolaskom osmanlija javljaju se i posebni zanati koji su nosili orijentalno obilježje. Jedan od njih bio je kazandžijski koji se bavio izradom predmeta za pokućstvo od metala, najčešće bakra. Izradom predmeta od zlata i srebra u početku su se bavili hrišćani, a kasnije su se muslimani izvještali u ovoj komplikovanoj tehnici izrade i preuzeli primat. Pojedine zanatlije dostizale su savršenost u izradi i umjetničkom ukusu, tako da su neki od njih dobijali karakter umjetničkih zanata koji su svoje radove prilagođavali određenim vidovima svakodnevnog života, čijem je zadovoljavanju služila. Najveći domet ostvaren je na predmetima namijenjenim eliti-vladajućem sloju. Ipak, uzorak rada u obradi srebra i zlata zanatlija sa Istoka ostao je nedostižan majstorima koji su radili u balkanskim čaršijama. Hrišćanske zanatlije nastojale su da sačuvaju svoj način rada i tehnike izrade, ali su vremenom prihvatili orijentalne motive i boje (kobalt plava, zelena, mrka). Do te promjene dovela je upravo čaršija kao mjesto susretanja i prožimanja različitih kultura. Od XVIII v. u osmansku kulturu prodiru zapadni uticaji, upravo preko Balkana. U XIX v. jača hrišćanski element u čaršiji tako da su se javile razlike u umjetnosti, zanatstvu, načinu života. Došlo je regionalizacije stilova, ali li do pada u kvalitetu izrade. Bilo je moguće prepoznati dekoracije rađene u Bosni ili npr. Makedoniji.

Osim zanatlija, u čaršiji su radnje imali trgovci. Za njih se koristio izraz tudžar. Bakal je bio trgovac specijalizovan za prodaju namirnica namijenjenih stanovnicima jedne mahale. Trgovci su takođe bili udruženi u esnafa. Vremenom, među njima su se izdvajale grupe koje su se bavile prometom specijalizovane robe (stoka, hrana, tekstil i obuća...). U samoj čaršiji, u skladu sa njenim sklopom i poslovanjem postojale su trgovine manjeg obima za razliku od specijalizovanih trgovaca.

Raslojavanje u društvu odražavalo se i na status pojedinaca u čaršiji. Jedan od najboljih primjera koji to ilustruje je trgovina tekstilom i njome uslovljeno odijevanje. Bogatiji slojevi muslimanskog stanovništva koristili su brokat, fini somot, saten, svilu i to u određenim bojama, dozvoljenim samo muslimanima kao što su skerletna, zelena, azurna, ljubičasta.

U početku je ova roba dolazila sa raznih strana posredstvom dubrovačkih trgovaca koje su kasnije potisnuli domaći trgovci. Broj i uticaj trgovaca stalno je rastao. Mogućnost brže i veće zarade dovela je, od XVIII v. do izdvajanja pojedinih zanatlija izdvajaju se iz esnafa. Usled političkih prilika i u oblasti trgovine došlo je do regionalizacije, pa je svaka veća oblast počela da vodi sopstvenu politiku ekonomskih interesa.

Marija Kocić, Orijentalizacija materijalne kulture na Balkanu, Beograd 2017, 171-177

Prilog br. 6:

Grad Pljevlja – tursko ime Taslidža

Najinteresantniji dio turskog grada je čaršija, tj. glavna ulica. Ne vašarište,, ni ulice ni bazar, već mješavina to troje. Najtipičnije, najzanimljivije mjesto Pljevalja je čaršija. Svijet Istoka. Takvu istočnjačku notu nema ni sarajevska, ni konstantinopoljska čaršija kao u Pljevljima. U širokoj ulici čaršije – koja više liči na trg – lijevo i desno otvaraju se ulice, prolazi, tjesnaci kroz koje bi se kolima teško prolazilo. U zavisnosti od toga koji trgovci i zanatlije žive u tim prolazima, mijenja se miris, boja, štimung i karakteristika..

Po nekom starom esnafskom sistemu, majstori iste struke bi se pripili jedni pored drugih. Nema ni govora o konkurentskom ili takmičarskom duhu. Tako nešto istočnjačka opuštenost i komfor ne dozvoljavaju. Cijena robe bi zavisila od sreće i iskustva. Sve je dobro tamo gdje je bilo i gdje jeste, a ne onako kako bi moglo da bude.

U to vrijeme , pojmovi trgovine i privrede se ne razlikuju. Proizvođači sami prodaju robu. Samostalni trgovci su rjeđa pojava.

Uđimo u prvi prolaz. Tu su živjeli izrađivači noževa. Treba znati posao. Pored dobrih domaćih, turskih noževa, često prepoznamo francuski, engleski i solingenov zaštitni znak u korijenu sječiva, u bosanskim motivima ukrašenoj dršci. U tom pogledu pljevaljski nožari su prevazišli dobrog , starog, nedavno preminulog segedinskog izrađivača noževa.

Sledeću ulicu bi zaposjeli majstori kazandžije. Ovdje je to još bio cijenjen zanat. Muhamedanci i hrišćani za spremanje i posluživanja jela koristili bi bakarne posude. Posvećivali su mnogo pažnje umjetničkom izgledu tih posuda. Bogate porodice, sa brojnom poslugom uložile bi cijelo bogatstvo u bakarne sudove. Otmenim domaćinima bilo je ispod časti da koriste zemljane sudove koje koristi siromašni sloj stanovništva. Zlatarski zanat, u kombinaciji sa kazandžijskom strukom, uzdiže se do nivoa umjetnosti. Na bakarnim sudovima imućnijih domaćinstava vide se tragovi zlatarskih majstorluka. Pompezni su veliki poslužavnici na kojima bi služili jela. Kazandžije prave i sprave za prženje – mlin za kafu.

Sljedeća ulica već ima prijatniji miris. Tu bi se zaredale radionice obućara i čizmara. Umjetničku vještinu izrade savladali su do detalja. Zanimljive su široke crvene ili žute čizme bez potpetica od korduana koje isključivo nose Turkinje prilikom izlaska iz harema. U cipelama ili papučama ulaze u njih i otežanim koracima vuku noge dok prolaze ulicama. Zbog specifičnog hoda i tada bi bile prepoznatljive i ako bi ogrnule ogrtač evropskog stila. Za pravljenje čizama potrebna je koža koju prave štavljari. I u Pljevljima, štavljari se nalaze u ulici na čijem početku se već osjeća poznati miris. U ulici kožara protiče potok, pa bi mogli da kažemo da je to mjesto stvoreno za štavljenje kože. Na obali potoka opremaju svoje radnje, štave i suše kože. i tu na licu mjesta ih prodaju.

U drugoj ulici su trgovci koji prodaju kratkometražnu robu. Iz ove četvrti ulazimo u veseliji, šareniji dio čaršije gdje je bilo nekoliko poslastičarskih radnji. U njima su se prodavale šljive u medu, alva i pita sa medom. Sjajno napravljena, svježja pita sa medom bila bi ukusna, ali ohlađena već nije za evropski želudac... Poslastičari najbolje prolaze prilikom dugotrajnih praznika Ramazana i Bajrama. Kao i u svakom većem gradu i u Pljevljima, u blizini mjesta za zabave, nalaze se prodavnice sa luksuznom robom. Između poslastičarnica, pečenjara i kafana udjenute su kazandžijske radnje. Tursko juvelirstvo posebno je zanimljiv zanat. Njihova umjetnost je povezana sa drvodeljama i više je namijenjena oku nego opštim potrebama. Pipav posao, kao i zlatni vez na feredžama. U Pljevljima je bilo više kujundžijnica. Među majstorima isticao se majstor Tadija koji je bio bogomdani umjetnik.

Njegovo savršenstvo u izradi poticalo je od predaka, takođe kujundžija i Venecijanaca od kojih je učio zanat. U sljedećoj ulici bili su kovači, zatim tapetari, puškari, brojni trgovci alkoholnim pićima i vinima. Kupaca ima u izobilju. Najugledniji među trgovcima vina je trgovac Živković. Čaršija bi ponedjeljkom, prilikom nedjeljne pijace, bila najživopisnija i najoriginalnija. Prostor bi ispunio metež i zaglušujuća buka. Mejestimično bi se bez razloga stvorila gužva. Kupci su kudili, a prodavci hvalili robu.

Varadi Geza, Imre Laki, Novopazarski sandžak –Pljevlja, Podgorica2009, 128-139

Prilog br. 7.

Kuća - prostor privatnosti

S obzirom na dugotrajno prisustvo osmanske vlasti, u arhitekturi kuća najizrazitiji je bio uticaj orijentalne gradnje. Domaći graditelji su je prihvatili i prilagođavali mogućnostima i potrebama. Oni su unosili i elemente domaće, profane i ruralne arhitekture. To se naročito ogledalo u načinu zidanja zidova od lomljenog kamena, u izradi drvenih pregrada od gredica, tzv. dizme i krovne konstrukcije. Na njihov stil gradnje uticali su majstori koji su dolazili sa strane, prije svega iz Dubrovnika.¹ Preplitanja različitih uticaja, makar u fragmentima, davala su izvjesne specifične karakteristike arhitekturi gradskih objekata, javnih i privatnih. “U gradskoj arhitekturi nije bilo bitnih razlika u gradnji između muslimanskih i hrišćanskih kuća. Glavno obilježje ove arhitekture je naglašena horizontala, naročito u nizovima prozora na spratu iznad kojih je jako izražena duboka streha krova blagog ili strmog nagiba, što je bilo uslovljeno klimatskim faktorima. Vertikale su naznačene samo na uglovima, stubovima kao i vitkim dimnjacima... Krečene su izuzetno svijetlim bojama”.² Razlike u rasporedu prostorija u kući postojale su, ali se i u tom segmentu bilo promjena. “Retko je sada naći neku bogatiju muslimansku kuću koja je zadržala onaj svoj stari raspored zgrada: selamluk (odeljenja gde su se nalazili i primali muškarci), i haremluk (odeljenja gde su se nalazile žene), kako se to moglo ranije videti, niti onih visokih zidova između njih. Sve se prepravilo i prepravlja prema stvarnim potrebama”.³

Kuće su, skoro po pravilu, imale prizemlje i sprat. U prizemlju se nalazila kuhinja i magaza ili ostava. Nije rijetka pojava bila da se u prizemlju nalaze i prostorije za stanovanje, i to u zimskom periodu, jer se ono gradilo sa debljim, a sprat sa tanjim, lakšim zidovima. Sprat je imao drvenu konstrukciju sa ispunom zidova od drveta ili ćerpiča. Na njega se “dolazilo strmim i natkrivenim vanjskim stepenicama”.⁴ Ljeti se stanovalo u sobama, ali se veći dio vremena živjelo na otvorenom, na divanhanama i u baštama.⁵ Unutrašnja organizacija i namještaj, strukturisani su po muslimanskim i evropskim uzorima. Enterijeri kuća zavisili su i od materijalnog položaja porodice. U siromašnim kućama namještaja je bilo malo, a bio je skromne izrade, prije svega prilagođen funkciji i malim prostorijama. U bogatijim kućama namještaj je bio moderniji, kupovao se u velikim gradovima ili naručivao kod domaćih stolara. “U njima je primjenjivan duborez, naročito na tavanicama i vratima za goste”.⁶ Poznat je bio Arso T. Popović koji je zanat učio u Sarajevu kod majstora Nijemca, sa kojim je radio i u Beču. Njegovi radovi:

1 Nijazija Koštović, Pljevlja – Šeher kasaba, Taslidža, Sarajevo 2003, 22

2 Vehbija Bambur, Arhitektura stare pljevaljske kuće, Pljevaljske novine, 15. januar 1966, 8

3 Obrad Leovac, Po Sandžaku – Pljevlja, u: Dobrilo Aranitović, Zavičajni zapisi Obrada Leovca, Breznički zapisi, br.13 – 14, Pljevlja 2000 – 2001, 148

4 Vehbija Bambur, Arhitektura stare pljevaljske kuće, Pljevaljske novine, 15. januar 1966, 8

5 Značenje riječi divanhana – balkon, doksat, potiče od riječi divan- tur.divan, turski državni savjet, popis poreskih obveznika, istočnjačka sofa s jastucima, Milan Vujaklija, Leksikon Stranih reči i izraza, Beograd 1980, 214

6 Vehbija Bambur, Arhitektura stare pljevaljske kuće, Pljevaljske novine, 15. januar 1966, 8

ormani, stolovi, stolice, kredenci imali su umjetničku vrijednost. Odličan stolar bio je Hanefija Coković, poznat i po izradi nanula, obuće od drveta, koju su nosile uglavnom muslimanke, a i hrišćanke.⁷

Potreba da se uslovi života učine prijatnim i modernijim, donijeli su značajnu promjenu u uređivanju stambenog prostora: "Nijedan od upotrebljenih ukrasnih elemenata na kući nije nastao samo iz želje za ukrašavanjem, već su svi, u početku, imali samo konstruktivnu ili funkcionalnu namjenu".⁸ Zidovi i stolarija u kućama većinom su bojeni na različite načine. U bogatim kućama oslikavale su se i tavanice. Taj posao radili su majstori moleri. Osim domaćih, dolazili su i oni sa strane, na poziv.⁹

U bogatijim kućama postojala je prostorija koja je služila kao kupatilo. U njoj se nalazila peć na kojoj se zagrijavala voda za kupanje. Voda se sipala u bakarnu posudu sa slavinom koja je stajala okačena na tavanicu pa je izgledom podsjećala na današnji tuš.

Sjedjelo se na sećijama koje su se nalazile poređane ispod prozora, oivičene tvrdim, ukrašenim jastucima. I sećije i podovi bili su prekriveni serdžadama i ćilimima. Sobe su se zagrijavale mangalama u kojima se nalazio žar od drvenog uglja. Često je bila bogato izrezbarena i služila kao ukras. U hrišćanskim kućama prostorije su se zagrijavale tučanim pećima. Tavanica je bila drvena i ukrašavana, sa manje ili više bogatom rezbarijom. Na sredini sobe bio je sto sa stolicama. Garderoba se slagala u sanduke i ormane, obično lijepo izrezbarene. Na njima su se redale jabuke ili dunje, pa se u prostoriji širio prijatan miris.¹⁰

Broj prostorija u kući zavisio je od socijalno – ekonomskog položaja porodice. Siromašnije porodice imale su dvije ili tri "univerzalne" prostorije: jednu sobu u kojoj su se obavljale svakodne aktivnosti i sobu u kojoj su ukućani spavali. Bogatiji slojevi imali su kuće sa više prostorija. Oni su bili u mogućnosti da odvoje prostor u kome rade, od onog u kome žive. "Sama porodična kuća imala je četiri sobe i obilovala je posebnim zanimljivostima. U sjećanju je ostala "saračana", najmanja soba. U njoj je baba sjedila na šiljtetu, dušečiću za sjedenje, pored male tučane peći – furune, kuvala sebi kafu i ispijala je. Sve što joj je bilo potrebno nalazilo se oko te furunice i ona je mogla sa tog šiljteta sve da dohvati... da obavi mnoge poslove, sa što manje kretanja. Sve je to obavljala mirno i bez kidisanja životu". Bolje stojeće kuće imale su "vizitnu sobu", za goste. Ona je bila zastrta ćilimima, a krevet je "za ono vrijeme bio moderan, od gvožđa, obojen u zeleno, sa mesinganim ručicama. Zid iznad njega bio je prekriven serdžadom, a po ostalim zidovima visile su ikone i porodične fotografije".¹¹ Ćilimi su bili domaće izrade koja se njegovala vijekovima. Rađeni su u biljnoj i geometrijskoj ornamentici: "Po mom mišljenju, jedino su se u Pljevljima tkali ćilimi i serdžade sa velikim stilizovanim cvijetom tulipana, ruže i slično i okolnom bordurom od biljnih vitica".¹²

Zajedničke prostorije u bogatim kućama bile su najznačajniji dio doma, jer su se tu okupljali članovi porodice i primani gosti. Bila je to najveća prostorija i, budući da je imala javnu funkciju, i najreprezentativnije opremljena. U njoj su se izlagale statusne porodične vrijednosti, skupocjeno posuđe, ikone, svjećnjaci, fotografije.

Važnu ulogu imala je i kuhinja u kojoj se odvijao veći dio porodičnog života. Bogate kuće imale su posluhu koja je nabavljala i spremala hranu.

Značajna odlika enterijera bila je njegova povezanost sa okolinom. Sve kuće, i hrišćanske i muslimanske,

7 Istorija Pljevalja, Pljevlja 2009, 561

8 Vehbija Bambur, Arhitektura stare pljevaljske kuće, Pljevaljske novine, 15. januar 1966, 8

9 Ahmed Tahirbegović, Pljevlja i pljevaljska čaršija, Sarajevo 2009,58

10 Nijazija Koštović, Pljevlja – Šeher kasaba Taslidža, Sarajevo 2003, 35

11 Isto,

12 Nijazija Koštović, Pljevlja – Šeher kasaba, Taslidža, Sarajevo 2003, 29

imale su bašte, avlije koje su bile ograđene. Kuće, bliže glavnoj ulici, imale su manji prostor za dvorište, jer je u tom pojasu gradnja bila intenzivnija. Svojom ljepotom isticale su se bašte, avlije u Moćevcu i Ševarima. Muslimanske kuće nisu imale prozore u prizemlju, na strani kuće okrenutoj ulici.¹³ Kuća je bila otvorena prema avliji, koje su se zvale “muška” i “ženska”. Muška se nalazila na ulazu kao “prva”, a ženska “druga”, iza kuće, kako bi se spriječio neposredni kontakt ženskih članova porodice sa posjetiocima. I kod hrišćana, prostor oko kuće bio je podijeljen.

Tzv. prva avlija, nalazila se na ulazu, do ulice, i bila je popločana kaldrmom. U njoj se nalazio prostor gdje je gajeno cvijeće, žbunje, ukrasi koji su posmatraču reprezentovali kuću. U “drugoju” avliji bila je smještena kuća i pomoćni objekti, kuhinja /mutvak/, ambar, štala. Ovi pomoćni objekti nalazili su se na izvjesnoj udaljenosti od kuće, po mogućnosti, sakriveni od očiju posjetilaca, kao “nečisti” prostor koji je donekle degradirao okućnicu. Gradske porodice su često držale stoku koju su davali čobanima na čuvanje. U “trećoj” avliji, iza kuće, obično se nalazio voćnjak i cvijetnjak.

Leje povrća i voća, drveće i cvijeće, obogaćivale su prostor dvorišta. Bio je to prostor za određene aktivnosti, mjesto gdje se moglo osamiti. Bio je čulni prostor, prije svega “mirisni”, naročito u ljetnjem periodu. Bio je i vizuelni prostor čija je “ukrašenost” činila vrijednijom i samu kuću i ukućane.¹⁴ Iako ograđena, dvorišta su se dodirivala, pa su predstavljala i mjesto uspostavljanja i održavanja susjedskih veza. Moglo se “preko plotu” razgovarati, dogovarati, ogovarati. To su bile i “akustične” zone iz kojih se “čuo smijeh, plač, a najčešće pjesma, sjetna, ljubavna”.

Iako prostor privatnosti, dvorište, avlija, bilo je instrument komunikacije. Susjedi i posjetioci, porodičnu strukturu uključivali su u realni, svakodnevni život čime je on postajao prostor susretanja privatnog i javnog. On je bio i prostor gdje se čovjek, živeći u gradu, osjećao dijelom prirode i sela, što je bila još jedna njegova ambivalentna karakteristika. Gajenje povrća i voća ovom prostoru davalo je ekonomsku funkciju, ali je ona bila u drugom planu. Više pažnje poklanjalo se cvijeću, odnosno njegovoj ukrasnoj namjeni: “U avlijama se gajio kult cvijeća, mirisali su jorgovani, ruže, karanfili, kadife, bejturan i zajedno sa žuborom česama i šedrvana davao poseban osjećaj svakom čovjeku. Bašte su bile pune zdravih šljiva, oraha, dobrih krušaka, jabuka, trešanja i svakojakog povrća”.¹⁵ Ovi dijelovi “kuće” imali su još jednu dimenziju – posmatrani su kao ženski prostor, mjesto u kome se djevojke i žene sastaju, rade i provode dio slobodnog vremena u zabavi. Za njega se vežu sentimentalna sjećanja vezana za ljubav i romantiku:

Ljiljana Bajčetić, Kultura svakodnevice Pljevalja tridesetih godina XX vijeka, Pljevlja 2018, 161-166

13 Nijazija Koštović, Pljevlja, Šeher – kasaba, Taslidža, Sarajevo 2003, 35

14 Isto, 17 – 19

15 Uzeir Bećović, Pljevlja, tragom vremena, Pljevlja 1992, 32

Prilog br.8: Pljevlja nekada

<https://kesatnet.me/galerija-stara-pljevlja/>

<https://foruminfo.rs/kuca-jusufagica/>

Osvrt na realizaciju časa:

Marko Radojević

Afirmacija suživota i tolerancije - čojstvo

NASTAVNIK/CA	Marko Radojević		
NASTAVNA JEDINICA	AFIRMACIJA SUŽIVOTA I TOLERANCIJE - ČOJSTVO		
VREMENSKA SMJERNICA	JEDAN ŠKOLSKI ČAS (45 min.)		
NASTAVNI PREDMET	Istorija	RAZRED	III / IV (Srednja škola)
CILJEVI	Upoznaju tehnike usklađivanja, organizacije i prezentacije; Razviju empatiju, kulturu solidarnosti i razumijevanja, kao i kulturu zajedničkog življenja.		
ISHODI UČENJA	Analiziraju i kritički vrednuju položaj manjinskih naroda u Crnoj Gori; Analiziraju nastavni materijal i istorijske izvore i donose sopstvene zaključke Upoređuju položaj manjinskih naroda u novostvorenim državama; Opisuju pojedinačne primjere kulture suživota i analiziraju ih u kontekstu istorijskog perioda u kome se dešavaju; Pozitivno vrednuju konkretne primjere i njihov doprinos razvoju suživota u zajednici.		
OBLICI I METODE RADA	Frontalni, individualni i grupni rad, rad na tekstu / Monološka, dijaloška, timski rad, demonstrativna.		
NASTAVNA SREDSTVA I POMAGALA	Sveska, projektor, projektno platno, internet.		
LITERATURA	<ul style="list-style-type: none">• Udžbenik za III razred Gimnazije• Udžbenik za IV razred Gimnazije• Rastoder Šerbo, "Kad su vakat kaljali insani: Šahovići 1924," Alamanah, 2011.• Biblioteka Istorijskog instituta Univerziteta Crne Gore, Podgorica, K85/ Istočni odred crnogorske vojske 1912, br.358, 06.10.1912. Oblasni upravitelj iz Kolašina kom. J.Plamenac piše Serdaru Janku Vukotiću.		
Web linkovi	https://magazinplus.eu/srdan-aleksic-umro-je-vrseci-svoju-ljudsku-duznost/		
Korelacija	Sociologija, informatika		

Napomena:

Za realizaciju ovih ciljeva i zadataka potrebna je priprema učenika (istraživanje teme, saradnja sa članovima tima, uspostavljanje saradnje sa lokalnom zajednicom: Državni arhiv Berane, Narodna biblioteka Radovan Lalić – Berane, lokalni radio emiter – Portal Radio Berane);

Prikupljeni materijal će u vidu *učničkog bloga* biti dostupan javnosti preko portala Radio Berane, kao i preko profila na društvenim mrežama.

TOK ČASA:	
UVODNA AKTIVNOST	Na osnovu odgovora na na postavljena pitanja učenici se uvode u temu (Prilog br. 1), a zatim se dijele u tri (3) grupe kako bi se bliže upoznali sa temom.
GLAVNA AKTIVNOST	<p>Dobijaju od nastavnika materijal za rad i prateći smjernice za njihov konkretan rad čitaju i analiziraju nastavni materijal (Prilog br. 2):</p> <p>I grupa dobija nastavni materijal iz knjige “Kad su vakat kaljali insani: Šahovići 1924,” Kume, danas ti nijesam dobrodošao (Prilog br. 3);</p> <p>II grupa dobija istorijski izvor iz Biblioteke Istorijskog institute Crne Gore, Pismo J. Plamenca serdaru Janku Vukotiću (Prilog br. 4);</p> <p>III grupa dobija nastavni materijal iz knjige “Kad su vakat kaljali insani: Šahovići 1924,” Mijajlo Vladimirov Ašanin: Žrtvovati se za druge, kako je Novak Ašanin spasio Mustafu Muslića, dijete od 12 godina (Prilog br. 5) i materijal sa linka: https://magazinplus.eu/srdan-aleksic-umro-je-vrseci-svoju-ljudsku-duznost/ (Prilog br. 6).</p>
ZAVRŠNA AKTIVNOST	Učenici zajednički vrednuju kulturu suživota, uzajamnog pomaganja i čuvanja na teritoriji Crne Gore, kao jedan od elemenata nematerijalne kulturne baštine Crne Gore.
AKTIVNOSTI UČENIKA	<p>Učenici opisuju svoje viđenje pojma čojstvo i odgovaraju na postavljena pitanja (Prilog br. 1):</p> <ul style="list-style-type: none"> • Učenici iznose svoja ranija saznanja o sličnim primjerima; • Opisuju pojedinačne primjere iz kulture suživota; • Analiziraju ih u kontekstu istorijskog perioda u kome se dešavaju; • Analiziraju sličnosti i izvode zaključak o položaju manjinskih naroda; • Dije se u grupe i na osnovu smjernica pristupaju izradi zadatka; • Diskutuju, obrazlažu i opisuju svoje stavove, kritički se osvrću na položaj manjinskih naroda na prostoru Crne Gore; • Kroz izradu domaćeg zadatka pristupaju istraživačkom radu, tj. uspostavljaju saradnju sa predstavnicima lokalne zajednice i pokušavaju pronaći u istorijskim izvorima, usmenom predanju i književnim djelima primjere međusobne saradnje i suživota na prostoru Berana i kroz izradu učničkog bloga iste publikuju pozitivno vrednujući primjere zajedničkog suživota.

Prilog br. 1:

Definisati pojam čojstvo?

Koji autor je definisao ovaj termin kod nas?

Da li, na osnovu definicije, znate za neki primjer iz nedavne prošlosti?

-Čojstvo je braniti druge od sebe

-Marko Miljanov

Da li, na osnovu definicije, znate za neki primjer iz nedavne prošlosti?

Da li ste čuli za Šahoviće?

Da li znate neki primjer iz Crne Gore koji bi odgovarao ovom pojmu?

Da li se pojam čojstvo može definisati kao nematerijalno kulturno bogastvo Crne Gore i zašto?

Prilog br.2:

Zadatak za grupu I: Na osnovu nastavnog materijala učenici dobijaju zadatak da analiziraju primjer iz materijala tj. čin spašavanja.

-Analiziraj odluku pojedinca (Jakova) u kontekstu odstupanja od grupe tj. grupne odluke

-Da li bi sebe mogao da zamisliš u situaciji gdje istupaš protiv većine i većinske odluke da pomogneš slabijem, ako ta odluka nosi sa sobom rizik po tebe?

Zadatak za grupu II: Na osnovu istorijskog izvora učenici pokušavaju da naprave rekonstrukciju atmosfere u Beranama oktobra mjeseca 1912. godine pred ulazak crnogorske vojske u grad.

-Kakva atmosfera vlada u gradu?

-Zašto se osjeća strah i neizvjesnost?

-Da li u situaciji velike neizvjesnosti do izražaja dolazi solidarnost?

-Da li se u ovom izvoru vidi primjer solidarnosti?

Zadatak za grupu III: Na osnovu nastavnih materijala učenici dobijaju zadatak da uporede dva događaja iz dva različita perioda i da ih analiziraju:

-u kontekstu okruženja

-da analiziraju težinu čina u kontekstu vremenskog trenutka u kojima se donose odluke (uzavrele strasti, netrpeljivost, međusobno nepovjerenje)

- **Domaći Zadatak:** Podijeljeni u grupe učenici treba da posjete Državni arhiv –Berane, Narodnu biblioteku Radovan Lalić – Berane te da u istima pronađu materijal koji svjedoči o primjerima saradnje i međusobnog čuvanja između muslimanskog i pravoslavnog stanovništva u Beranama za vrijeme trajanja Prvog balkanskog rata, kao i neposredno prije i poslije završetka istog. Ove primjere treba uobličiti u štampanoj i elektronskoj formi te od istih formirati odjeljensku knjigu “čojstva.” Na sledećem času iste prezentovati, diskutovati o njima, uočiti sličnosti i razlike, te kroz diskusiju doći do cilja časa: **Razviju empatiju, kulturu solidarnosti i razumijevanja, kao i kulturu zajedničkog življenja.**

Ovi primjeri biće nakon časa prezentovani široj javnosti putem bloga koji će se kreirati u saradnji sa Portalom Radio Berane, kao i na nalogima na društvenim mrežama koje bi kreirali učenici.

Prilog br. 3 (grupa I):

Kume, danas ti nijesam dobrodošao¹

Jakov Bošković iz Čokrlja, inače bliski Boškov rođak, sa zgražavanjem je pričao o tom događaju. Boško je kod njega često navraćao. Tih dana Boško je svratio i kod Jakova. Pričali su najviše o politici. Nije htio da ostane na konaku, već je rekao da je obećao Dimitriju Bulatoviću da navrati kod njega u Šahoviće. Imaju nešto da razgovaraju. Tamo će ostati na konaku, a sutradan će preko Cera sa Lukom i Miletom, rođacima iz Potrka, produžiti za Mojkovac. Tako je i bilo. Sjutradan se pronio glas Vranešom da je Boško poginuo i da će sahrana biti u Poljima. Jakov je zajedno sa nekim rođacima i komšijama otišao na sahranu. Prije nego se vratio Jakov sa sahrane, počelo se pričati da su Muslimani ubili Boška i treba ga odmah osvetiti. Jakov je požurio da se vrati kući. Kad je stigao u Šahoviće već je čuo plotune i video dim preko Potrka. Pojurio je na konju do Muslića i svratio do njegovog kuma Amira Muslića, koji ga je dočekao riječima: “Dobro mi došao kume Jakove i pričaj mi o smrti gospodina Boška, ako što znaš.” Ne skidajući se sa konja Jakov mu, uzbuđenim glasom, saopšti: “Kume, danas ti nijesam dobrodošao, nego sam požurio da ugrabim ovamo da te spašavam, tebe i tvoju familiju. No vremena za razgovor nemamo. Daj mi to muško dijete predame, a ti opremi konja i sa ostalom familijom bježimo prema Kovrenu.”

Tako je i bilo – negdje putem, negdje livadom, negdje rijekom, stigli su na Kovren. Porodica Amira Muslića i ostali prikupljeni Muslimani su, uz pomoć vojske koja je iz Pljevalja stigla, prebačena u Pljevlja.

Prilog br. 4 (grupa II):

Pismo J. Plamenca serdaru Janku Vukotiću²

Sad ovdje stiže jedna osoba iz berana koja kaže da se nude neki oficiri iz berana da Prebjegnu u Crnu Goru da se boje da im što životu ne bude. Dok stupe u našu granicu da su turci gotovo sve svoje familije u naše kuće sklonili tražeći zaštitu, te da su ih ovi primili.

Obl Upravitelj, Kom. J. Plamenac)

Prilog br. 5 (grupa III):

Žrtvovati se za druge, kako je Novak Ašanin spasio Mustafu Muslića, dijete od 12 godina³

Mustafu Muslića, dječaka od 12 godina. Spasili su Ašani, Novak Neđeljkov i Vladimir – Vlado Ašanin. Da bi ga spasio Novak ga je ubacio u badanj Sekule Ašanina u Šahovićima, a kad mu se ukazala prilika izvukao ga je iz badnja i odveo kući kod sebe.

“Mustafa čim je upao u moju kuću klekao je na koljena i molio mene i moju suprugu da ga spasimo. Ne čekajući nimalo sklonili smo dječaka na tavan i sakrili ga iza pletenih krošnji u ćošku tavana. Jasam mu pri odlasku prišao i rekao mu da miruje dok opasnost prođe, kuražeći ga da mu se ništa loše ne može desiti. Sišli smo niz stube. Novak ih je iznio napolje i prislonio uz stog sijena. Osvetnici su s druge strane upali u kuću, pretresaju je, ali nijesu ništa našli. Jedan od njih traio je stube da se popne

1 Rastoder Šerbo, Kad su vakat kaljali insane: Šahovići 1924, Alamanah, Podgorica, strana 204-205

2 Biblioteka Istorijskog instituta Univerziteta Crne Gore, Podgorica, K85/Istočni odred crnogorske vojske 1912, br.358, 06.10.1912. Oblasni upravitelj iz Kolašina kom. J.Plamenac piše Serdaru Janku Vukotiću.

3 Rastoder Šerbo, Kad su vakat kaljali insane: Šahovići 1924, Alamanah, Podgorica, strana 198-200

na tavan. U tom momentu ulazi Novak na vrata, a žena povika: Novače, evo traže i stube, hoće da vršljaju po tavanu. Na to im Novak ljutito odbrusi: Nema kod mene mesa na tavanu, ako hoćete po rakiju, kafe i sira sjedite i dobro mi došli. Mnogo bi bilo ljepše i za vas i za nas da nas ostavite na miru. Na to oni uzvratije: Rekoše nam da je Amirov sin utekao u tvoju avliju.

-Da je ušao bio bi kod mene, a i da je tu ne bih vam dozvolio dag a vodite iz moje kuće pa makar je krvlju zalili.

-Opominjemo te da se tako ne ponašaš, nećemo biti milostivi prema tebe

U to na vrata banu ljutito hitri mladi Novakov sinovac Vladimir – Vlado. Ne pitajući se ni sa kim stavio je ruku na kolt govoreći: -Molim vas uljezi napolje. Novak ga je smirivao, ali Vlado nastavi: - Napustite kuću odmah, ako neko pipne oružje pucaću.

Trojica osvetnika Ljutito izlaze iz kuće prijeteći zalupiše vrata. Pošto su odmakli Novak je zamolio Vlada da uzme Mustafu na konja i dag a prebaci prema Pljevljima kuda je hrlila masa muslimanskih izbjeglica.”

Prilog br. 6 (grupa III):

Umro je vršeći svoju ljudsku dužnost⁴

Dana 21. januara 1993. godine grupa pripadnika Vojske Republike Srpske je legitimisala osobe na trebinjskoj pijaci. Nakon što su ustanovili da je jedna od legitimisanih osoba Alen Glavović, Bošnjak, počeli su ga maltretirati i tući. Tada je Srđan priskočio u pomoć Glavoviću, a četvorica vojnika su, umjesto Glavovića, kundacima pušaka pretukli Srđana. Od zadobijenih batina Srđan je pao u komu, i preminuo je 27. januara 1993. godine. Srđanov otac je u čitulji napisao “Umro je vršeći svoju ljudsku dužnost”. Ostajući dosljedan osnovnih ljudskih vrlina, Srđanov otac, Rade je, na dan sahrane na prepunom groblju smogao snage i obratio se prisutnim: “Omladino, vama govorim, jer vas je ovdje najviše. Pogledajte, svud okolo su humke vaše braće. Kada sam prije nepunu godinu i po dana u ovu grobnicu spuštao moga Vuja, kao da je onda ovo zlo i krenulo. Evo, danas, kad u ovu istu grobnicu spuštam i moga Srđa, nadam se da će ovo zlo da i stane... Danas mi je neobično teško jer dolaze mi mnogi prijatelji, poznanici i sugrađani da mi izraze saučešće, a neki od njih i da se pozdrave sa mnom jer odlaze iz ovog grada i možda se nikad u njega neće vratiti...”

⁴ <https://magazinplus.eu/srdan-aleksic-umro-je-vrseci-svoju-ljudsku-duznost/>

Albanci - porijeklo, način života i put do stvaranja nezavisnosti

NASTAVNIK/CA	Valentina Knežević		
NASTAVNA JEDINICA	ALBANCI - PORIJEKLO, NAČIN ŽIVOTA I PUT DO STVARANJA NEZAVISNOSTI		
VREMENSKA SMJERNICA	DVOČAS (90 min.)		
NASTAVNI PREDMET	Istorija	RAZRED	VII VIII
CILJEVI	<p>Učenici će moći da razumiju i saznaju o najvažnijim događajima iz složene istorije Albanaca do njihove nezavisnosti;</p> <p>Učenici razumiju albansko nacionalno pitanje.</p>		
ISHODI UČENJA	<p>Navode porijeklo Albanaca;</p> <p>Nabrajaju države u srednjem vijeku koje su bile zainteresovane za teritorije naseljene Albancima;</p> <p>Opisuju život Albanaca u srednjem i novom vijeku (kulturu, običaje, način života...);</p> <p>Analiziraju činjenice koje ističu Skenderbega kao vodeću ličnost albanskog plemstva;</p> <p>Objašnjavaju razloge prihvatanja islama albanskog stanovništva poslije osmanskih osvajanja;</p> <p>Ocjenjuju rađanje nacionalnog pokreta kod albancina (Prizrenska liga);</p> <p>Upoređuju sticanje nezavisnosti Albanaca od Osmanskog carstva sa drugim balkanskim državama.</p>		
OBLICI I METODE RADA	<p>Rad u grupama, frontalni, individualni;</p> <p>Istraživačka, demonstrativno-ilustrativna, dijaloška/monološka, diskusija, mapa uma</p>		
NASTAVNA SREDSTVA I POMAGALA	Projektor, istorijska karta, udžbenik, nastavni listići, tabla, kreda		
KORELACIJA	Geografija, informatika, muzičko vaspitanje, građansko vaspitanje		

Sadržaj (tok) rada

Priprema učenika - uvod u temu ili nastavnu jedinicu

TOK ČASA:	<ul style="list-style-type: none">• Aktivnost 1 U uvodnom dijelu časa nastavnik učenicima prikazuje dio dokumentarnog filma <i>Albanci u Crnoj Gori</i> i predstavlja temu časa. https://youtu.be/tZZGQde7rco <i>Albanci u Crnoj Gori</i> Radionica ima tri faze: Prva faza - uvod i grupni rad; Druga faza - prezentacija rezultata; Treća faza - ponavljanje kroz mapu uma.
	<ul style="list-style-type: none">• Aktivnost 2 Nastavnik dijeli učenike u grupe, dijeli material i objašnjava grupama zadatke. I grupa: Porijeklo Albanaca II grupa: Život Albanaca u srednjem vijeku III grupa: Skenderbeg, vodeća ličnost albanskog plemstva IV grupa: Rađanje nacionalnog pokreta kod Albanaca i stvaranje državne nezavisnosti.
AKTIVNOSTI UČENIKA	Prezentuju, aktivno slušaju, postavljaju/odgovaraju na pitanja, komentarišu, diskutuju, rješavaju asocijaciju... Predviđeno vrijeme - dva časa.

Razumjevanje značenja

I grupa – Porijeklo Albanaca

Izvor 1.

Naši prvi istočni susjedi, Albanci, u srednjem vijeku nisu imali državu. Oni vode porijeklo od starosjedilaca balkanskog poluostrva. Centar albanskih oblasti bio je planinski kraj Arbanon oko grada Kroje. Od imena ove oblasti izveden je naziv za ovaj narod Arbanaši (Albanci).

Kroja je najpoznatija kao utvrđenje Đurđa Kastriota Skenderbega, junaka iz vremena kada je grad uporno pružao otpor Turcima osmanlijama

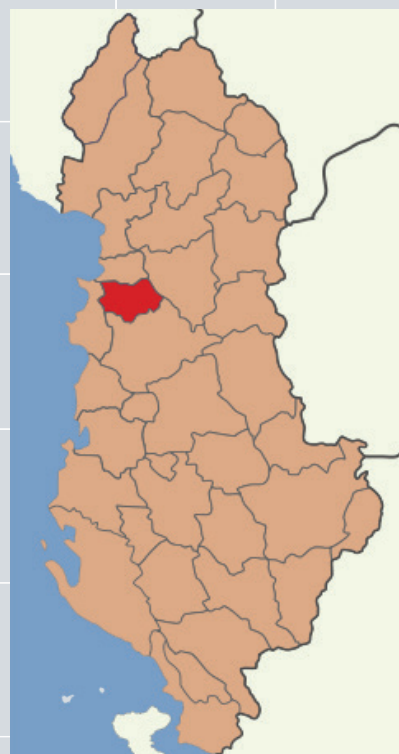
Istorija, 6 razred, ZZUNS, Podgorica, 74 str.

Izvor 2.

Dvorac Kroja je eliptična tvrđava na vrhu kamenite litice visoke 804 m, koja se prostire na površini od 2,5 hektara. Arheološka iskopavanja iz 1978. pokazuju da je brdo naseljeno još od 3. vijeka prije nove ere, dok je prvi dvorac podignut u 5. Vijeku. Današnji dvorac pominje se u 9. veku zajedno sa gradom Krojom kao biskupskim središtem. Tokom perioda vladavine Skanderbega u 15. veku dvorac je postalo albansko uporište - tvrđava.

www.intoalbania.com. Intoalbania, 2018.

- Opiši prikazanu tvrđavu i navedi njen značaj za odbranu od neprijatelja.
- Kako je albansko stanovništvo u srednjem vijeku očuvalo svoju posebnost iako se nalazilo pod vlašću drugih država?

Izvor 3.

Oblast Kroje

U odnosu na geografski položaj Kroje zaključite, koje su države bile zainteresovane za teritorije naseljene Albancima?

www.albanian.com/information/history/index.html

II grupa - Život Albanaca u srednjem i novom vijeku (kultura, običaji, način života....)

Izvor 1

Besa

Besa je čvrsta veza, stega u kojoj se zalažu životi za pravnu obavezu. Žena zalaže život mužu da neće učiniti preljubu i podmetnuti nasljednike. Ukućani, porodica, "roblje" zalaže život gospodarstvu kuće da će ga slušati kao boga. Poverilac krvnog duga zalaže život čuvaru bese da će poštovati ugovor o umiru krvi i da neće ponoviti osvetu. Čuvar bese zalaže život dužniku na put krvne osvete. Gospodar kuće zalaže život momku da isprošenu devojkicu neće za drugog udati. Na bratstveničko plemenskim skupštinama daju se bese da će se poštovati odluke tih skupova: da se neće vršiti blud, da se neće prositi isprošene devojkice, da se neće svađati, ubijati, grabiti, pljačkati, krasti, da su slobodni putevi, planinski pašnjaci, vodopoji itd. Na pijaci se zalažu životi da će se dugovi plaćati o roku, itd. U svim tim prilikama igra se životima za primenu

(Izvodi iz knjige Milutina Đuričića, *Običaji i verovanja Albanaca*, izdanje autora, Beograd, 1994.)

- Na osnovu teksta zaključite: šta na našem jeziku znači riječ besa?
- Kolika je važnost bese kod Albanaca?
- Da li danas Albanci drže do bese?

Izvor 2.

Narodnost i vjera

Oni ne ma'anišu jedan drugome, pa i ako bi radi[ji] krsćeni da mu se nije brat potur'čio; sad ga već

povrnut' ne može, a i da može brata povrnut' i opet pokrstit', brat mu s tijem još više cijenu gubi, ka što su ju mlogi takvi u ta' narod izgubili, govoreći takvijema: „Dosta je i jednom sebe ponizit' i vjeru promijenit', a ne tuckat' se od vjere do vjere, ka slijepac od vrati do vrati", pa je ovakvi radi[ji] da mu je brat Turčin, no da mu je više ma'ane i da mu reku: „Ovi ni jednu vjeru stalno ne drži". I tako se drže i ginu jedan za drugoga. Ali njih koliko je jedna krv sjedinjavala, toliko i' je i nužda naučila da i' ne smeta vjera držat' se bracki; no i' je to ojačalo i osiguralo život, pa i' je to i pomoglo da ne mrze jedan drugoga radi turčenja, jer bi i tuđega Turčina ljubio koji mu život na muku brani i š-njim zlo i dobro dijeli, a ne svojega brata da ne ljubi, na mjesto kojega ne može imat' drugoga, kojemu će na nevolju reć': „Pomozi mi, brate!" Jer ako je vjeru promijenio, nije se razbratio, ni svoju krv zaboravio, no ima nešto da mu ne da brata zaboravit', teke bratu vidi nevolju, na koju mu potrča u pomoć da zajedno š-njim gine; pa kad svoju pogibiju ne šteđe za svoga brata, od kud da ga za vjeru promijenjenu ostavi i zaboravi, pa koliko goj vjeru mrzio, ne da se brat mrzet'. A ko ima srca da brata mrzi, tome će dopuštiti' duša i srce da obadvije vjere mrzi, pa i da mu nije život nužden bracke pomoći, a ne kad ima i brata i pomoći, kojega će te uvjerit' ona poslovice koja govori: „Brate, ima' te, - ne zna' te; izgubi' te, - pozna' te!

Daklen, ka što reko', oni su se prijed stotina godina počeli turčit', može bit', zbog više uzroka i sitnije', koji su sami po sebe poslije krupni postali. Ali u početak nji'noga turčenja, đe je više brata bilo, nijesu se u prvinu slagali oko vjera, ka poslije, no su se mrzeli dva brata među sobom; kad se jedan poturči, zašto se i drugi ne poturči, a drugi ga krvniči, zašto da se i on turči. I tako, dvije vjere mogle su i' za vazda razbratiti; no kad dođe jednome od nji muka od neprijatelja, i viđe nemilu smrt pred oči, viknu: „A ne da' me, brate, pogibo!" Brat kad glas ču i bracku opasnost viđe, zaboravi se vjera, uzavre krv, da se z-brackom i neprijateljskom zajedno smiješane prospu. S tijem se bracke oči i razum otvoriše da se uvjere, e ne može brat bez brata.

Marko Miljanov Popović, ŽIVOT I OBIČAJI ARBANASA

- Koji su bili razlozi stanovništva za prelazak u islam?
- Kako je primanje islama uticalo na međusobne odnose stanovništva?

Izvor 3.

Žena

U nji' mlada nevjesta služi familiju i prijatelje, dvoreći na noge, vazda na gotov si. Koliko je goj u familiju čeljadi i gosti, ona je svakome sluta: da pazi na najmanju stvar đe ko stoji ali sjedi; da namjeeti čim se i: može; ko traži vode da pije, ali se mije, ona mu daje; ko napuni sipsiju du'ana, nevjesta sa štípavicama gvožđenijema, koje o pasu nosi, i š-njima svakome ugljiev iz ognja na sipsiju, punu du'ana, meće, pa ako će na stotine ljudi i sipsija u kuću bit', ka što i biva, jer je običaj i kod nas i kod nji' da se kupe seljani po noćšna sjednik, da mladež igra i pjeva, a stari se razgovaraju i puše du'ana i gledaju ko najljepše igra, i grabe se mladi koga će pofalit' stari.

Ovakvi se sjednici kupe najviše u kuće u koje su tu godinu nevjeste dovedene. I ona svakome izmet, koji reko', čini: goremu i boljemu, mlađoj đeci koja mogu na sjednik doj; s jednom riječi, Ciganin najgori ili vojnik najbolji, ona je dužna jednako poslužiti', da se čoek čudi, kako ta' nesretnji rob može to stizat', što petnas' žena da je tu, svijema bi posla ispalo, a ona sve mora sama svršiti' ali se osramotiti'!

Marko Miljanov Popović, ŽIVOT I OBIČAJI ARBANASA

Izvor 4.

Žene u Albaniji (oko 1810)

Oni svoje žene, koje su gotovo sve potpuno neobrazovane i ne govore nijedan jezik osim svog mater-

njeg, tretiraju jednako kao i stoku, pa ih tako nekako i koriste (mada kao stoku od bolje sorte), i koriste ih za težak rad, a nerijetko i kažnjavaju batinama. Zaista, oni prema svojim ženama gaje prezir, možda i mržnju, a čak ni u povremenim izrazima naklonosti nema ničeg sto bi izdaleka podsjećalo na ono što mi nazivamo nježnošću. A ipak, svaki od njih se ženi ako samo može, jer to je znak blagostanja, a i zato što želi da ima roba u kući. Osim toga, kao i u drugim djelovima zemlje, žene nijesu baš tako brojne kao muškarci, pa mlada svom budućem mužu često uopšte i ne donosi miraz, nego ga on daje njoj, i mora da prikupi oko hiljadu groša [pjastera] prije nego što smije i da pomisli na ženidbu.

Broughton, str. 136

Istorijska čitanka 1, Osmansko carstvo, ZZUINS, Podgorica 2012, 98 str.

- Zašto su žene koje se pominju u ovom tekstu u tako lošem položaju?
- Šta autori tekstova misle o tome?
- Kakov je danas položaj žena u Crnoj Gori?

Izvor 5.

Hrana i piće u Albaniji (oko 1810)

Glavna hrana ovih ljudi jeste pšenični ili ražani hljeb ili proja od kukuruznog brašna, zatim sir od kozjega mlijeka, pirinač pomiješan s maslacem, jaja, sušena riba, masline i povrće. O praznicima se kolju jaganjci i ovce, kao i živina, koje ima posvuda; međutim, meso čini daleko manji udio u hrani od svega ostalog. Piju vino, i muslimani i hrišćani, i takode i jako alko- holno piće dobijeno od komine i ječma, zvano rakija, koje donekle nalikuje viskiju. Ali zbog sveg onog sira rijetko kad sačuvaju nesto mlijeka. Uglavnom piju hladnu vodu, i to u velikim gutljajima, čak i u sred ljeta i tokom najtežeg posla, a poslije nemaju nikakvih tegoba. Kafe ima u mnogim kućama, a ponegdje i likera iz Kefalonije i s Krfa.

Broughton, str. 130

Istorijska čitanka 1, Osmansko carstvo, ZZUINS, Podgorica 2012, 98 str.

- Uporedi način ishrane s današnjim kod nas?
- Zaključite čime se bavilo albansko stanovništvo?
- Kako žive Albanci u srednjem vijeku?

III grupa - Đerđ Kastriot Skenderbeg, vodeća ličnost albanskog plemstva

Izvor 1.

Skenderbeg je 25 godina samostalno vladao dijelom Albanije. U tom periodu se hrabro i uspješno suprotstavljao Osmanlijama, zbog čega je stekao veliku slavu.

- Primjećuješ li nešto neobično na slici?

Izvor 2.

Crnojevići i Đerđ Kastriot Skenderbeg

<https://www.youtube.com/watch?v=uqiNKGVBV5c>

- Opiši bliske veze između Crnojevića i Skenderbega.

↗ Udžbenik, Istorija 7, ZZUNS, Podgorica, str.35

Izvor 3.

Značaj albanske zastave, govor episkopa Fan Stlijan Nolja na pogrebu Faika Konice (1942)

Dozvolite da kažem i nekoliko riječi o albanskoj zastavi. Kao što znate, nijedna zastava iz vašeg susjedstva nije starija od vijek i po, a neke nisu starije ni čitav vijek. Naša je zastava stara najmanje 500 godina, a možda čak i nekoliko vijekova više. Ona je bila zastava Đerda Kastriota Skenderbega, albanskog nacionalnog heroja koji se 25 godina borio protiv Turaka i bio posljednji hrišćanski borac koji je na Balkanu uspješno prkosio najvećim turskim sultanima. Poslije Skenderbegove smrti, Albaniju su napustile evropske sile i ona je bila osuđena da još četiri vijeka grca pod teškim jarmom. Za to je vrijeme Skenderbegova zastava zaboravljena - niko nije znao za njeno postojanje sve dok jedan mladi naučnik nije u biblioteci našao Barlecijevu biografiju Skenderbega, i u njoj sliku te zastave. Taj naučnik je bio Faik Konica i ta zastava sada prekriva njegov kovčeg - crvena zastava sa crnim dvoglavim orlom upravo je ona koju je Konica "ponovo otkrio"

Konitza 2000, str. 174

Istorijska čitanka 2, Nacije I države u jugoistočnoj Evropi, Podgorica 2012, str.99

Izvor 4.

- Šta znaš o Đerđu Kastriotu?
- Izdvoj činjenice koje ističu Skenderbega kao vodeću ličnost albanskog plemstva.
- Šta nam govore simboli na zastavi Albanije?

IV grupa - Rađanje nacionalnog pokreta kod Albanaca i stvaranje državne nezavisnosti.

www.albanian.com/information/history/index.html

Izvor 1.

Nacionalnooslobodilacki pokreti među balkanskim narodima i sve vidljivije slabljenje Osmanskog carstva uticali su na foriranje nacionalne svijesti albanskog naroda. Albanski prvaci postali su svjesni da bez jedinstvenog nacionalnog programa ne mogu biti ostvareni ciljevi narodnog ujedinjenja. Kada je bilo najavljeno skoro održavanje Berlinskog kongresa Evropskih država i Osmanskog carstva radi revidiranja Sanstefanskog ugovora, albanske političke vođe sazvale su skupštinu (10. juna 1878) u Prizrenu.

Na tom zboru formirana je Prizrenska liga s ciljem da se odrede smjernice daljeg političkog djelovanja. U Prizrenu se okupilo oko 300 predstavnika sa svih teritorija nastanjenih Albancima uključujući: Epir, Makedoniju, Kosovo, Sandžak, južnu Srbiju i Crnu Goru. Raznoliki sastav skupštine ubrzo je doveo do podjele na dvije struje: proosmansku i autonomašku. Prvu su sačinjavali feudalci, vjerske vođe i bogati trgovci koji svoj opstanak nijesu mogli ni zamisliti izvan protektorata Porte, dok su drugu struju predstavljali albanski intelektualci koji su se zalagali za nezavisnost i oslanjanje na dvije velike evropske sile: Austro-Ugarsku i Italiju. Ta podjela će kasnije dovesti do rascjepa unutar same Lige. Predstavnici Lige su (15. juna 1878) uputili memorandum velikim silama na Berlinskom kongresu i kojemu su zahtijevali uspostavljenje državne cjelovitosti albanske teritorije, imajući to u vidu i zemlje drugih balkanskih naroda nastanjene Albancima. Međutim, na samom kongresu u Berlinu albansko pitanje postavljeno je kao unutrašnje pitanje Osmanskog carstva i velike sile ga nijesu rješavale.

Istorija za I i II razred srednjih škola, Željko Drinčić, Zdravko Pejović, ZZUNS Podgorica, 2003, 174 str.

- Opiši značaj Prizrenske lige u nacionalnoj odbrani Albanaca.
- Kakva je bila sudbina Prizrenske lige?

Izvor 2.

Albanska pjesma napisana u vrijeme Berlinskog kongresa (1878)

Molim vas, oprezni budite
s Albanijom,
Nemojte je poderati
Kao da je siročče,
Jer nijesmo mi ni Grci, ni Bugari,
Pa ni Crnogorci
Mi smo samo Albanci
I želimo jedino slobodu..

Brahimi, str, 62

Istorijska čitanka 2, Nacije I države u jugoistočnoj Evropi, Podgorica 2012

Kao ni druge balkanske nacije, tako ni Albanci nisu imali svog predstavnika na Berlinskom kongresu, ali su i albanske vođe pokušavale da definišu nacionalne ciljeve i pridobiju javno mnjenje za te ciljeve.

Kakva je svrha ove pjesme?

- Šta pjesnik želi da kaže time što nabraja nazive naroda koji tu žive na području gdje i on?

Izvor 3.

Proglašenje Albanske nezavisnosti u Valoni (1912) – gravura iz tog perioda

- Koji je glavni element na ovoj gravuri?
- Zašto je trenutak objavljivanja nezavisnosti povezan sa nacionalnim simbolima?
- Koja je uloga Skenderbega na ovoj slici?

➤ Istorijska čitanka 2, Nacije I države u jugoistočnoj Evropi, Podgorica 2012, 51 str.

Izvor 4.

Albanska himna (1912)

Pod zastavom kao jedan
S jednom željom i jednim ciljem,
Zakletvu položismo
U borbu za spas.
Samo rođeni izdajnik
Borbe se straši
Dok hrabar mučenički
Pada i za domovinu strada.
Puške u rukama čvrsto držimo
I domovinu nikome ne damo.
A ni svojih prava dati nećemo
I svakog neprijatelja istjeraćemo.
Sam Gospod reče
Narodi će nestajati
Ali - Albanija će živjeti
Jer mi borimo se za nju, samo za nju.

www.albanian.com/information/history/index.html

Stihove je napisao Aleks Stavre Drenova alias Asdreni (1872-1947). Drenova je dio života proveo u Rumuniji i umro je u Bukureštu. Izvorni naslov pjesme je Betimi mi flamur (Zakletva zastavi), a prvi put je objavljena 1912. godine u Liri e Shljipe- rise (Sloboda za Albaniju), albanskim novinama koje su se izdavale u Sofiji. Prve dvije strofe, sa muzikom Ćiprijana Porumbeskua (1853-1883) proglašene su za albansku himnu 1912. godine.

Istorijska čitanka 2, Nacije i države u jugoistočnoj Evropi, Podgorica 2012, 101 str.

- Šta znaš o himni svoje zemlje?
- Diskutuju, analiziraju i zaključuju (razvijaju kritičko mišljenje)

Refleksija

Aktivnost 3.

Izrađuju mape uma (5 minuta)

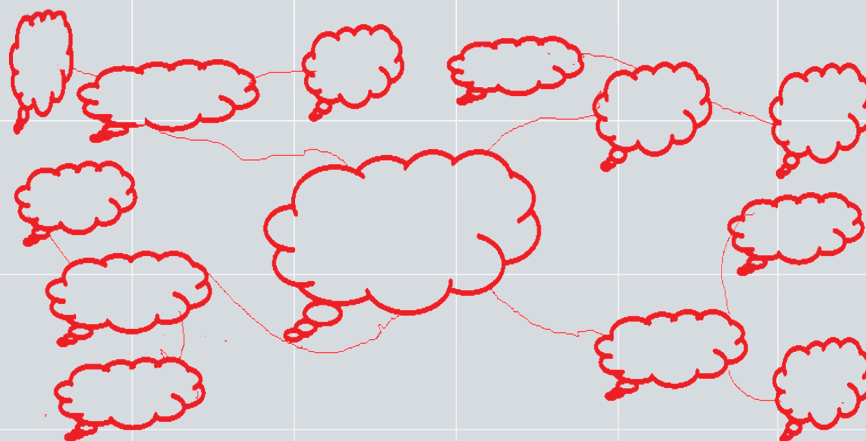
Prezentuju mape uma (2-3 učenika, zavisno od vremena)

Napomena :

Ukoliko ostane slobodnog vremena izrađuju (započinju) Mapu uma na času, a završavaju je za domaći.

Na kraju časa nekoliko učenika bi mogli odigrati albansko narodno kolo „šotu“. Neki učenici bi ih pratili sviranjem na blok flauti (obično u odjeljenju ima učenika koji igraju folklor).

Prilog 1. Šema za mapu uma

Sait Šabotić

Albanci u Crnoj Gori

NASTAVNIK/CA	Sait Šabotić		
NASTAVNA JEDINICA	ALBANCI U CRNOJ GORI		
VREMENSKA SMJERNICA	JEDAN ŠKOLSKI ČAS (45 min.)		
NASTAVNI PREDMET	Istorija	RAZRED	IX
CILJEVI	<p>Obrazovni: Sticanje osnovnih znanja o Albancima u Crnoj Gori; Upoznavanje sa albanskom kulturom, jezikom i tradicijom.</p> <p>Vaspitni: Razvijanje kritičkog stava prema događajima iz prošlosti; Učenje i vježbanje rada na dijagramskim tabelama.</p> <p>Funkcionalni: Razvijanje sposobnosti za razumijevanje uzročno-posljedičnih veza; Motivisanje za upoznavanje različitih naroda i njihovih kultura i stvaranje pozitivnih stavova među pripadnicima različitih etničkih i društvenih grupa; Vježbanje analize materijala različitog porijekla i sadržaja.</p>		
ISHODI UČENJA	<ul style="list-style-type: none">• Opiše položaj Albanaca u poslijeratnoj i savremenoj Crnoj Gori;• Analizira demografske podatke koji se odnose na albansku nacionalnu manjinu• Upoređuje demografske podatke koji se odnose na Albance, sa podacima koji se odnose na druge nacionalne zajednice u Crnoj Gori• Definiše religioznu i jezičku pripadnost Albanaca• Obrazloži doprinos albanske nacionalne manjine društvenom i ekonomskom napretku i obnavljanju nezavisnosti Crne Gore;		
OBLICI I METODE RADA	Frontalni: rad u paru; frontalni/monološka; ilustrativno-demonstrativna; dijaloška Rad sa vizuelnim izvorima („šta vidim, kako tumačim, poruka slike i moja poruka“); rad sa dijagramskim tabelama; sistematizovanje uz pomoć ključnih riječi.		
NASTAVNA SREDSTVA I POMAGALA	Udžbenik istorije za IX razred osnovne škole; Istorijska karta (Teritorijalni razvoj Crne Gore); Lap top računar; projektor; projekciono platno; školska zidna tabla		
LITERATURA	Slavko Burzanović/ Jasmina Đorđević, <i>Istorija 9</i> , Udžbenik istorije za deveti razred osnovne škole, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva Podgorica, Podgorica 2020; Peter Bartl, <i>Istorija Albanaca</i> , Clio, Beograd 2001; <i>Istorijski leksikon Crne Gore</i> , knj. 1, Podgorica 2006.		
KORELACIJA	Crnogorski-srpski, bosanski i hrvatski jezik – leksika; Likovna kultura – motivi iz planinskih krajeva; graditeljstvo, plakat; Geografija – administrativna pripadnost područja; Građansko vaspitanje – prevazilaženje predrasuda.		

Sadržaj (tok) rada

Priprema učenika - uvod u temu ili nastavnu jedinicu

	Aktivnosti nastavnika	Aktivnosti učenika
Evokacija (5 min.)	<ul style="list-style-type: none">▪ Upisivanje ishoda časa; upisivanje odsutnih učenika; pozivanje učenika da pripreme pribor za rad;▪ Motivacija: Nastavnik u rukama ima štampanu kopiju poznate slike Paje Jovanovića „Na megdanu“. Hodajući između redova, obraća se učenicima sa zahtjevom da na listu papira napišu četiri riječi koje im padaju na um dok posmatraju prikazanu ilustraciju. Kada učenici to učine, nastavnik zahtijeva da papir ostave sa strane.	<ul style="list-style-type: none">▪ Učestvuju u evidentiranju odsutnih učenika; pripremaju pribor za rad na času;▪ Pažljivo slušaju nastavnikova uputstva;▪ Na papiru pojedinačno zapisuju svoje asocijacije.
Edukacija (15 min.) Dio A	<ul style="list-style-type: none">▪ Kratko podsjeća da na prostoru Crne Gore žive pripadnici različitih naroda (najavljuje temu među kojima su i Albanci;▪ Definiše i ističe cilj časa;▪ U kratkim crtama daje pregled prošlosti Albanaca. Napominje da je različitim istorijsko-političkim promjenama dio albanskog stanovništva ostao da živi u granicama današnje Crne Gore (prilaže priloge br. 1 i 2 i traži njihovo tumačenje uz primjenu tehnike („šta vidim, kako tumačim, poruka slike i moja poruka“);▪ Uz pomoć lap top uređaja pokreće prikazivanje etničke mape Crne Gore. Pokazuje na karti glavne zone naseljenosti albanskog stanovništva u pograničnim zonama današnje Crne Gore (Prilog br. 4.)	<ul style="list-style-type: none">▪ Pažljivo slušaju nastavnikovo izlaganje;▪ Posmatraju ilustracije; razmišljaju; komentarišu;▪ Pronalaze na karti prikazanoj na projekcionom platnu ono što nastavnik usmeno saopštava.

<p>Edukacija (15 min.) Dio B</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Uz pomoć laptop uređaja prikazuje fotografije crnogorskih gradova u kojima živi albansko stanovništvo; ▪ Saopštava podatke o brojnosti albanskog stanovništva u Crnoj Gori za posljednja tri popisa (1991, 2003, 2011.), kao i podatke o brojnosti Crnogoraca, Hrvata, Bošnjaka, Srba i Muslimana; Saopštava podatke o brojnosti Albanaca u pojedinim opštinama: Ulcinj, Tuzi, Podgorica, Plav, Rožaje, Bar. Daje u Crnoj Gori po opštinama (tabela br. 1 i 2). ▪ Zadaje zadatak učenicima, naglašavajući da će raditi u paru. <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Objasnite porijeklo Albanaca?</i> 2. <i>Navedite u kojim današnjim crnogorskim gradovima Albanci čine znatan udio u ukupnom stanovništvu i obrazložite zašto?</i> 3. <i>Izdvojite godine u kojima su manjinski narodi u Crnoj Gori dostigli svoj demografski zenit. Dati demografske podatke o Albancima za posljednja tri popisa u vidu dijagrama. Izvedite zaključak.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Posmatraju; prepoznaju gradska naselja; zapisuju u sveskama i radnim listićima; ▪ Učenici slušaju nastavnikovo izlaganje; imaju mogućnost da traže pojašnjenje onoga što im nije jasno; ▪ Odgovaraju u pisanoj formi; crtaju dijagrame; izvode zaključak.
---	---	---

	Aktivnosti nastavnika	Aktivnosti učenika
Edukacija (15 min.) Dio B	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nastavnik zahtijeva odgovore od nekoliko parova; ▪ Objašnjava položaj Albanaca u Crnoj Gori nakon Drugog svjetskog rata (jezik, običaje, vjeru); ▪ Ukazuje na migracije Albanaca iz Crne Gore i pravce migratornih tokova; ▪ Saopštava podatke o obrazovanju i obrazovnim institucijama koje su učestvovala u obrazovanju Albanaca; govori o integraciji Albanaca u crnogorsko društvo; ▪ Nabraja najpoznatije albanske kulturne poslenike koji djeluju u Crnoj Gori; ▪ Zadaje zadatak učenicima, naglašavajući da će raditi u paru. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Slušaju odgovore svojih drugova iz odjeljenja; komentarišu produkte rada parova; ▪ Slušaju nastavnikovo izlaganje; ▪ Uz pomoć nastavnikovih saopštenja prate migratorne tokove albanskog stanovništva; ▪ Posmatraju fotografije (Zgrada Rektorata UCG, Ekonomski fakultet, Pravni fakultet); ▪ Posmatraju fotografije nekoliko poznatih Albanaca (Fatos Bećiraj, Redžep Ćosja, Senad Drešević...); ▪ Učenici u paru razmišljaju, rješavaju zadatke, zapisuju na radnim listovima.
Refleksija (10 min.)	<ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Opišite položaj Albanaca u poslijeratnoj Crnoj Gori?</i> 2. <i>Navedite uzroke migracija albanskog stanovništva iz Crne Gore?</i> 3. <i>Sljedeće riječi iz albanskog jezika povežite sa riječima iz našeg jezika: Faleminderit; Naten e mire; Qyteti; Mala-zeze – Grad; Hvala; Crnogorac; Laku noć;</i> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Nastavnik zahtijeva odgovore od nekoliko parova. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Pišu u svojim bilježnicama; Izvode zaključak; klasifikuju i povezuju riječi i njihova značenja; ▪ Prezentuju rezultate rada; prate prezentovanje rada; komentarišu odgovore; ▪ Saopštavaju svoje odgovore.

Refleksija (10 min.)	<ul style="list-style-type: none">Zahtijeva od učenika da pročitaju riječi koje su zabilježili na početku časa posmatrajući ilustraciju;Traži da učenici identifikuju ključne riječi koje čine rezime rada na času;	<ul style="list-style-type: none">Nabrajaju ključne riječi;Izabrani učenik ključne riječi zapisuje na tabli;
	<ul style="list-style-type: none">Uz pomoć ključnih riječi sa učenicima sistematizuje obrađenu nastavnu cjelinu;Upućuje učenike odakle da nauče nove činjenice (Istorijski leksikon Crne Gore, knj. 1, Podgorica 2006, 20-22);Zadaje domaći zadatak: Na osnovu podataka o broju albanskog stanovništva po gradovima, izračunajte udio Albanaca u ukupnom broju stanovnika svake opštine pojedinačno. Podatke predstavite dijagramom.	<ul style="list-style-type: none">Slušaju nastavnikova uputstva; Zapisuju u sveskama;Zapisuju zadatak u sveskama.

Tabela: Albanci u Crnoj Gori

Podaci popisa stanovništva (Izvornik: https://sh.wikipedia.org/wiki/Demografija_Crne_Gore)

Godina popisa	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2003.	2011.
Broj Albanaca u CG	19.425	23.460	25.803	35.761	37.735	40.880	31.163	30.439
Broj Bošnjaka u Crnoj Gori	-	-	-	-	-	-	48.184	53.605
Broj Hrvata u Crnoj Gori	6.808	9.814	10.664	9.192	6.904	6.244	6.811	6.021
Broj Crnogoraca u Crnoj Gori	342.009	363.686	383.988	355.632	400.488	380.467	267.669	278.865
Broj Srba u Crnoj Gori	6.707	13.864	14.087	39.512	19.407	57.453	198.414	178.110
Broj Muslimana u Crnoj Gori	-	-	30.665	70.236	78.080	89.614	24.625	20.537

Tabela br. 1: Brojnost nacionalnih zajednica u Crnoj Gori prema popisima stanovništva 1948-2011. godine

Podaci o broju Albanaca po gradovima

(Izvornik: Stanovništvo Crne Gore prema polu, tipu naselja, nacionalnoj, odnosno etničkoj pripadnosti, vjeroispovijesti i maternjem jeziku po opštinama u Crnoj Gori, Zavod za statistiku, Podgorica 2011).

Naziv opštine	Ukupan br. stanovnika	Broj stanovnika Albanaca
Ulcinj	19.921	14.076
Bar	42.048	2.515
Podgorica	185.937	9.538
Plav	13.108	2.475
Rožaje	22.964	1.158
Kotor	22.601	102
Cetinje	16.657	38
Berane	33.970	70
Nikšić	72.443	73
Bijelo Polje	46.051	57

Tabela br. 2: Brojnost Albanaca po pojedinim opštinama u Crnoj Gori u odnosu na ukupno stanovništvo opštine prema popisu iz 2011. godine

Jezik Albanaca

- Albanski – gegijski i toskijski dijalekat podređeni su književnom govoru na kongresu u Tirani 1972. godine

Vjera

- Albanci su u vjerskom pogledu katolici (27 %) i muslimani (73 %)

Migracije

- SAD; zemlje Zapadne Evrope

Poznati Albanci u Crnoj Gori

(Izvornik: https://sh.wikipedia.org/wiki/Albanci_u_Crnoj_Gori)

- Redžep Čosja, književnik
- Mujo Ulcinjaku, oficir
- Senad Drešević, kompozitor
- Baca Kurti Gjokaj, političar
- Enver Gjokaj, glumac
- Šerif Kajošević, revolucionar
- Ćazim Lekić, revolucionar
- Mahmut Lekić, revolucionar
- Ded Gjo Luli, pobunjenik
- Nikollë Nikprelaj, pjevač
- Ardian Đokaj, fudbaler
- Fatos Bećiraj, fudbaler
- Dritan Abazović, političar
- Hajro Ulcinjaku, pisac

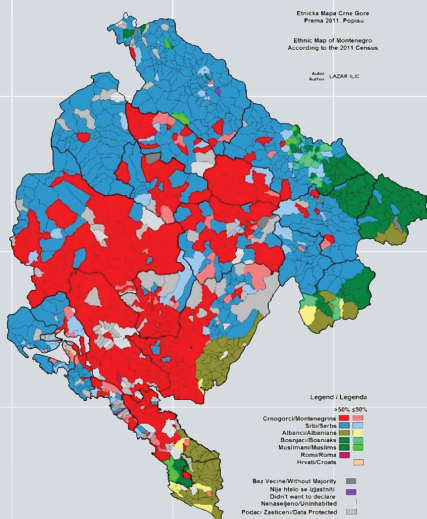
➤ Prilog br. 1: Paja Jovanović, *Na megdanu*

➤ Prilog br. 2: Karikatura – *Odgovor Albanije na političke prijetnje*

➤ Prilog br. 3: Granice Albanije iz 1913. godine

➤ Prilog br. 4: Etnička mapa Crne Gore ((Izvornik: https://sh.wikipedia.org/wiki/Demografija_Crne_Gore)

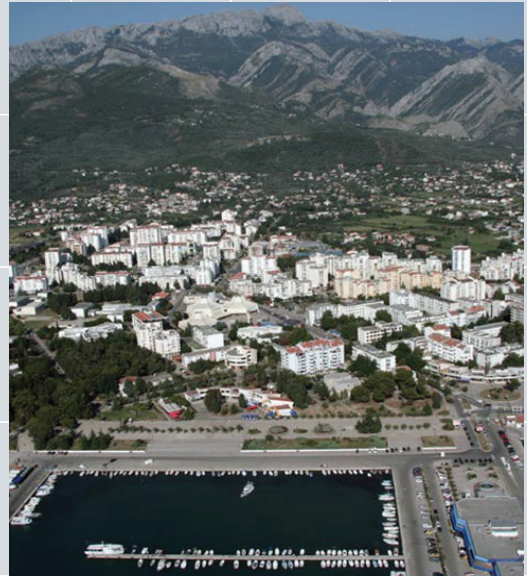

➤ Prilog br. 5: Panorama Podgorice

➤ Prilog br. 6: Panorama Ulcinja

➤ Prilog br. 7: Panorama Bara

➤ Prilog br. 8: Panorama Plava

➤ Prilog br. 9: Panorama Rožaja

➤ Prilog br. 10: Panorama Tuzi

➤ Prilog br. 11: Spomenik Ded Ljulju u Tuzima, albanskom patrioti, učesniku Malisorski buna 1911. godine

➤ Zgrada Rektorata UCG

➤ Zgrada Ekonomskog fakulteta

➤ Zgrada Pravnog fakulteta

➤ Fatos Bećiraj, fudbaler

➤ Kompozitor Senad Drešević

➤ Redžep Ćosja, književnik

Tatjana Zambata

Bokeljska mornarica

NASTAVNIK/CA	Tatjana Zambata		
NASTAVNA JEDINICA	BOKELJSKA MORNARICA		
VREMENSKA SMJERNICA	DVA ŠKOLSKA ČASA (90 min.)		
NASTAVNI PREDMET	Istorija	RAZRED	II (srednja škola)
CILJEVI	Razumije povezanost lokalne, regionalne, nacionalne i svjetske istorije; razvije sposobnost kritičkog i istorijskog mišljenja, razvije sposobnost djelotvorne komunikacije; motiviše za izučavanje nacionalne istorije; usmjeri ka njegovanju vjerske i nacionalne tolerancije		
ISHODI UČENJA	<ul style="list-style-type: none">• Učenik će moći da objasni karakteristike Evrope u poznom srednjem vijeku;• opiše istorijat razvoja Bokeljske mornarice- srednjovjekovne esnafske organizacije pomoraca;• navede organizacione, ekonomske, vojne karakteristike Bokeljske mornarice kroz prošlost;• analizira ulogu bratovštine u društvenom životu grada;• kritički prosudi značaj Bokeljske mornarice za ekonomski razvoj Kotora i Boke kotorske;• vrednuje značaj Bokeljske mornarice u očuvanju i njegovanju tradicionalnih i kulturnih tekovina Boke;• objasni značaj Bokeljske mornarice kao nematerijalnog kulturnog dobra Crne Gore.		
OBLICI I METODE RADA	Individualni, frontalni, grupni, monološka, dijaloška, ilustrativno-demonstrativna, grupne prezentacije.		
NASTAVNA SREDSTVA I POMAGALA	Prezentacija, računar, projektor, tabla.		

LITERATURA	<p>Miloš Milošević, Boka kotorska, Bar i Ulcinj od XV do XVIII vijeka, CID, Podgorica, 2018;</p> <p>Dr Slavko Mijušković, Bokeljska mornarica, monografija Kotor, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1970;</p> <p>Katarina Ribica, Dvanaest vjekova Bokeljske mornarice, specijalistički rad, Fakultet za mediteranske i poslovne studije, Tivat, 2017;</p> <p>Š. Rastoder, Ž. Andrijašević, Katorska mornarica, Istorijski leksikon Crne Gore, Daily press-Vijesti, Podgorica, 2006.</p>
WEB LINKOVI	<p>http://www.bokeljskamornarica.com/;</p> <p>http://www.museummaritimum.com/;</p> <p>http://www.bokeljskamornarica.com/Download/Razno/Kandidatura%20Bokeljske%20mornarice%20za%20upis%20na%20Reprezentativnu%20listu%20UNESCO-a.pdf - UNESCO;</p> <p>https://www.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rId=390646&rType=2 - UNESCO.</p>
KORELACIJA	razvoj srednjovjekovnih esnafa, razvoj srednjovjekovnih gradova na Mediteranu (komuna)
VRIJEME	Predviđeno vrijeme za realizaciju dva časa (90 minuta). Uvodni dio – 15/20 min., centralni dio-40/50 minuta, završni dio časa- 15/20min

Uvodni dio časa

Nastavnik uvodi učenike u temu časa:

- Šta su srednjovjekovne komune?
- Šta su esnafi?
- Navedite faktore koji su uticali na ekonomski razvoj gradova na Mediteranu u srednjem vijeku?
- Šta je Bokeljska mornarica?
- Od kada postoji organizacija?
- Koju ulogu je imala u prošlosti?

Nastavnik uvodi učenike u temu časa:

Bokeljska mornarica je jedna od najstarijih bratovština (esnafa) pomoraca na svijetu. Danas je ovo memorijalna organizacija čiji je zadatak da čuva i njeguje tradicionalne i kulturne tekovine Kotora i Boke kotorske a nekada zanataska organizacija koja je okupljala pomorce. Pomorstvo i trgovina su odvajkada bili egzistencijalna osnova Kotora od koje je zavisio ekonomski, društveni, kulturni život grada. U svemu tome mornarica je imala značajnu ulogu. Ne samo da je bila pogonski motor razvoja Boke već je i organizacija koja je uslovlila društvene promjene na ovim prostorima jačanje građanstva i razvoj, kroz pomorstvo, primorskih opština Prčanj, Dobrota, Perast.

Kotor, grad burne historije, nadživio je brojne osvajače, a mornarica je institucija koja je preživjela duboke ekonomske, društvene, političke ideološke promjene na ovim prostorima. Vjekovi su prolazili, vladari se smjenjivali ali mornarica je opstala, živeći po svojim pravilima, vodeći računa o blagostanju Boke, kroz pomorstvo, trgovinu, socijalnu i društvenu povezanost, humanitarni karakter, kao čuvar tradicije Kotora ali i porodične tradicije, očuvanje tradicionalne nošnje, simbol zajedništva stanovnika Boke. Vrijeme teče ali geslo mornarice ostaje isto "Fides et honor" - Vjera i čast.

- Značaj ove organizacije prepoznat je u Crnoj Gori i šire.
- Bokeljska mornarica zaštićena je kao nematerijalno kulturno dobro Crne Gore od 2013. godine.
- Crna Gora je 2018. godine nominovala Bokeljsku mornaricu za upis na UNESCO Reprezentativnu listu nematerijalne baštine čovječanstva, što je i prva kandidatura Crne Gore ka UNESCO u oblasti nematerijalnog nasljeđa.

↙ Centralni dio časa

Da bi čas imao interaktivni karakter ponekad je potrebno da se za čas pripreme i nastavnik i učenici, pogotovo kada se radi o temama koje su učenicima manje poznate ili nepoznate.

Učenici ranije dobiju istraživačke zadatke koje treba da odrade po grupama. Zadatak nastavnika u ovom dijelu je ne samo da učenicima zada temu, već i da uputi učenike na koje aspekte moraju obratiti pažnju i kako da dođu do informacija, literature i sadržaja na internetu.

Izlaganje učenika dopunjava nastavnik.

Napomena: uvijek se desi da grupa učenika ne odradi detaljno zadatak, ili propusti neku važnu informaciju pa zato smatram da je korisno da i nastavnik ima svoju prezentaciju na zadate teme kako bi mogao upotpuniti izlaganje učenika.

Učenici prezentuju u grupama na osnovu ranije zadatih zadataka:

↙ I grupa: Bokeljska mornarica – tradicija i istorija

Srednjovjekovne zanatske –esnafske organizacije nastaju sa ciljem zaštite i pomaganja svojih članova, napredovanju struke, a rad im je skoro uvijek definisan statutima. Takve organizacije su bile specifičnost srednjovjekovnih komuna na Mediteranu, a time i Kotora.

Kada se govori o nastanku esnafske organizacije mornara u Kotoru ne može se izbjeći ni duboko ukorijenjena tradicija.

↙ Bokeljska mornarica 1905. godine

Tradicija pominje IX vijek kada je izveden otkup i prenos tijela zaštitnika grada Sv. Tripuna, pominje ime kotroranina Andreacije Saracenis koji je otkupio mošti sveca od mletačkih trgovaca i njemu u čast sagradio crkvu Sv. Tripuna 809. godine. Tradicija pominje i grupu mornara koji su unijeli mošti u grad i igrali kolo njemu u čast.

Ne može se isključiti mogućnost da je u Kotoru u IX vijeku postojala cehovska mornarička organizacija vojnog karaktera. Ipak najstariji dokument koji govori o ovoj organizaciji potiče iz XII vijeka. U dokumentu se pominju dvije kotorske galije čije održavanje, naoružanje i snabdijevanje posadom

nije moguće zamisliti bez postojanja neke mornaričke organizacije. Shodno tome možemo zaključiti da, po tradiciji, početke mornarice možemo tražiti u IX vijeku a ako želimo zasnovati tvrdnje isključivo na istorijskim izvorima onda je to XII vijek. Naučno gledano najvjerodostojniji dokument koji govori o mornarici jeste i njen najstariji, sačuvani Statut iz 1463. godine. Većina istoričara je saglasna sa tvrdnjom da je organizacija imala statute i starije od ovog, ali nisu sačuvani.

Po tom Statutu ime organizacije bilo je “Kotorska bratovština Sv. Nikole mornara” (*Fraternitas Divi Nicolai marinariorum de Catharo*). U doba mletačke vladavine bratovština je imala ne samo ekonomsku ulogu vezanu za pomorstvo i trgovinu, već i vojnu u održavanju bezbjednosti u zalivu, borbi protiv piraterije i gusarstva na Jadranu, učešću u vojnim akcijama u brojnim ratovima koje su Mlečani vodili tokom XVI, XVII i XVIII vijeka.

Propašću Meletačke republike i dolaskom Austrije na ove prostore rad Bratovštine je zabranjen. Tokom kratke ruske uprave (1806-1807) mornarica je slobodno nastavila svoje djelovanje i učestvovala u nekim vojnim akcijama pod ruskom komandom. Zbog toga francuska uprava u Boki (1807-1813) zabranjuje rad mornarici. Za vrijeme kratkotrajne zajedničke Crnogorsko-bokeljske uprave (1813-1814) Kotorska mornarica je ponovo uspostavljena da bi joj pod austrijskom upravom bio zabranjen rad sve do 1833. godine. Od tada organizacija radi pod imenom Bokeljska mornarica i zadržala je svoje staleške ali ne i vojne funkcije. Tokom revolucionarnih događaja 1848. godine mornarica je ponovo ukinuta sve do 1859. godine kada je formirana kao memorijalna organizacija “Plemenito tijelo Bokeljske mornarice”. Kao memorijalna institucija nastavila je svoj rad i u Kraljevini Jugoslaviji, u socijalističkoj Jugoslaviji, pa sve do danas.

II grupa: Statut Bokeljske mornarice- ekonomsko, društveno, humanitarno obilježje organizacije.

STATUT IZ 1463. GODINE

Najstariji sačuvani statut Bokeljske mornarice potiče iz 1463. godine. Riječ je o izuzetno vrijednom manuskriptu na 72 pergamentska lista. Iz njega saznajemo o ekonomskom i društvenom životu Kotora.

Društveni aspekt je važan jer je mornarica svoje članove birala među građanima pomorcima izuzimajući kotorsko plemstvo. Kako se radi o organizaciji koja je razvijala pomorstvo kao ekonomski najjaču granu privrede grada to je uslovilo i društvene promjene u srednjovjekovnom Kotoru - jačanje građanstva a propadanje plemstva, razvoj malih primorskih naselja u samostalne opštine kao

➤ Grb Bokeljske mornarice

➤ Statut Bokeljske mornarice

Prčanj, Dobrota, Perast i dr.

Unutrašnja organizacija bratovštine regulisana je statutom. Na čelu je bio gastald, pa dva sindika, tri prokuratora, gvardijani i kapelan. Bitno je istaći one crte koje su Kotorskoj mornarici dale poseban značaj, a to je baš spajanje funkcije gastalda, neke vrste stručnog predvodnika Mornarice, sa funkcijom lučkog admirala u doba mletačke uprave. A to znači da je sa četom oružanih mornara komandovala osoba koja je bila na čelu profesionalne organizacije. Time je bratovština dobila i značajnu vojnu ulogu.

U statute su definisani zadaci organizacije: vođenje i stalno ažuriranje popisa mornara, spremnih za vojne i trgovačke djelatnosti, ulogu neke vrste pomorske policije u Bokokotorskom zalivu, učestvovanje, po potrebi, u pomorskim ratnim akcijama Mletačke republike, preuzimanje vlasti u gradu tokom tri dana proslave zaštitnika grada i učestvovanje u organizaciji i zaštiti te proslave, učestvovanje u sanitetskoj službi, uz kontrolu brodova koji dolaze iz zaraženih krajeva i organizaciju pomorske poštanske službe.

Iz svih tih razloga, admiral je uživao veliki ugled u gradu, pa se izjednačavao sa gradskim funkcionerima, a ponekad išao kao predstavnik grada i pred Senat u Veneciji.

U statutu su definisani i zadaci organizacije humanitarnog karaktera kao posebni slučajevi pomoći kod nemaštine, za davanje miraza ženskom djetetu, u slučaju nedostatka sredstava za sahranu pomorca, ili za prevoz tijela, ako je smrt nastupila negdje u stranoj luci, a posebno u slučajevima bolesti i gladi. Predviđen je i slučaj smrti stranog pomorca u kotorskoj luci.

➤ III grupa: Bokeljska mornarica - pomorsko/trgovačka i vojna uloga

Kotor ima prve sačuvane ugovore o trgovini iz XII vijeka - ugovor o miru sa Omišanima iz 1167. godine.

Nesumnivo je da je pomorska i trgovačka djelatnost postojala u Kotoru i ranije jer, u ovom brdovitom zalivu, čovjek je odvajkada živio uz more i od mora. Prvi veliki trgovački talas koji je obogatio grad desio se u vrijeme uprave srednjovjekovne Srbije u XIII i XIV vijeku.

Drugi veliki talas pomorske privrede Boke pokrenuo se za mletačke vladavine. Dok se ranije radilo o Kotoru sad se težište pomjera na okolna naselja. U određenim periodima nije se ni moglo ploviti i trgovati ako se nije pripadalo mornarici, ako se njoj nisu plaćale određene dažbine. A privilegije

su se sticale naročito zahvaljujući ratničkoj djelatnosti bokeljskih pomoraca. Mnoštvo brodova iz raznih naselja Boke neprestano je oticalo prema Peloponezu, Južnoj Italiji, Albaniji, Ankoni, Dalmaciji, Veneciji i slično. Trgovalo se, najčešće, sirom, kožom, sušenim mesom, ribom, solju, duvanom i dr.

Jačanje opština, van zidina grada, umanjivalo je uticaj Bratovštine ali ne i njen značaj. Npr u doba mletačke uprave članstvo u Bratovštini je donosilo važnu privilegiju trgovanja sa južnom Italijom, pravo na prodaju suvog mesa i sira na "Slavenskom trgu" u Veneciji.

Krajem XVIII vijeka Boka je raspolagla sa preko 300 jedrenjaka i veoma razvijenom pomorskom trgovinom. Veliki prihodi od pomorstva i trgovine su omogućili daljni napredak u oblasti kulture i umjetnosti, gradnju novih baroknih palata i crkava.

Bokeljski pomorci su se istakli u brojnim ratovima i bitkama na kopnu i na moru i ostavili svoj trag u važnijim događajima:

- u bici kod Lepanta 1571. godine kotorska galiija „Sveti Tripun Kotorski“ herojski borila i svi članovi njene posade (200–300 ljudi) su izginuli, na čelu sa komandantom Jeronimom Bizantijem;
- u toku Morjeskog rata (1684–1699) udružena flota i vojska Svete lige, koju su činili Mletačka republika, Papska država, Malteški vitezovi i Toskana, zajedno sa brojnim brodovima i borcima iz Boke oslobodili konačno od Turaka Herceg Novi 1687. godine, tako da je tada cijeli zaliv prešao pod mletačku vlast;
- kapetanu Marku Martinoviću iz Perasta od strane mletačke vlade 1698. godine bilo je povjereno školovanje grupe ruskih plemića koje je car Petar Veliki poslao duždu u Veneciju da se obuču u pomorskom nauku i vještinama;
- peraški kapetan Matija Zmajević odlazi 1712. godine u Rusiju, gdje mu car Petar Veliki povjerava značajne zadatke u razvoju ratne flote i ratu protiv Švedske na Baltiku i on zbog svojih zasluga dobija čin admirala i postaje komandant luke Petrograda;
- kapetan Petar Želalić iz Bijele, zbog podviga u zarobljavanju najvećeg broda turske flote „Velika sultanija“ koji je doveo na Maltu 1760. Godine;
- kapetan Ivo Visin iz Prčanja, kao prvi podanik austrijskog carstva, sa svojim jedrenjakom „Splendido“ od 300 tona i sa 11 ljudi posade, oplovio svijet i za taj podvig dobio brojna priznanja;
- u palati Grgurina u Kotoru je 1938. godine postavljena zbirka eksponata Bokeljske mornarice, jezgro budućeg Pomorskog muzeja.

IV grupa: Bokeljska mornarica čuvar tradicije- nošnja, kolo, oružje

“Ono što se danas još na svečanostima može sresti i što je karakteristično za Bokeljsku mornaricu, zaista su nošnja, oružje i kolo sv. Tripuna. Nosili su je svi Bokelji, bez obzira na vjersku i nacionalnu pripadnost.

Iznad bijele košulje, sa srebrnim pozlaćenim „pucima“ najprije dolazi „ječerma“ bez rukava, ali napred bogato ukrašena gajtanima i srebrnim „pucima“. Preko toga je „koret“, jako otvoren napred, da se dobro istakne ukrašena ječerma i malo oružje o pasu. Crne „gaće“ su veoma široke, zato su u gornjem dijelu vidno „nabušene“, dok se prema koljenu jako sužavaju uz samu nogu. Koret i gaće su čvrsto povezani širokim i obojenim dugim pojasom. Ispod koljena se danas vide crne čarape, dok su ranije bile još i i ukrašene velurne „gete“. Na nogama su niske „crevlje“, zvane još i „mulice“ i „gondolete“. Admiral nosi čizme. Plitka kapica „čeverica“ ukrašena je zlatnom žicom u obliku srca. Tu je i cvijet sa

spiralnim tučkom i listićima od srebrne žice. Dvanaest činova, od mlađeg vojnika do admirala, imaju razne manje izmjene nošnje, uz posebne oznake činova.

Uz nošnju ide, i često veoma bogato oružje. O pasu su, obično, dvije male puške. Oko pasa su još dvije pozlaćene „ćese“ za puščani prah i „tobolci“, za duvan, kresivo i usjeku.

U Kolu Sv. Tripuna su isprepletana dva glavna sloja. Prvi i osnovni je veoma star, srednjovjekovni i obredni, a drugi laički, iz pomorskog života mornara. Simbolika figura Kola, sa čestim podvlačenjem ispod lukova podignutih ruku i krajnje figura stegnutog kola oko oficira i uglednih gostiju. Ovo poslednje, prema nekim komparativnim analizama, označava silaženje u tamu grijeha i izlaženje na svjetlost, kao i ideju vječnog obnavljanja života, uz igru oko moštiju patrona grada sv. Tripuna. A onaj drugi sloj sa figurama „veriga“, „sidra“ i sl. govori o mornarskom životu”¹.

Bokeljska mornarica je 2009. godine proslavila, zajedno sa Biskupijom, Kotorom i građanima Crne Gore, 1200 godina od prenosa relikvija svetoga Tripuna u Kotor i od osnivanja bratovštine.

➤ Ćesa

➤ Puška kremenjača

Njeni članovi i u 21. vijeku nose drevne živopisne uniforme i staro oružje, a u statutom predviđenim prilikama, kao što su:

- Proslava svetoga Tripuna (3. februar),
- Dan Mornarice (26. jun),
- Dan Opštine Kotor (21. novembar).

Na ovim svečanim nastupima članovi Bokeljske mornarce plešu svoje drevno kolo.

Katarina Ribica, Dvanaest vjekova Bokeljske mornarice, specijalistički rad, Fakultet za mediteranske i poslovne studije, Tivat, 2017.

Zaključni dio časa

Za ovaj dio časa koristimo metodu “brainstorming”.

Nastavnik ispisuje na tabli:

Značaj Bokeljske mornarice		
Ekonomski	Društveni	Kulturni
Učenici upisuju svoje mišljenje	Učenici upisuju svoje mišljenje	Učenici upisuju svoje mišljenje

Martina Saulačić Lompar
Marija Saulačić

Fešta Sv. Tripuna – zaštitnik grada i bratovština Bokeljska mornarica

NASTAVNIK/CA	Martina Saulačić Lompar Marija Saulačić		
NASTAVNA JEDINICA	FEŠTA SV.TRIPUNA –ZAŠTITNIK GRADA I BRATOVŠTINA BOKELJSKA MORNARICA		
VREMENSKA SMJERNICA	DVOČAS (90 min.)		
NASTAVNI PREDMET	Istorija	RAZRED	VII VIII
CILJEVI	Opisivanje i vrednovanje običaja 12-stoljetne tradicije koja se neprekidno održava u Kotoru povodom Fešte sv. Tripuna uz učešće Bokeljske mornarice		
ISHODI UČENJA	Analiziraju i opišu značaj tradicije, tj.običaja povodom Fešte Svetog Tripuna u Kotoru; Opišu značaj tradicije koju održava Bokeljska mornarica; Objasne povezanost kulta Sv. Tripuna sa Bokeljskom mornaricom; Objasne značaj figura kola sv.Tripuna i analiziraju stihove kola sv. Tripuna; Vrednuju i objasne zašto se poštuju tradicije duge 12. stoljeća.		
OBLICI I METODE RADA	Individualni, cijeli razred, frontalni, grupni		
NASTAVNA SREDSTVA I POMAGALA	Udžbenik, istorijski izvori, projektor, nastavni listić, plakati sa slikama		
LITERATURA	<ul style="list-style-type: none">• Jar. Parral: La Marinerezza Bocchese e la Festa di San Trifone, Kotor, 1899;• Don Ivon Stjepčević, Katedrala sv. Tripuna, Kotor, Split, 1935;• 12 vjekova Bokeljske mornarice, monografija, Beograd 1972;• Dr Miloš Milošević, „Proslava sv.Tripuna, Kotor, 1995;• “Večernja svetog Tripuna, Kotor, 2001;• Miloš Milošević: 12 skica za 12 vjekova Bokeljske mornarice, Kotor, 2009;• Marija Saulačić: Zbornik radova - 12 vjekova Bokeljske mornarice: Povezanost Bokeljske mornarice sa sv.Tripunom zaštitnikom grada Kotora, Kotor, 2010;• Marija Saulačić, Dvanaest vjekova Bokeljske mornarice, bratimljenje Kotora i Venecije 2005. god. Kotor, 2013;• Fotografije: iz lične arhive Andro Saulačić.		

Sadržaj (tok) rada

Priprema učenika - uvod u temu ili nastavnu jedinicu

TOK ČASA:	<p>Učenici gledaju kratki video zapis dolaska Bokeljske mornarice ispred katedrale na dan svetog Tripuna, 3. februara, tj. početak postrojavanja, blagoslov od strane biskupa za početak igre kola. Nastavnik navodi učenike da zamisle da se na trenutak nalaze ispred katedrale i da uživo prate proslavu.</p>
UVODNA AKTIVNOST	<p>Nastavnik objašnjava učenicima detalje video zapisa, koji su odgledali, podstičući ih da zaključe sami neke pojedinosti o ovoj tradiciji.</p> <p>Jedan učenik čita na glas stihove pjesme kola sv. Tripuna i zatim svi zajedno analiziraju tekst koji govori o bratstvu i ljubavi, i dugoj tradiciji. Takođe, nastavnik ih upoznaje sa plesnim figurama koje izvode članovi Bokeljske mornarice i analiziraju značenje plesnih figura. (Prilog br. 2)</p> <p>(10 minuta - Plakati sa slikama Fešte sv. Tripuna, Video zapis)</p>
GLAVNA AKTIVNOST	<p>Nastavnik dijeli učenike u grupe.</p> <p>Prva grupa analizira tekst „Neraskidiva je veza proslave svetog Tripuna i Bokeljske mornarice“, a druga grupa dobija pitanja koja će da postavi prvoj grupi. (Aktivnost 10 min)</p> <p><i>Za koji period se vezuje prvi pomen udruženja mornara ?</i></p> <p><i>Što su „Karike“ i zašto je bitan taj dan?</i></p> <p><i>Kojeg datuma se svake godine podiže zastava svetog Tripuna i recitiraju Lode?</i></p> <p><i>Kojeg datuma je Fešta sv. Tripuna?</i></p> <p><i>Koje je povlastice imala Bokeljska mornarice za vrijeme fešte sv. Tripuna u doba Mletačke republike?</i></p>
ZAVRŠNA AKTIVNOST	<p>Učenici slušaju o običajima za vrijeme Fešte sv. Tripuna koji su predstavljeni u prezentaciji sa puno slika i video zapisa, kako bi im se što slikovitije približila proslava i značaj cijele proslave. Analiziraju koji su to bitni datumi i redosljed aktivnosti do 3. februara tj. kada je glavna proslava sv. Tripuna. Takođe, mogu pogledati uživo nošnju jednog mornara Bokeljske mornarice (predstavnik Bokeljske mornarice u tradicionalnoj nošnji).</p> <p>(30 minuta - Plakat sa slikama, PP prezentacija, model Bokeljske mornarice)</p> <p>Razmjenjuju informacije sa nastavnikom i razgovaraju o eventualnim dodatnim informacijama o Tripundanskoj fešti.</p> <p>.....</p> <p>Učenici rješavaju asocijaciju podjeljeni u tri grupe. Otvaraju polja koja žele.</p>

Svako polje ima određeno pitanje, a tek kada učenik odgovori tačno nastavnik otvara polje i ta grupa dobija bod. (Aktivnost može da bude na hameru ili preko projektor). Pobjednik je, ona grupa koja prva shvati što se nalazi iza polja, a nalazi se slika svetog Tripuna. Ova aktivnost može da se prilagodi brojnosti razreda, da bude od 10 do 20 pitanja, koja su kratka, jasna i laka. Cilj ove poslijednje aktivnosti je da nastavnik vidi koliko su učenici naučili i zapamtili.

(5 minuta - Info listić o prezentaciji,Završa igra sa poljima – lik sv. Tripuna)

Pitanja za kviz igru:

- Kada su došle moći sv. Tripuna u Kotor?
- Ko je bio sveti Tripun i od koga je stradao?
- Što sveti Tripun drži u lijevoj, a što u desnoj ruci?
- Koji je primjer ekumenizma i jedinstveni običaj u svijetu, koji se odvija u katedrali sv.Tripuna u Kotoru drugog februara?
- Gdje Mali admiral recitira stihove u čast svetog Tripuna?
- Kada ide procesija kroz grad?
- „Svi zajedno –svi u kolo” - kojoj pjesmi pripadaju ovi stihovi?
- Rukama ruke stisnimo“ – kojoj pjesmi pripadaju ovi stihovi?
- Ko izgovara ove riječi i kada: „Gospodine admirale, odred starodrevne bokeljske mornarice postrojen jeu slavu Boga i sv.Tripuna»
- Kojeg dana je glavna proslava sv. Tripuna?
- U kojoj državi se još ova fešta u čast sv.Tripuna održava i od strane koga?

(Nastavnik je slobodan da kreira onoliko pitanja koliko mu je potrebno. Takodje, nastavnici mogu da kontaktiraju autora radionice da bi preuzeli prezentaciju za čas)

Zaključak i cilj časa: Fešta svetog Tripuna, 12-stoljetna tradicija koja se neprekidno održava svake godine od 809. u Kotoru je tradicijsko obilježje Bokeljskih Hrvata; fešta uključuje mnoge oblike kreativnosti, običaja, igranja kola i pjevanja tradicijskih pjesama.

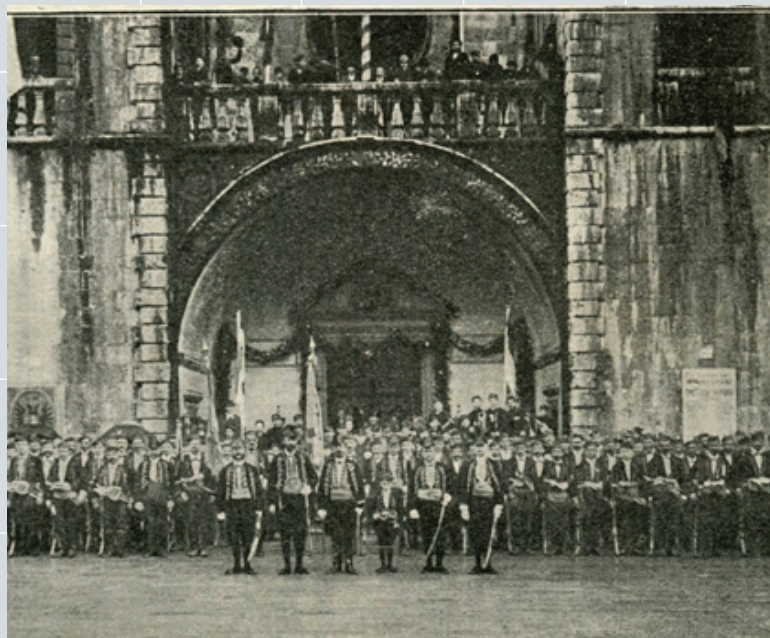
Prilozi

Fešta svetoga Tripuna, zaštitnika Kotora i kotorske biskupije, je tradicija koja se održava u Kotoru neprekidno već preko 12 stoljeća. Proslavlja se 3. februara, neprekidno od 809 god. do danas tj. punih 1.212 godina. U Feštu se, uz predstavnike Katoličke crkve, uključuje Bokeljska mornarica, vjernici Kotora i cijele Boke kotorske, stanovnici grada i okolice, manji broj pravoslavnih vjernika, ali i Hrvati-Bokelji koji žive u Hrvatskoj, kao i predstavnici državnih i mjesnih vlasti.

Osim duhovnog značaja Fešta naročito oblikuje društvene odnose i njihova pravila kao i odnos vlasti

prema njoj. Štovanje sveca obilježila je čitav kulturni, a dijelom i prirodni prostor Grada i okolice, te kroz sudjelovanje pojedinaca i grupa iz drugih mjesta u okviru Kotorske biskupije, kao i Bokelja-Hrvata iz susjedne Hrvatske, potiče međukulturni dijalog. Fešta sv. Tripuna je blagdan svih katoličkih vjernika Kotorske biskupije, ali i Bokelja, Hrvata koji žive u Hrvatskoj, a priključuju joj se i vjernici pravoslavci, kao i svi ljudi dobre volje.

Fešta počinje 27. januara svake godine i završava drugu nedjelju iza 3. februara.

Povijest grada Kotora je usko povezana sa Feštom sv.Tripuna i historijom Bokeljske mornarice. Ne može se zamisliti život i razvoj grada Kotora odvojeno od života i razvoja crkve sv.Tripuna i Bokeljske mornarice tj. Bratovštine kotorskih pomoraca ili Kotorske mornarice sa proslavama zaštitnika grada Kotora sv.Tripuna. Gradska vlast, crkva sv.Tripuna i Bokeljska mornarica tri su glavne komponente koje su kroz dugi niz stoljeća bila odlučujuće za život i razvoj grada Kotora¹. Tri su karike u lancu : 1, Zaštitnik grada Sv. Tripun, 2. Katolička crkva i 3. Bokeljska mornarica, kao tradicijsko obilježje bokeljskih Hrvata.

▣ Ko je bio sveti Tripun?

Sv.Tripun je rođen oko 232 godine u Frigiji, gradu Kampsadi koji je tada bio u sastavu rimske provincije Apamea.Odgajan je od svojih roditelja, prvih kršćana, poštujući slijedeća pravila prvih kršćanskih zajednica: *“nikoga ne izazivati, ne lagati, nikada se krivo kleti, i ne biti agresivan“*. U progonstvu kojeg je dekretom proglasio 249 godine rimski imperator Decije, mučeničkom smrću stradao je i mladi Tripun, jer se nije htio odreći svoje kršćanske vjere.

Crkva je, prvih stoljeća, mučeništvo smatrala za najveće savršenstvo temeljeći to na riječima samoga Krista upućenog apostolima na zadnjoj večeri: *“nema veće ljubavi nego život svoj položiti za prijatelje svoje“*. U svijetlu ovih riječi prva Crkva je svoje mučenike štovala kao svece².Njegovo je tijelo od strane mletačkih trgovaca, koji su se zaustavili u Boku zbog nevrijemena, bilo doneseno u Kotor 13. januara 809.

1 Statut plemenitog tijela Bokeljske mornarice 809-1935, Kotor, 1935.

2 Večernja svetog Tripuna, Kotor, 2001.

godine. Tadašnji kotorski plemić, *Andrea Saracenis*, otkupio je svete Tripunove moći i njemu u čast sagradio prvu crkvu. Tu prvu crkvu spominje bizantski car *Konstantin VII Porfirogenet* u svom djelu „De Administrando Imperio“ u 10-tom stoljeću. Poslije zemljotresa 1979. god. pronađeni su arheološki ostaci te prvobitne crkve., a sredinom XIX st. pronađen je pored katedrale i sarkofag sa ostacima plemića Andreacija sa natpisom na njemu kao ktitoru. Kotorani su na temeljima prvobitne crkve sagradili 1166 god. sadašnju velelepnu katedralu u Kotoru.

Po tradiciji, već kod dolaska broda sa svećevim moćima u Kotor, pomorci su njemu u čast zaigrali kolo, pa se predpostavlja da je tada u Kotoru, kao i na ostalom primorju postojao neki vid organizirane Mornarice. Taj se datum stoga uzima kao prvi pomen postojanja organizirane Mornarice u Kotoru, koja neprekidno djeluje 12 stoljeća. Od prvog arhivskog spomena iz 1363 godine kao “Pobožno društvo kotorskih pomoraca”, preko prvog sačuvanog Statuta iz 1463. godine (Statut Bratovštine sv. Nikole mornara u Kotoru), ona je bila snažna humanitarna i vojna organizacija, ekonomski jaka, i povezana uz proslavu sv. Tripuna. Od 1859. godine gubi sve svoje dotadašnje funkcije, a ostaje joj jedino do danas učešće u proslavi zaštitnika grada sv. Tripuna.

Neraskidiva veza proslave svetog Tripuna i učešća Bokeljske mornarice

Glavni elementi učešća Bokeljske mornarice u proslavi sv. Tripuna kroz minula stoljeća su bili: autonomni izbor časnika i Upravnog odbora na Skupštini Bokeljske mornarice 13. januara («cariche»), najavljivanje glavne svečanosti od strane «malog admirala» „lode“ (laude), sa dizanjem stijega (zastave) sv. Tripuna na trijemu katedrale 27. januara, trodnevno preuzimanje izvršne vlasti u gradu 1. februara (grb, barjaci, ključevi grada i zatvora), pravo davanja azila i pravo predlaganja pomilovanja tokom tri dana prije i poslije Tripundana i 3 februara igranje Kola sv. Tripuna³.

Karike (13. januar) se održavaju na dan kada su po tradiciji donesene moći sv. Tripuna iz Male Azije u Kotor. Tada je u gradu nastalo veliko veselje, kojom prilikom su kotorski mornari bijelim maramicama i igrom pozdravili dolazak jedrenjaka sa moćima sveca. Taj dan se uzima kao prvi pomen mornarice, koja je slično ostalim gradovima istočnog Jadrana vjerojatno već, tada imala neki vid organiziranog udruženja pomoraca.

Za vrijeme Mletačke Republike (1420-1797) pored mnogih povlastica koje su olakšale pomorsku aktivnost Bratovštine pomoraca (Bokeljske mornarice), Mletačka Republika je potvrdila još ranije ustaljenu praksu da Bratovština prilikom proslave sv. Tripuna, zaštitnika grada, u kojoj je ona učestvovala u mornaričkim uniformama i pod oružjem, igrajući tom prilikom svoje tradicionalno kolo, preuzme za tri dana vlast u gradu, primajući tom prilikom od mletačkog rektora (kao i ranije od gradskog kneza) simbole vlasti: sablju, štap i ključeve gradskih vrata.

U alegatima priloženim prvom Statutu mornarice tj. Bratovštine sv. Nikole mornara, tiskanog u Kotoru iz 1463. god., vidimo da mornarica snosi troškove bubnjara, trubača, stražara i ostale troškove oko svečanosti sv. Tripuna.

Takođe, Statutom grada Kotora određuje se 17. januara 1417. godine ceremonijal za proslavu

3 Dr Miloš Milošević, Proslava sv. Tripuna, Kotor 1995. god.

sv. Tripuna u kojem učestvuje i Mornarica. Po dokumentima možemo utvrditi da od polovice XVI st. Mornarica preuzima glavnu organizaciju proslave sv. Tripuna.

Mletačka Republika je osim toga poštivala Bratovštini ranije stečenu povlasticu, da prigodom tripundanskih svečanosti podnosi prijedloge za pomilovanje osuđenika. U alegantima Statuta su navedena i brojna dodjeljivanja oprosta od kazni povodom svečanosti sv. Tripuna. Ovakve prijedloge su mletačke vlasti skoro uvijek prihvatale. Ove povlastice su doprinijele ugledu Kotorske mornarice i ostale su sve do pada Venecije 1797. godine.

Poslije pada Venecije i zauzimanja Boke od strane Austrije, zbog neprijateljskog stava istaknutih pripadnika Kotorske mornarice prema okupatoru, mornarici nije dozvoljeno nastavljanje bilo kakve djelatnosti.

Za vrijeme kratkotrajne ruske vladavine Bokom (mart 1806. - august 1807.), Mornarica je ponovno nastavila svoju djelatnost. Poštovano je i prijašnje pravo pomilovanja zatvorenika za vrijeme tripundanskih svečanosti. Tada je veliki broj bokeljskih brodova pod ruskom zastavom, učestvovao u borbama protiv francuske flote⁴.

Zbog takvog odnosa Kotorskoj mornarici je odmah po zauzimanju Boke od strane Francuza 1811. godine zabranjen rad, i donešena je odluka o njenom ukidanju.

Za vrijeme kratkotrajne vladavine Crnogorsko-bokeljske uprave (1813. -1814.) ponovno je uspostavljena Kotorska mornarica.

Iako, kod druge okupacije Austrije nije bio dozvoljen rad Kotorske mornarice, od 1814. do 1817. bilo je dozvoljeno nekim bokeljskim pomorcima da u uniformama Mornarice učestvuju u proslavi patruna grada sv. Tripuna.

Kotorska mornarica je ponovno uspostavljena 1833. godine sa staleškim, ali ne i vojničkim kompetencijama. Međutim bilo joj je dozvoljeno da učestvuje vojnički postrojena i pod oružjem u ophodu gradom jedino prilikom tripundanskih svečanosti.

Poslije revolucionarnih zbivanja u Boki 1848. god., ponovno dolazi do ukidanja Kotorske mornarice. Nastojanjem Bokelja i crkvenih krugova mornarica je ponovno obnovljena 1859. god. Umjesto naziva Bratovštine kotorskih pomoraca tj. Kotorske mornarice dobija naziv «*Bokeljska mornarica*», sa punim nazivom «*Plemenito tijelo Bokeljske mornarice*». Od onda učestvuje isključivo pod oružjem prilikom proslave Tripundana. Tako je od svojih ranijih funkcija zadržala samo onu koja je bila vezana za proslavu sv. Tripuna⁵. Obnovili su je Hrvati, koji su kroz cijeli period u njoj najbrojniji.

4 Ruski admiral Senjavin Dmitrij Nikolaevič (1763-1831), zapovjednik ruskih pomorskih oružanih snaga na sredozemnom moru protiv francuskih snaga u drugoj ratnoj ekspediciji protiv francuskih snaga (1805-07) osvaja Kotor.

5 Dr Slavko Mijušković, Kotorska Mornarica

Dobročanin Pavao Kamenarović, pjesnik⁶ i narodni zastupnik, je u doba preporoda 1871. godine predložio da Mornarica napravi Statut koji je 1874. god. dostavljen Damatinskom namjesništvu na odobrenje. Ciljevi udruženja su po Statutu bili: da se u Bokeljima sačuva živa uspomena na slavna dijela njihovih predaka i to sakupljajući se u dane nacionalnog blagdana Bokelja sv.Tripuna 2. i 3. februara. Tada bi od Općine primal gradski stijeg sa likom sv.Tripuna i to svaki put kada bi nastupala prema propisima Statuta. Statutom su bila određena pravila svečanih nastupa, na održavanju pohvala (lode) od strane malog admirala, koje su morale biti izvedene na narodnom jeziku, na igranje kola Mornarice i na zvanice koje toj igri moraju da prisustvuju.

Iako vlasti nisu odobrile predloženi Statut on je za Mornaricu bio na snazi, jer se ona po njemu upravljala do donošenja novog Statuta plemenitog tijela Bokeljske mornarice 1934. godine.

Po Statutu iz 1934. godine precizno su određene dužnosti i funkcije Bokeljske mornarice prigodom i za vrijeme trajanja proslave sv. Tripuna Mučenika pokrovitelja grada i Mornarice.

Bokeljska mornarica je nastavila sa svojim radom do Italijanske okupacije Boke 1941. godine kada je bila zabranjena.

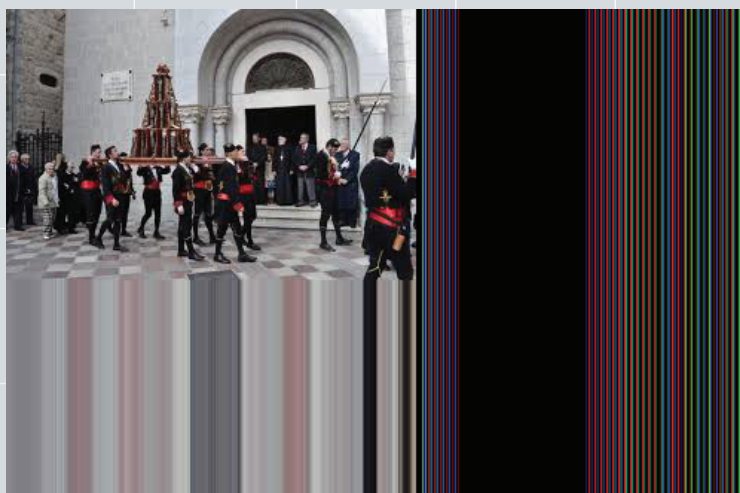
Poslije oslobođenja 1944. godine Bokeljska mornarica nastupa u raznim narodnim manifestacijama bez obzira na ranije statute, po kojima je nastupala samo u određene dane, ali nije učestvovala u tripundanskim svečanostima.

Poslije 45 godina tradicija je obnovljena 1990. godine kada se zaigralo kolo 1182 put pred katedralom sv.Tripuna u čast zaštitnika Kotora i kotorske biskupije.

Fešta svetog Tripuna – glavni detalji proslave

Svečanost je po tradiciji započela sedmicu dana prije tj 27. januara podizanjem stijega (bijela zastava sa likom sv.Tripuna) na lođi katedrale sv.Tripuna i čitanja loda od strane malog admirala, najavljujući nastupajuću svečanost.Od te 1990. god. do danas se svake godine održava ta tradicija vezana uz dvaneststoljetnu proslavu sv.Tripuna.

Dana, 2. februara naveče za vrijeme svečane službe Božje, u katedrali sv.Tripuna, po tradiciji ugledni građani Kotora po 6 katolika i 6 pravoslavaca kade moći sveca, a mornari Bokeljske mornarice čuvaju počasnu stražu. Taj običaj dasvecu odaju počast kađenjem moći vjernici katoličke i pravoslavne vjeroispovijesti, ne postoji nigdje u cijelom svijetu.Sveti Tripun je inače svetac nepodijeljene crkve. Taj običaj je nešto najpozitivnije, što se održava svake godine u našoj republici, I pravi je primjer ekumenizma.

Na samu feštu 3. februara tačno u 10.00 je svečano postrojavanje Mornarice pred katedralom, a časnik podnosi raport admiralu Bokeljske mornarice: «*Gospodine admirale, odred starodrevne bokeljske mornarice postrojen je u slavu Boga i sv.Tripuna*». Nakon smotre odreda Bokeljske mornarice

⁶ Napomena autora: Pavao Kamenarović je napisao tekst za kolo sa idejama narodnog preporoda:»Dan odvjetnika kotorskog braćo veselo slavimo...igru začnimo stogodnu...u ljubav se združimo...svete moći slavimo...mučeniku Tripunu pjevajmo pobožno...svi zajedno svi u kolo rukama ruke stisnimo, potvrdimo svim okolo da slogu bratsku ljubimo».

postrojene ispred katedrale, kolovođa zatraži od kotorskog biskupa blagoslov da može započeti igrati starodrevno kolo u čast svetom Tripunu. Uz sviranje kotorske gradske glazbe odred bokeljske mornarice zatim zaigra kolo u čast sv. Tripunu.

U XII figuri Kola koje se danas pleše oko predstavnika crkve i države, u srednjem vijeku je bila igra u crkvi oko moćiju sv. Tripuna.

Za blagdan su svi vjernici Boke kotorske i ljudi dobre volje hrlili u grad - tko nije mogao ići, slavio je kod kuće. Nekada su dolazili sa svojim crkvenim barjacima i u narodnoj nošnji, da se svome svecu poklone i pomole, da mu se zahvale za zaštitu u prošlosti i preporuče sebe. I sada se svake godine ponovno povećava broj vjernika i hodočasnika sa svojim crkvenim stijegovima-zastavama. Nakon sv. mise u katedrali kreće procesija ulicama grada sa svećevim moćima, a odred mornara Bokeljske mornarice nosi relikvije raznih svetaca postavljenih na katafalku. U procesiji biskup i svećenici nose moći sv. Tripuna dok vjernici sa štovanjem ljube „Slavnu Glavu“ i dodiruju relikvije u molitvama za sebe i svoje najdraže.

Fešta uključuje mnoge oblike kreativnosti, od oblačenja tradicionalnih nošnji, gore navedenih narodnih običaja, igranja kola i pjevanja pjesama, zatim nošenja tradicionalnog oružja, iz kojih se puca prije igre kola ispred katedrale i sl.

U posljednjem Statutu Bokeljske mornarice-Kotor, propisuje se da «*Glavni odred Bokeljske mornarice nastupa: na gradskim svečanostima Sv. Tripuna u Kotoru*».

Pošta Crne Gore i Hrvatska pošta su izdale zajedničko izdanje prigodnih poštanskih maraka 3. februara 2009. godine prigodom proslave 1.200 god. od dolaska moćiju sv. Tripuna u Kotor. Na prvoj marci je lik sv. Tripuna iz Statuta i zakona grada Kotor iz 1616. godine, a na drugoj fotografija lika sv. Tripuna sa središnje oltarne pale kotorske katedrale-bazilike sv. Tripuna.

Bokeljska mornarice je prije tri godine predložena za upis na UNESCO-vu Listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva.

Na kraju moramo zaključiti da se dvanaestostoljetna tradicija slavljenja sv. Tripuna u Kotoru uz učešće Bokeljske mornarice na zadovoljstvo svih vjernika obje konfesije i svih ljudi dobre volje svake godine nastavlja.

Cilj ove teme je upoznavanje učenika osnovnih i srednjih škola sa 12-stoljetnom tradicijom koja se neprekidno održava svake godine u Kotoru. Upoznavanje je potrebno iz razloga što se u školskim programima o ovoj 12-est stoljetnoj tradiciji skoro ništa ne uči niti proučava.

Igor Radulović

Obrazovanje romske populacije na prostoru Crne Gore

NASTAVNIK/CA	Igor Radulović		
NASTAVNA JEDINICA	Obrazovanje romske populacije na prostoru Crne Gore		
VREMENSKA SMJERNICA	JEDAN ŠKOLSKI ČAS (45 min.)		
NASTAVNI PREDMET	Istorija	RAZRED	IV (srednja škola)
CILJEVI	Upoznati položaj romske populacije u Crnoj Gori; Opisati kulturni i obrazovni razvitak Roma u Crnoj Gori; Istaknuti glavne probleme u procesu obrazovanja kod romske populacije; Razviti empatije prema romskoj populaciji kao pripadnicima manjinskih naroda; Utvrđiti i poštovati sličnosti i razlike među ljudima, uključujući fizički izgled, kulturu, porodicu, religiju i jezik; Razviti svijest o problemima koji nas okružuju kao društvo.		
ISHODI UČENJA	Pozitivno vrednuju različitost i sličnost pojedinaca i grupa, uključujući propitivanje stereotipa i predrasuda; Analiziraju istorijske izvore i donose sopstvene zaključke; Upoređuju položaj romske populacije u obrazovnom sistemu Crne Gore sa položajem drugih naroda; Definišu nedostatke u obrazovnoj politici koja dovodi do diskriminacije određenih grupacija i manjinskih naroda; Opisuju položaj romske populacije u obrazovnom sistemu Crne Gore.		
OBLICI I METODE RADA	Individualni, timski rad, rad na tekstu, monološka, dijaloška, učenje putem rješavanja problema		
NASTAVNA SREDSTVA I POMAGALA	Udžbenik, istorijski izvori, projektor		
LITERATURA	Udžbenik za IV razred Gimnazije; Regionalni izvještaj o borbi protiv diskriminacije i učešću Roma u procesu donošenja odluka na lokalnom nivou, OSCE-ova Kancelarija/Ured za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR), Varšava 2013; STRATEGIJA ZA SOCIJALNU INKLUZIJU ROMA I EGIPĆANA U CRNOJ GORI 2016 – 2020, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Podgorica 2016; STUDIJA O PREPREKAMA U OBRAZOVANJU U CRNOJ GORI: Romska i egipćanska djeca, UNICEF CRNA GORA, Podgorica 2013; Unaprijeđenje obrazovanju Roma u Crnoj Gori: Procjena situacije u zemlji i strateški smjerovi Romskog obrazovnog fonda, Roma Education Fund, 2009.		
Korelacija	Crnogorski-srpski, bosanski, hrvatski jezik i književnost, Geografija, Matematika, Građansko obrazovanje, Medijska pismenost		

Sadržaj (tok) rada

Priprema učenika - uvod u temu ili nastavnu jedinicu

TOK ČASA: UVODNA AKTIVNOST	<p>Učenici dobijaju niz pitanja i termina na koje treba da odgovore kako bi se bliže upoznali sa temom (Prilog br. 1).</p> <p>Porede svoje odgovore i iskazuju svoje stavove i mišljenja.</p> <p>Nakon što zajednički završe prvu aktivnost, učenici se dijele u četiri grupe.</p> <p>Učenici koji su podijeljeni u četiri grupe čitaju i analiziraju istorijske izvore, prateći pitanja i smjernice koja se odnose na njihov konkretni zadatak. Svaka grupa dobija različite zadatke.</p>
GLAVNA AKTIVNOST	<p>I grupa dobija istorijski izvor ROMSKO/RAE STANOVNIŠTVO U CRNOJ GORI (Prilog br. 2)</p> <p>II grupa dobija istorijski izvor TABELA – STATUS ROMA NA ZAPADNOM BALKANU (OBRAZOVANJE) (Prilog br. 3)</p> <p>III grupa dobija istorijski izvor OBRAZOVANJE ROMA (Prilog br. 4)</p>
ZAVRŠNA AKTIVNOST	<p>IV grupa dobija istorijski izvor STIGMA I DISKRIMINACIJA DJECE IZ UGROŽENIH SOCIJALNIH GRUPA (Prilog br. 5)</p> <p>Učenici pokušavaju zajednički istaći probleme sa kojima se suočava romska populacija kada je u pitanju proces obrazovanja. Iskazuju svoje kritičko mišljenje o tome na koji način se ti problemi mogu riješiti i na koji način oni mogu uticati na taj proces.</p> <p>Na kraju porede svoje procjene iz uvodne vježbe sa podacima koje su dobili iz ponuđenih izvora i izvode zaključak da li su bili u pravu ili ne, da li su možda i sami bili vođeni nekim stereotipima dok su iznosili pretpostavke.</p>
AKTIVNOSTI UČENIKA	<ul style="list-style-type: none">• Učenici iznose svoje stavove i mišljenje o predrasudama i stereotipima vezanim za romsku populaciju;• Iskazuju svoje pretpostavke i utvrđene činjenice na osnovu pitanja koja se nalaze u Prilogu br. 1;• Učenici se dijele u četiri grupe i na osnovu smjernica daju odgovore na postavljena pitanja i zadatke koje svaka grupa zasebno dobija. (Prilog br. 2.);• Učenici iskazuju svoje mišljenje i stavove kako se određeni problemi mogu prevazići;• Učenici zajednički ističu načine kojima se mogu prevazići određene predrasude i stereotipe.

Prilog br. 1

- Šta znate o načinu života i kulturi romske populacije u Crnoj Gori? Na kojim izvorima se vaša saznanja baziraju?
- Da li smatrate da u vašem okruženju postoje određeni stereotipi i predrasude prema romskoj populaciji? Ako postoje zbog čega je to tako?
- Da li u vašoj školi se afirmiše upis romske djece? Koliko njih znate da pohađaju vašu školu?
- Da li su ti učenici uključeni u vannastavne aktivnosti, rad određenih sekcija i slično?
- Šta mislite koliko procentualno romske djece upiše i završi osnovnu školu? Koliko njih upiše, a koliko završi srednju školu?

Prilog br. 2

Zadatak za grupu I:

Na osnovu izvora učenici prate istorijski razvoj romske populacije na prostoru Crne Gore vodeći se sljedećim pitanjima:

- Koji su glavni problemi sa kojima se suočava romska populacija u Crnoj Gori?
- U kojim djelovima Crne Gore Romi najčešće žive? Šta mislite zbog čega?
- Šta nam nepotpuni podaci o broju Roma u Crnoj Gori govore? Koje zaključke izvodite?

Zadatak za grupu II:

Na osnovu tabele u prilogu IV učenici donose zaključke o statusu obrazovanja Roma u Crnoj Gori, vodeći se sljedećim pitanjima:

- Šta mislite zbog čega u Crnoj Gori su procenti obrazovanih Roma izuzetno niski?
- Da li vas određeni statistički podaci iznenađuju? Zbog čega?
- Šta se na osnovu date tabele može istaći kao najveći problem kada je obrazovanje Roma u Crnoj Gori u pitanju?
- Da li neobrazovanost određenih manjinskih naroda govori po vašem mišljenju o njihovoj marginalizaciji? Obrazložite.

Zadatak za grupu III:

Na osnovu izvora učenici procjenjuju koji su glavni razlozi za napuštanje škole kod romske djece, vodeći se sljedećim pitanjima:

- Šta mislite koji su glavni razlozi za napuštanje škole kod romske populacije?
- Zbog čega je taj trend prisutniji kod djevojčica nego kod dječaka?
- Na koji način se po vašem mišljenju može doprinijeti povećanju broja pripadnika romske populacije na visokoškolskim ustanovama u Crnoj Gori?

Zadatak za grupu IV:

Na osnovu izvora učenici iznose stavove i mišljenja kako se može umanjiti diskriminacija i stigmatizacija pripadnika romske populacije, vodeći se sljedećim pitanjima:

- Na koji način se najčešće vrši stigmatizacija pripadnika romske populacije?
- Da li ste ikada i na koji način pokušali da utičete na smanjenje diskriminacije prema pripadnicima romske populacije?
- Koji su po vašem mišljenju glavni razlozi za isključivanje određene grupacije i manjinskih naroda iz društvenih tokova, uključujući i proces obrazovanja?

Prilog br. 3 (grupa I)

ROMSKO/RAE STANOVNIŠTVO U CRNOJ GORI¹

Prisustvo Roma u Crnoj Gori može se pratiti već od početka šesnaestog vijeka. Dostupni dokazi takođe ukazuju na to da su do devetnaestog vijeka Romi predstavljali dobro uspostavljenu grupu stanovništva u Crnoj Gori. Kao rezultat ratova u okruženju u toku devedesetih godina prošlog vijeka, došlo je do znatnog priliva izbjeglica i raseljenih lica, posebno sa Kosova. Uz probleme sa kojima se suočavaju Romi koji su generacijama nastanjeni u Crnoj Gori, mnogi novopridošli Romi se takođe suočavaju sa jezičkim barijerama, pošto ne govore ni romski ni zvanični jezik Crne Gore, već albanski. Uz to, mnogi se ne izjašnjavaju kao Romi, već kao Aškalije ili Egipćani.

Iako neromsko stanovništvo uopšte, kao i sami Romi, imaju tendenciju da smatraju Aškalije i Egipćane Romima, članovi tih grupacija se smatraju različitim od Roma u istorijskom, lingvističkom i kulturološkom smislu. Uz podjele među Romima, Aškalijama i Egipćanima (kao i nekoliko manjih grupa koje neromsko stanovništvo generalno smatra Romima),¹ evidentne su razlike između Roma koji su dugo naseljeni u Crnoj Gori i onih koji su došli u novijem periodu iz susjednih republika. Sve tri populacije žive skoncentrisano u južnim i centralnim dijelovima zemlje.

Prema podacima iz najnovijeg popisa stanovništva, koji je sproveden 2003. godine, Crna Gora ima 620.145 stanovnika. Isti popis ukazuje na to da je broj Roma 2.601, tako da Romi predstavljaju 0,4 procenta ukupnog broja stanovnika.² Međutim, pošto većina Roma, Aškalija i Egipćana (REA) u Crnoj Gori nema lične identifikacione dokumente i nije zakonski registrovana, vjerovatno je da zvanične brojke potcjenjuju ukupan broj osoba u ovim trima grupama. Nezvanični podaci koje su prikupile nevladine organizacije navode broj od više od 20.000 RAE u Crnoj Gori (3,2 procenta ukupnog broja stanovnika). Nijesu dostupne nikakve informacije o relativnim odnosima veličina ovih triju grupa unutar ukupnog broja RAE stanovnika.

Prilog br. 4 (grupa II)

TABELA – STATUS ROMA NA ZAPADNOM BALKANU (OBRAZOVANJE)²

ZEMLJA	Pismenost (uzrast 16+)		Pohađanje škole (uzrast 7-15)		Pohađanje škole (dob 16-19)	
	Romi	neromi	Romi	neromi	Romi	neromi
Albanija	65%	95%	48%	91%	13%	60%
BiH	82%	97%	61%	96%	15%	60%
Hrvatska	84%	99%	87%	93%	31%	72%
S.Makedonija	83%	96%	74%	90%	27%	77%
Crna Gora	73%	99%	55%	94%	13%	65%
Srbija	85%	98%	80%	95%	25%	71%

¹ Unaprijeđenje obrazovanju Roma u Crnoj Gori: Procjena situacije u zemlji i strateški smjerovi Romskog obrazovnog fonda, Roma Education Fund, 2009, str. 11.

² Regionalni izvještaj o borbi protiv diskriminacije i učešću Roma u procesu donošenja odluka na lokalnom nivou, OSCE-ova Kancelarija/Ured za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR), Varšava 2013, str. 12.

Prilog br. 5 (grupa III)

OBRAZOVANJE ROMA³

... Svako četvrto dijete romske i egipćanske nacionalnosti ne upisuje osnovnu školu, iako je upis obavezan po zakonu. Sa druge strane, poseban problem jeste napuštanje osnovne škole koje je u većinskoj populaciji gotovo nepostojeće. Podaci ukazuju da preko 11% romske djece napušta školu (dječaci 9.4% i djevojčice 13.8%). To znači, da nakon 'drop-outa', od ukupnog broja romske i egipćanske djece osnovno obrazovanje završava nešto oko 68% u odnosu na ukupan broj djece tog uzrasta... od njih 68% koji su završili osnovnu školu, svako peto dete i ne upiše srednju školu...

...Na osnovu istraživanja identifikovano je da 38% punoletnih Roma i Egipćana nema nikakvo obrazovanje. Njih 37% imaju nezavršenu osnovnu školu, a 17% završenu osnovnu školu. Treći stepen stručne spreme završilo je nešto ispod 6% punoljetnih Roma i Egipćana, a četvorogodišnju srednju školu samo 2.2%. Prema tome, obrazovanje odraslih je poseban problem kome se mora posvetiti pažnja.

Učenici romske i egipćanske populacije u prethodnom periodu upisivani su u srednje škole u kojima se nastava izvodi na crnogorskom i ostalim jezicima u službenoj upotrebi shodno principima afirmativne akcije. Po istom principu, zahvaljujući naporima nadležnih institucija i civilnog sektora, značajno je povećan broj pripadnika romske i egipćanske populacije upisanih na visoko obrazovnim ustanovama...

Prilog br. 6 (grupa IV)

STIGMA I DISKRIMINACIJA DJECE IZ UGROŽENIH SOCIJALNIH GRUPA⁴

Socijalna isključenost romske i egipćanske djece ozbiljno ugrožava njihov pristup obrazovanju, čineći ovu djecu nevidljivom za sistem i dovodeći do visoke stope neupisivanja u školu. Studije sprovedene u zemljama jugoistočne Evrope ukazuju na postojanje izrazite razlike u stopi pohađanja škole između romske i egipćanske i djece iz većinske populacije, naročito u Albaniji, Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori, uzrokovane visokom stopom socijalne isključenosti.

Širom jugoistočne Evrope vlade priznaju da segregacija romske i egipćanske djece doprinosi neupisivanju i ranom napuštanju škole te djece, što je usko povezano sa stigmom i diskriminacijom. Segregacija je faktor rizika za obrazovanje djece romske i egipćanske populacije, a u obrazovnom sistemu ona se manifestuje u tri oblika: 1) segregacija među školama – Romi i Egipćani uglavnom pohađaju škole u kojima romski i egipćanski učenici čine većinu i koje se najčešće nalaze u blizini romskih naselja; 2) segregacija unutar škola – u slučaju heterogenih škola, romski i egipćanski učenici nerijetko se odvajaju od ostalih učenika, smještanjem u specijalna odjeljenja; 3) segregacija u specijalnim školama – romska i egipćanska djeca neproporcionalno se šalju u specijalne škole.

U Crnoj Gori je segregacija u obrazovanju usko povezana sa rezidencijalnom segregacijom. Populacija Roma i Egipćana u većini slučajeva živi u izolovanim naseljima, često u izbjegličkim kampovima, gde je pristup obrazovanju prilično ograničen. Među lokalitetima u kojima je primijećena segregacija u obrazovanju su opštine Berane i Podgorica...

3 STRATEGIJA ZA SOCIJALNU INKLUZIJU ROMA I EGIPĆANA U CRNOJ GORI 2016 – 2020, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Podgorica 2016.

4 STUDIJA O PREPREKAMA U OBRAZOVANJU U CRNOJ GORI: Romska i egipćanska djeca, UNICEF CRNA GORA, Podgorica 2013, str. 38-39

▣ Domaći zadatak⁵

- Glavni razlozi za napuštanje škole kod RE populacije;
- Glavni izazovi sa kojima se RE populacija suočava u našoj državi;
- Pozitivni (afirmativni) primjeri;
- Pripadnici RE populacije u Crnoj Gori

Tekst u prilogu može se iskoristiti kao početna tačka, na osnovu kojeg učenici prave PP prezentaciju. Profesor ohrabruje učenike da prilikom izrade koriste svoje različite vještine. Učenici nadareni za stem nauke mogu napraviti statističke obrade i grafičke prikaze, učenici nadareni za umjetnost i jezike mogu kreirati umjetnički prikaz datih tema i sl.

KASTRID, DJEČAK KOJI BRINE O PORODICI I POMAŽE OCU U SAKUPLJANJU HRANE

Kastrid ima 14 godina. Živi na Koniku (Podgorica) u trošnoj kartonskoj kući s roditeljima i petoro braće i sestara. Tu su smješteni od kada se porodica doselila sa Kosova. Pored skućenog prostora, u njihovom domu problem predstavlja higijena. Naime, nemaju pristup struji i vodi, niti sanitarnim čvorovima.

Kastrid je najstarije dijete u porodici. Pohađao je osnovnu školu do 6. razreda. Tada je napustio školovanje. Prilično loše govori crnogorski, ali je tokom intervjua majci prevodio razgovor budući da ona zna samo albanski. Po sopstvenim tvrdnjama i tvrdnjama majke u školi se dobro snalazio i umije da čita i piše. Ipak, ponavljao je 6. razred. Prva četiri razreda završio je u isturenom odjeljenju škole „Božidar Vuković“ na Koniku, a prelaskom na predmetnu nastavu počeo je da pohađa matičnu školu. Zgrada matične škole nalazi se u neposrednoj blizini naselja i do nje je moguće stići pješke za oko 15 minuta, tako da prevoz ne predstavlja prepreku. Sam prelazak u peti razred, opet po tvrdnjama porodice, nije predstavljao prepreku u školovanju ni u obrazovnom ni u socijalnom aspektu. Nije bilo

problema u učenju niti u odnosu s nastavnicima i drugovima iz razreda.

Sve razloge za prekid školovanja roditelji i dječak prebacuju na loše materijalne uslove i negiraju sopstvenu ulogu u tom procesu. Školovanje je prekinuto onog trenutka kada je mlađa sestra (drugo dijete po redu) usljed bolesti upućena na bolničko liječenje. Majka je mnogo vremena provodila sa njom, otac je skupljao hranu po kontejnerima, tako da je Kastrid morao da preuzme brigu o mlađoj braći i sestrama. Istovremeno, kada je majka kod kuće, pomagao je ocu u traženju hrane i sakupljanju sekundarnih sirovina.

U Kastridovom slučaju, kao i kod druge djece iz naselja, škola je putem romskog medijatora roditeljima uputila poziv za razgovor zbog nepohađanja nastave. Roditelji su se, kao i većina njihovih komšija, oglasili o ove pozive. Nakon toga škola više nije reagovala. I tu je sistem stao. Nijedna druga institucija nije obaviještena o ovom slučaju.

Faktori sredine i loša materijalna situacija u velikoj mjeri utiču na ovaj slučaj. Djevojčica je i dalje na liječenju, porodica živi veoma teško.

⁵ Tekst je preuzet iz: *STUDIJA O PREPREKAMA U OBRAZOVANJU U CRNOJ GORI: Romska i egipćanska djeca*, UNICEF CRNA GORA, Podgorica 2013.

Igor Radulović

Istorija Jevreja na tlu Crne Gore

NASTAVNIK/CA	Igor Radulović		
NASTAVNA JEDINICA	ISTORIJA JEVREJA NA TLU CRNE GORE		
VREMENSKA SMJERNICA	JEDAN ŠKOLSKI ČAS (45 min.)		
NASTAVNI PREDMET	Istorija	RAZRED	III IV
CILJEVI	Kritičko razumijevanja događaja iz istorije jevrejskog naroda na prostoru Crne Gore; Razvijanje empatije prema manjinskim narodima i zajednicama.		
ISHODI UČENJA	Pozitivno vrednuju kulturno nasljeđe jevrejskog naroda na prostoru Crne Gore; Razvijaju sopstvene stavove o ulozi jevrejske zajednice u našoj državi; Analiziraju istorijske izvore i donose sopstvene zaključke; Upoređuju položaj jevrejskog naroda u Crnoj Gori sa položajem Jevreja u drugim državama; Izdvajaju i definišu najznačajnije događaje za istoriju jevrejskog naroda na prostoru Crne Gore.		
OBLICI I METODE RADA	Individualni, timski rad, rad na tekstu, monološka, dijaloška, učenje putem rješavanja problema.		
NASTAVNA SREDSTVA I POMAGALA	Udžbenik, istorijski izvori, projektor		
LITERATURA	Udžbenik za III razred Gimnazije; Udžbenik za IV razred Gimnazije; Almanah Jevrejske zajednice Crne Gore, br. 1, Godina 1, Podgorica 2014; Almanah Jevrejske zajednice Crne Gore, br. 9-10; Podgorica 2020.		
Web linkovi	http://jevrejskadigitalnabiblioteka.rs ; http://www.jevzajcg.me .		
Korelacija	Likovna umjetnost, Geografija, Istorija religije		

Sadržaj (tok) rada

Priprema učenika - uvod u temu ili nastavnu jedinicu

TOK ČASA: UVODNA AKTIVNOST	Učenici dobijaju set pitanja i termina na koje treba da odgovore kako bi se bliže upoznali sa temom (Prilog br. 1).
GLAVNA AKTIVNOST	<p>Nakon što zajednički završe prvu aktivnost, učenici se dijele u četiri grupe.</p> <p>Učenici čitaju i analiziraju istorijske izvore, prateći pitanja i smjernice koja se odnose na njihov konkretni zadatak.</p> <p>I grupa dobija istorijski izvor <i>JEVREJSKA GROBNICA U DUKLJI</i> (Prilog br. 3);</p> <p>II grupa dobija istorijski izvor <i>KRATAK PRILOG ISTORIJI JEVREJSKOG GROBLJA U KOTORU</i> (Prilog br. 4);</p> <p>III grupa dobija istorijski izvor <i>ŠABATAJ CEVI</i> (Prilog br. 5);</p> <p>IV grupa dobija istorijski izvor <i>SUDBINE NEKOLIKO JEVREJA U PLJEVLJIMA U II SVJETSKOM RATU – VIDA ALKALAJ</i> (Prilog br. 6).</p>
ZAVRŠNA AKTIVNOST	<p>Učenici zajednički vrednuju istorijsko i kulturno nasljeđe jevrejskog naroda na prostoru Crne Gore od najstarijih vremena do današnjeg vremena.</p> <p>Zajednički prave vremensku traku događaja koji su opisani u istorijskim izvorima koje su analizirali.</p>
AKTIVNOSTI UČENIKA	<ul style="list-style-type: none">• Učenici iznose svoje prethodno stečeno znanje o istoriji i kulturi jevrejskog naroda;• Učenici odgovaraju na postavljena pitanja i zadatke (Prilog br. 1);• Učenici se dijele u četiri grupe i na osnovu smjernica daju odgovore na postavljena pitanja i zadatke (Prilog br. 2);• Učenici obrazlažu svoja mišljenja i stavove, kritički se osvrću na položaj Jevreja na prostoru Crne Gore;• Učenici prave vremensku traku događaja, na osnovu koje sublimiraju život Jevreja na ovom prostoru od antičkog vremena do danas.

Prilog br. 1

Povezati termine sa njihovim definicijama:

- *Jevrejska dijaspora*
- *Sefardi*
- *Cionizam*
- *Aškenazi*

- *Jevreji protjerani iz Španije 1492. i iz Portugalije 1497. Termin potiče od hebrejske riječi koja znači Španija;*
- *dio jevrejskog naroda kome je govorni jezik jidiš ili njemački;*
- *progonstvo, rasejanje, raseljavanje Jevreja po svijetu;*
- *jevrejski nacionalno politički pokret za stvaranje samostalne, nezavisne države.*

Pitanja:

- *Koliko biste pojmova u prvoj vježbi znali sami definisati bez ponuđenih odgovora?*
- *Razmisliti zbog čega u zemljama regiona postoji veći broj Jevreja nego u Crnoj Gori?*
- *Da li ste upoznati sa nekom tradicijom jevrejskog naroda? Da li ste čuli za neki vjerski praznik koji Jevreji slave? Da li ste nekada imali priliku da posjetite sinagogu?*
- *Da li u poređenju sa drugim monoteističkim religijama o judaizmu znate više ili manje? Šta mislite zbog čega je to tako?*

Prilog br. 2

Zadatak za grupu I:

Na osnovu istorijskog izvora učenici pokušavaju napraviti rekonstrukciju života (dvoje) Jevreja na prostoru Duklje u periodu Rimskog Carstva, vodeći se sljedećim pitanjima:

- *Koju su djelatnost mogli obavljati u Duklji?*
- *Šta nam unutrašnja dekoracija njihovog groba može govoriti o njihovom statusu u društvu?*
- *Iz kojih su razloga odlučili da ostanu da žive u Duklji i pored toga što su bili jedini predstavnici svog naroda?*

Zadatak za grupu II:

Na osnovu istorijskog izvora, učenici procjenjuju položaj Jevrejske zajednice u Boki Kotorskoj, vodeći se sljedećim pitanjima:

- *Kakav uticaj dolazak Habsburške monarhije na prostoru Boke Kotorske ima na razvoj Jevrejske zajednice?*
- *Šta mislite zbog čega se broj Jevreja u Kotoru u XIX vijeku konstantno povećavao?*
- *Kojim djelatnostima su se mogli baviti na tom prostoru?*

Zadatak za grupu III:

Na osnovu istorijskog izvora učenici procjenjuju život i djelo Šabataja Cevija, vodeći se sljedećim pitanjima:

- Na osnovu čega možemo zaključiti da je sultan jako cijenio ličnost Šabataja Cevija?
- Zbog čega je sultan odlučio da internira Cevija baš u Ulcinj?
- Šta možemo doznati o tom gradu iz perioda kada je Cevi živio u njemu?

Zadatak za grupu IV:

Na osnovu istorijskog izvora učenici procjenjuju život Jevreja u Pljevljima za vrijeme II svjetskog rata, vodeći se sljedećim pitanjima:

- Šta znamo o životu profesorice Alkalaj prije izbijanja II svjetskog rata?
- Kako je II svjetski rat izmijenio njen položaj u društvu?
- Šta nam sudbina profesorice Alkalaj govori o sudbini Jevreja tokom II svjetskog rata?

Prilog br. 3 (grupa I)

JEVREJSKA GROBNICA U DUKLJI¹

Pri sistematskom iskopavanju istočne nekropole Dokleje, otkrivena je 1960. godine među paganskim grobovima i jedna grobnica koja zbog izuzetne unutrašnje dekoracije zaslužuje posebnu pažnju. Ova grobnica se nalazi na krajnjem jugoistočnom delu nekropole, tj. u njenom perifernom pojasu gde se grobovi proređuju i naglo gube). Kao i ostali grobovi na istočnoj nekropoli i ova je grobnica (grob broj 281) ukopana u sloj šljunkovitog aluvijalnog nanosa...

...Grobница je na južnoj strani zatvorena velikim kamenim blokom i pravougaonom opekom koja je ukrašena dijagonalno povučanim kanelurama. U grobnici su sahranjena dva pokojnika sa glavama na severnoj strani. Sahranjivanje je vršeno u dva maha. Skelet prvobitno inhumiranog, samo delimično očuvan, leži uz sam istočni zid, dok je naknadno sahranjeni položen gotovo u centru grobnice. Zbog loše očuvanosti kostiju, naročito karličnog dela, nije moguće tačno odrediti polove. Sigurno je, međutim, da su ovde inhumirane odrasle osobe...

Čini se da grob br. 281 predstavlja grobnicu jedne jevrejske porodice doseljene u Dokleju u vreme tetrarhije ili Konstantina Velikog. U grobu su nađeni skeleti samo dva pokojnika, verovatno muža i žene, što znači da su možda već njihovi neposredni potomci napustili Dokleju. Pošto u Dokleji verovatno nije bilo više Jevreja, a verovatno ni posebnog jevrejskog groblja, to je i ova porodična grobnica ukopana u okviru paganske nekropole. Da bi se ipak jasno izdvojila od grobova pagana, izvedena je u njoj karakteristična dekoracija iznad glava pokojnika koji su živeli i sahranjeni pod okriljem svoje vere.

¹ Preuzeto sa: <http://jevrejskadigitalnabiblioteka.rs/bitstream/handle/123456789/533/jal0604srejovicjevrejska.pdf?sequence=1&isAllowed=y>; Pristupljeno: 08.01.2021.

Prilog br. 4. (grupa II)

KRATAK PRILOG ISTORIJI JEVREJSKOG GROBLJA U KOTORU²

Nezavisnost koju je Mletačka republika izgubila Kampoforzijskim mirom 1797.g. konačno je definisana odlukama Bečkog kongresa (1. septembar 1814. do 9. juna 1815. godine) po kojima su njene zemlje, pa tako i Crnogorsko primorje od Budve do Herceg Novog ušli u sastav Habsburške monarhije i u njenim granicama bili sve do kraja 1918.g. odnosno završetka Prvog svjetskog rata. Političke i društvene promjene nastale u Boki i Kotoru dolaskom Austrije značajno su uticale na urbanu promjenu ovog područja. Običaj sahranjivanja u crkvama i grobljima u njihovom užem krugu zabranjen je 1818. godine odlukom vlade Habsburške monarhije koja je važila na cjeloj teritoriji Carstva. Ova odluka je svakako važila i za grad Kotor. Ova Odluka se sprovodi tek (već) od 1820. godine kada je tadašnji biskup za namjene sahranjivanja i groblja odredio veliku parcelu u Škaljarima. Polovina te parcele je pod određenim uslovima ustupljena Pravoslavnoj crkvi. Vremenom se pokazala potreba da se na ovoj lokaciji odredi i dio namijenjen za potrebe sahranjivanja pripadnika Mojsijeve vjere. Na predlog da im se dodijeli parcela, Kotorski biskup je od dijela na kome su sahranjivani katolici izdvojio određeni prostor i predao ga na upravu Jevrejskoj Zajednici u Kotoru, o čemu svjedoči i izvod iz Zemljišno knjiškog uloška iz Katastarske opštine Škaljari iz 1884. godine po kome se vidi da je ova zemljišna parcela vlasništvo ove zajednice.

Dolaskom Austrijske administracije iz popisa stanovništva grada Kotora možemo pratiti broj Jevreja koji su bili prijavljeni kao njegovi stanovnici. Tako je po popisu iz 1829.g. u Kotoru boravište prijavilo dvoje Jevreja, da bi 1834.g. od ukupno 2003 popisanih lica u Kotoru (Stari grad) njih 6 bilo jevrejske vjeroispovijesti. Popisni podaci koji se odnose na područje Starog grada za 1843. godinu ukazuju da je u zidinama starog Kotora živjelo 12 Jevreja i to 9 muškaraca i 3 žene. Na sljedećem popisu dvije godine nakon toga unutar zidina Kotora je živjelo 15 pripadnika Mojsijeve vjere od koji su 8 bili muškarci, a 9 žene.³

Od 1846. godine nemamo podatke o broju Jevreja u Kotoru, ali činjenica da 1884.g. postoji registrovana Jevrejska zajednica nedvosmisleno govori o njihovom značajnom broju i organizovanosti u ovom drevnom gradu.

Prilog br. 5. (grupa III)

ŠABATAJ CEVI³

Jedan od najpoznatijih ljudi svoga vremena i svakako jedan od ljudi koji su ostavili neizbrisiv trag među drevne zidine Staroga grada Ulcinja, van svake sumnje jeste Sabataj Cevi. Čovjek koji je obilježio jedan dio svjetske kulturne bastine koji je svojom pojavom i svojim ucjenjem dao veliki doprinos, istoriji ne samo kod nas, već slobodno se može reci i u u svjetskim razmjerama. Ovaj čovjek natprosječne inteligencije i širokog obrazovanja proglasivši sebe novim "Mesijom", ostavio je dubok trag koji i dan danas budi interesovanje ne samo naučnika i teologa, već i običnih ljudi, koji pokušavaju da istraze sve segmente njegovog djelovanja u Otomanskoj imperiji...

...Rodjen je u Izmiru 1626. godine u jednom od glavnih gradova Otomanske imperije. U velikoj populaciji Jevreja u Izmiru sabataj Cevi je trazio slobodu, bio je teolog slobode i shvatio je da je ova nesto najveće što čovjek može imati u vjeri. U svojim predikama, o Talmudu posebno, svetoj knjizi Jevreja toliko je bio sugestivan, da su svi mislili da je on čovjek iz budućnosti, osoba koji će tek doći

² Đorđe Raičević, O groblju i jevrejima u Kotoru, Almanah Jevrejske zajednice Crne Gore, br. 1, Godina 1, Podgorica 2014.

³ Preuzeto sa: <http://www.jevzajcg.me/index.php/jevreji-u-crnoj-gori/zanimljivosti/133-ismet-karamanaga-ulcinj-sabataj-cevi>; Pristupljeno: 10.01.2020.

i odvesti Jevrejski narod do svoje nekadasnje domovine. Bio je rođen da bude vođa. U četrdesetoj godini života, podstaknut svojim genijem i nekim neobičnim unutrašnjim osjećajem proglašava sebe novim "Mesijom" i to svim narodima, citavom svijetu u Otomanskoj imperiji... Proglasivši se "Mesijem" Cevi je dao nadu masama, nadu ka oslobođenju od ropstva, nadu o vjerskim slobodama...

...Sultan tada rece Ceviju da on promjeni svoju vjeru, jer kad se već usudio da od svjetskog vladara zatraži da promjeni vjeru, to sada on zahtjeva od njega. I tako Sabataj Cevi dobi novo ime Mehmet Efendija i samom sebi stavljajući turban, odlazi u izgnanstvo u daleki Ulcinj.

...Sultan pokloni život samoproklamovanom mesiji ali njegovi sledbenici nisu prestajali da se okupljaju ne mogavši da vjeruju da on nije mesija, Da bi izbjegli dalja okupljanja i nemire veziri savjetuju Sultana da internise Sabataja Cevija u najudaljeniji grad Otomanske imperije Ulcinj u njegovoj tvrđavi. Bez obzira što on biva interniran Sultan Ceviju daje titulu Dizdara odnosno cuvara tvrđave i on sa svojom pratnjom dolazi u antički grad Ulcinj, gdje će zadnjih deset godina svoga života provesti na trećem spratu kule Balsica. U toj kuli je i umro najpoznatiji princ iz porodice Balsica Džerdž Balsa i danas se ta kula po njemu i naziva kula Balsica. U toj kuli koja se danas ponosno uzdiže na najvišem dijelu Starog grada, Sabataj Cevi nalazi svoj mir, reformiše Talmud i čita drugu teološku literaturu koju je posjedovao. Govorio je šest jezika i bio je čovjek natprosječne inteligencije i visokog obrazovanja. Kazu da je samo dva puta izlazio iz grada, jednom je isao u posjeti Benediktinskom manastiru Rotaci u blizini Bara, dok je drugi put isao do starog grada Svaca. Napisao je i nekoliko pisama iz Ulcinja posebno je potrebno naglasiti ono upućeno jednoj od tri žena koje je imao, Sari Elahun, koju je ostavio u Izmiru. U nekoliko drugih fragmenata pominje ulcinjske Albance, govori o strasnim zemljotresima koji su zadesili ovaj grad i govori o trideset djevojaka koje su skocile sa zidina Starog grada da ne bi pale u ropstvo. Isto tako opisuje i jednu posebnu vrstu trave koja raste na zidinama grada. Bio je čovjek govora zato je i malo pisao.

...Danas se na trećem spratu kule Balsica nalazi na bijelom mermeru ugravirana Davidova zvijezda koja potvrđuje tezu da je on duboko u duši ostao Jevrej.

Prilog br. 6 (grupa IV)

SUDBINE NEKOLIKO JEVREJA U PLJEVLJIMA U II SVJETSKOM RATU – VIDA ALKALAJ⁴

Vida Alkalaj došla je u Pljevlja pred II svjetski rat kao diplomirani profesor francuskog jezika, koji se u pljevaljskoj Gimnaziji predavao od I do VIII razreda. Tako je gospođica Alkalaj francuski predavala svim razredima.

Kao profesor, veoma prijatne spoljašnosti i vrlo ljupka i neposredna osoba, osvojila je naklonost ne samo učesnika i kolega profesora nego i drugih ljudi sa kojima se izvan Gimnazije družila.

Profesorica Alkalaj je stanovala kod jedne ugledne pljevaljske porodice Popović, čija se kuća nalazila na Varoši. Pljevaljski momci su često, izvečeri, ispod prozora simpatične profesorice, uz pratnju gitare, tiho pjevušili. Bile su to serenade, koje su verovatno godile gospođici Alkalaj. U to vreme živelo se srećno i zadovoljno.

Rat koji je usledio izmenio je život stanovnika Pljevalja a posebno Vide Alkalaj protiv čijeg naroda je otpočeo neviđen genocid. Pljevlja su potpala pod italijansku okupacionu zonu. To je bilo značajno jer se smatralo da Italijani ne sprovode progon Jevreja kao što čine Nemci i ustaše. I pored toga, profesoricu je snašla neprilika. Ostala je bez posla. Umesto francuskog jezika, u Gimnaziji je uveden italijanski jezik. Vida Alkalaj je ostala bez sredstava za život. Međutim, pritekli su mnogobrojni prijatelji koje je profesorica imala u Pljevljima. Delilo se ono što se imalo, a imalo se još uvijek dovoljno.

⁴ SUDBINE NEKOLIKO JEVREJA U PLJEVLJIMA U II SVJETSKOM RATU, Almanah Jevrejske zajednice br. 9-10, Podgorica 2020.

Početak ustanka u Crnoj Gori, pogotovo poslije Pljevaljske bitke 1. decembra 1941. godine, nastupili su teški dani za sve pa i za profesoricu Alkalaj. Za nju je usledila još jedna opasnost u proleće 1942. godine kada je u Pljevlja došao, u specijalnu misiju, nemački poručnik KURT VALDHAJM, sa pratnjom i specijalnom radio stanicom. Tada je u Pljevljima bila italijanska divizija PUSTERIJA sa 2000 vojnika. Pojava K. Valdhajma predstavljala je za sve žitelje veliku opasnost. Italijani su uveli policijski čas, vršili su hapšenja i ubistva. Tako su 4. maja 1942. godine na Senjaku streljana 34 taoca, rodoljuba. Sve je to stvorilo veliku psihozu straha i nesigurnosti.

To je sve sa svojim poznanicima i prijateljima doživljavala i profesorica Vida Alkalaj. Nervi su popustili i ona je jednoga jutra nađena mrtva u krevetu svoje sobe. Bila je mlada, zdrava, nikad bolesna. Verovatno da je u čitavom tom košmaru i neizvesnosti digla ruku na sebe.

Smrt drage profesorice Vide Alkalaj sa tugom je primljena u Pljevljima. Do večne kuće ispratili su je njeni đaci, kolege profesori, prijatelji, svi oni koji su je voleli, poštovali i cenili. U pratnji su bili i oni koji su joj nekada, izvečeri, ispod prozora, uz gitaru pevušili. Pljevaljski momci sad su jecali.

Na Varoškom groblju, sa desne strane, u samom dnu do ograde, i danas počivaju zemni ostaci Vide Alkalaj, sa skromnim nadgrobim obeležjem i Davidovom zvezdom.

Crna Gora–susret multietičnosti

NASTAVNIK/CA	Vesna Kovačević Zvezdana Lakić		
NASTAVNA JEDINICA	CRNA GORA-SUSRET MULTIETIČNOSTI		
VREMENSKA SMJERNICA	JEDAN ŠKOLSKI ČAS (45 min.)		
NASTAVNI PREDMET	Istorija	RAZRED	III (Srednja škola)
CILJEVI	<p>Obrazovni (materijalno saznanji): Usvoje znanja o istoriji Crne Gore od kraja XVII vijeka, znaju najznačajnije kulturne stvaraoce, shvate društveno ekonomske promjene, kao i posljedice koje su uticale na bogatstvo različitosti manjina u Crnoj Gori.</p> <p>Funkcionalni (razvojni): Razumju značaj i uticaj kulturnih manjina u Crnoj Gori u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, procjene značaj promjena izazvanih borbom za emancipaciju, izdvajaju pozitivne i negativne tekovine.</p> <p>Vaspitni: Razviti kod učenika svijest o značaju suživota manjina u Crnoj Gori u savremenom svijetu, sposobnost za iznošenje sopstvenog mišljenja i zaključaka, pravilnu procjenu pozitivnih i negativnih tekovina bogatstva različitosti.</p>		
ISHODI UČENJA	<p>Učenici će moći da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -opišu istoriju Crne Gore od 1697.godine; -objasne ulogu i položaj žene u crnogorskom društvu; -uporede suživot manjina u Crnoj Gori u tom periodu; -procjene razvoj emancipacije žena u budućnosti; -analiziraju kulturni i vjerski život u Crnoj Gori. 		

OBLICI I METODE RADA	Individualni, rad u grupi, frontalni Metoda usmenog izlaganja, metoda razgovora, rad na tekstu, igra, pisani rad učenika, metoda eksperiment, barometar raspoloženja, meta
NASTAVNA SREDSTVA I POMAGALA	Dokumentarni film, PP prezentacija: „Bogatstvo razlicitosti-kulturna istorija manjina u Crnoj Gori“, geografska karta svijeta, radni listići, fotografije
LITERATURA	<ul style="list-style-type: none"> • Istorija–udžbenik za treći razred gimnazije, autori: Dragutin Papović, Sait Šabotić, Adnan Prekić, Milan Šćekić; • Istorija za srednje stručne škole, autori: Lovćenka Radulović, Nikola Mršulja, Željko Drinčić, Zdravko Pejović. <p><i>Dodatna literatura:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Andrijašević Živko (2015): Čitanke is istorije Crne Gore, I-IV, Podgorica, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva; • Ferijer, dr. Frederik: Crna Gora, dnevnik švajcarskog ljekara; CID, Podgorica, 2007; • T. Ling, Istorija religije istoka i zapada, Srpska književna zadruga, Beograd, 2003; • mr. Lenka Blehov Čelebić: “Život žene u Kotoru u XV vijeku”; • mr. Vesna Kovačević: „Žene i njihov doprinos u istoriografiji Crne Gore u prvoj polovini XX vijeka“.
Korelacija	Geografija (prostor), Crnogorski-srpski, bosanski, hrvatski jezik i književnost (poezija, proza, rječnik...) Likovna umjetnost (sakralni objekti), Muzička umjetnost (folklor, izvorni melos)

Struktura nastavnog časa

Etapa časa	Oblik rada	Metod rada	Trajanje
Uvodni dio časa	Individualni, frontalni, rad u grupama	metoda eksperimenta, metoda razgovora, rad na tekstu, igra, pisani rad učenika, metoda obrada teme	15 minuta
Glavni dio časa	Individualni, frontalni	metoda usmenog izlaganja, metoda razgovora, demonstracija	20 minuta
Završni dio časa	Rad u grupama, individualni, frontalni	metoda razgovora, demonstracija, pisani rad učenika, barometar raspoloženja	10 minuta

Sadržaj (tok) rada

Priprema učenika - uvod u temu ili nastavnu jedinicu

Aktivnosti učenika	Aktivnosti nastavnica
UVODNI DIO ČASA	
<p>Prvi dio uvodnog dijela časa:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Učenici se dijele na tri grupe i određuju vođu 	<p>Prvi dio uvodnog dijela časa:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Upućuju učenike u ishode učenja - Obavještavaju učenike da se podijele na tri grupe, prepuštaju im sopstveni izbor, uz napomenu da grupe moraju imati po pet učenika, kao i vođu grupe
<p>Drugi dio uvodnog dijela časa:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Odgovaraju na pitanja; - Jedan učenik čita definiciju eksperimenta; - Odlazu telefone na katedru. 	<p>Drugi dio uvodnog dijela časa:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Upoznaju učenike sa pojmom eksperiment, postavljajući pitanja <p>Pitanja:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Koji termin se može upotrijebiti umjesto pojma eksperiment? 2. Što, po vašem mišljenju, predstavlja eksperiment? 3. Gdje se najčešće vrše eksperimenti? 4. Da li je eksperiment, kao metoda, primjenljiv u istoriji? <ul style="list-style-type: none"> - Dijeje grupama listić sa definicijom eksperimenta - Učenici se zamole da uključe zvona i notifikacije (na nivo glasno) mobilnog telefona (i nastavnice) i svi ih odlože na katedru (cilj: utvrđivanje ometnja časa od mobilnih telefonskih uređaja)
<p>Treći dio uvodnog dijela časa:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Nabrajaju ličnosti - Za to vrijeme na dvije zaklonjene table, na dva flipčarta, dva učenika ispisuju odvojeno istorijske i ostale ličnosti. Nakon učenika, koji je poslednji izgovorio termin, učenici, koji su zapisivali pojmove, okreću table i ocjenjuju ispravnost napisanog. 	<p>Treći dio uvodnog dijela časa:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Upućuju učenike da će čas početi tako što će svaki učenik izgovoriti ime neke poznate ličnosti-istoričara, naučnika, književnika, svaki učenik će ponoviti imena koja su izgovorili ostali učenici; - Određuju dva učenika koji će na dvije zaklonjene table, na dva flip čarta, ispisati odvojeno istorijske ličnosti i ostale ličnosti iz nauke i umjetnosti sa prostora Crne Gore; - Prvo su počele nastavnice; - Učenici koji su upisivali imena na zaklonjene table otkrivaju i utvrđuje se da li su ispravno razdvajali istorijske i ostale ličnosti iz nauke i umjetnosti.

Četvrti dio uvodnog dijela časa:

- Iznose svoje mišljenje
- Vođe grupa čitaju definicije, ostali učenici tumače, diskutuju i daju svoje mišljenje

Četvrti dio uvodnog dijela časa:

- Postavljaju pitanja:
 - Definicija termina „manjina“
 - Navedi termin suprotan terminu „manjina“.
 - Koja je razlika između ova dva termina, kada su u pitanju „većinski“ i „manjinski“ narodi?
- Dijele grupama listiće sa različitim definicijama manjina, objašnjavaju da je termin višeznačan

GLAVNI DIO ČASA

- Gledaju video zapis
- Aktivno slušaju predavanje i gledaju PowerPoint prezentaciju
- Odgovaraju na postavljena pitanja
- Komentarišu i iznose svoje mišljenje

- Upućuju učenike da odgledaju kratak dokumentarni film o kulturnoj istoriji manjina u Crnoj Gori **(Prilog 1)**
- Navode misao Trevora Linga **(Prilog 2)**
- Pružaju nove informacije o multietičnosti, multikonfessionalnosti
- Pokazuju na geografskoj karti svijeta Crnu Goru (tačnije prvi pomen suživota manjina na prostoru Duklje za vrijeme Vojislavljevića) **(Prilog 3)**
- Pružaju nove informacije o multietičnosti, multikonfessionalnosti
- Citiraju Trevora Linga **(Prilog 4)**
- Postavljaju pitanja kojima podstiču učenike da se uključe u predavanje i iskažu svoje mišljenje
 1. Objasnite termin „vjerska tolerancija“.
 2. Kako su se ljudi borili za poštovanje različitosti?
 3. Objasnite položaj žene u prošlosti?
 4. Navedite osnovne djelatnosti žene, dominantne poslove.
- Čitaju stihove Petra II Petrovića Njegoša i navode učenike da zaključe da li je postojala razlika između Crnogorki i ostalih žena (iz grupe manjinskih naroda) u Crnoj Gori? **(Prilog 5)**
- Objašnjavaju značaj bogatstva različitosti
- Prikazuju PowerPoint prezentaciju, koja prati predavanje

ZAVRŠNI DIO ČASA

- Na vremenskoj osi iscrtanoj na flip čart papiru ređaju fotografije i lijepe hronološki, pišu komentar;
- Table su zaklonjene dok grupe rade;
- Grupe okreću table i upoređuju se odgovori, utvrđuju tačnost;
- Odgovaraju na pitanja;
- Na pripremljenom plakatu ocjenjuju čas samoljepljivom tačkom.

- Diješe zadatke učenicima;
- Učenici dobijaju po osam fotografija, odnosno ilustracija (koje su bile prikazane u PP prezentaciji) sa zadatkom da ih poređaju na vremenskoj osi iscrtanoj na flipčart papiru, zalijepe hronološki i napišu kratak komentar ispod ilustracija (Prilog br. 1);
- Citiraju tekst (Prilog br. 2), poslije čega učenici dobijaju zadatak da izlože svoje mišljenje na koji način se može očuvati sklad u Crnoj Gori?;
- Daju uputstvo kako da ocjene čas – evaluacija.

Odgovaraju da nisu ni primjetili da su telefoni zvonili

Postavljaju pitanje koliko su uključena zvona uticala na rad na času

IZGLED TABLE

Tabla nije korišćena, PowerPoint prezentacija sadrži naziv lekcije, teze, fotografije...

Domaći zadatak

Zadatak 1:

- Sagledati položaj žena i kako se izboriti protiv prisilne udaje koja je i danas prisutna u ruralnim sredinama i kod romske, a često i muslimanske populacije, sa osvrtom na položaj žena kroz istoriju
- Koristeći znanje stečeno iz Istorije, u tabelama opiši svoje viđenje bogatstva različitosti manjina i njihov značaj za budući suživot u Crnoj Gori

Zadatak 2:

- **Na mobilnom telefonu snimiti jednu od sljedećih kompozicija:**

Turski marš - Mocart

Za Elizu – Betoven

Legenda o Pavi i Ahmetu- narodni guslar Stevan M.Popović

Prilozi uz pripremu (šeme, radni listići)

▣ Za uvodni dio časa

Radni listić 1:

Eksperiment, ogled, opit, pokus ili proba je analitički postupak za proučavanje uzročno posledičnih odnosa. To je metod naučnog istraživanja u kojem se namjerno i sistematski mijenja neka pojava, radi izazivanja, a onda posmatranja i mjerenja neke druge pojave, dok se ostali relevantni uslovi kontrolišu ili izoluju. Postoji više vrsta ogleda, a najpoznatiji su laboratorijski i ogled u prirodnim uslovima.

Prva grupa-radni listić

Definicija manjina je:

pojam koji se odnosi na grupu, ili članove grupe, koja je brojačno manja od dominantne u zajednici ili ima manju moć i uticaj. Često se pojam odnosi na grupe koje imaju izražene razlike u odnosu na dominantnu grupu u smislu rase, vjere, etniciteta ili političkog i kulturnog identiteta, što za njih može biti snažan kohezivni faktor.

Druga grupa-radni listić

Definicija manjinski narod su:

narodi bez nacionalne države.

Treća grupa- radni listić

Definicija nacionalna manjina su:

grupe građana koje se od većinskog stanovništva razlikuju po nacionalnoj pripadnosti. Nacionalne manjine postoje prvenstveno u Istočnoj Evropi gdje dijelovi pojedinih nacija žive na teritoriji susjednih zemalja. Nacionalne manjine se od etničkih manjina najčešće razlikuju u tome što njezini pripadnici aktivno sudjeluju u životu nacije kojoj pripadaju.

▣ Za glavni dio časa

Dokumentarni film: <https://www.youtube.com/watch?v=R3SulQmudEI&feature=youtu.be> (Prilog 1)

„Rečeno je, da niko nije toliko tašt zbog svoje religije, kao onaj ko ne poznaje nijednu drugu.“
(Trevor Ling) (Prilog 2)

„Pošteno i nepristrasno proučavanje vjerskih tradicija znači izučavanje njihovih stvarnih istorijskih spisa u pojmovima ideja koje donose, tipova ličnosti koje su stvorile, i vrste društava što su se za njih vezivala.“ *

*(T. Ling, Istorija religije istoka i zapada, Srpska književna zadruga, Beograd, 2003.god., str.6) (Prilog br. 4)

↗ Geografska karta svijeta (Prilog br. 3)

Fatima je strukom divota
 oči su joj dvije zvijezde;
 Lice joj je jutro rumeno
 pod vijencem gori danica
 usta su joj parom srezana;
 usne su joj ružom uždene,
 međ kojima katkad sijeva
 snažna grivna sitna bisera;
 grlo joj je čista fildiša,
 bijele ruke krila labuda,
 nad cvijećem pliva zornjača...
 a voze je vesla srebrna,
 blago odru na kom počine!

➤ Izvor: www.montenegrina.net

Petar II Petrović Njegoš (Prilog br. 5)
 PP prezentacija

➤ Izvor: www.hipmont.me

➤ Izvor: www.slobodnaevropa.org

➤ Izvor: www.wikipedia.org

➤ Izvor: www.wikipedia.org

↗ Izvor: www.magazinplus.eu

↗ Izvor: www.zumberacki-vikarijat.com

↗ Izvor: www.waytomonte.com

Prilog br. 1

I dok god je jedan zajednički cilj zvijezda vodilja i sveprisutna konstanta ništa ne može narušiti sklad, a ona glasi:

“PATNJA JE NAŠA ZAJEDNIČKA TRAGEDIJA, HEROJSTVO JE NAŠE ZAJEDNIČKO BLAGO, DOK GOD JE SVE TO NAŠE, CRNA GORA ĆE BITI JEDNO.” (Prilog br. 2)

Tabela za izradu domaćeg zadatka:

Bogatstvo različitosti- kulturalna istorija manjina	Budućnost za 5 godina	Budućnost za 10 godina	Budućnost za 20 godina	Budućnost za 40 godina
Crna Gora				
Evropa				

Napomene, zapažanja korekcije

Eksperiment sa početka časa pokazao da su učenici bili jako zainteresovani za čas, jer uopšte nijesu reagovali na uključena zvona telefona, pokazali veliko interesovanje za nastavnu jedinicu i uspjeli da povežu znanje iz istorije sa ostalim predmetima kao sto su geografija, Crnogorski-srpski, bosanski, hrvatski jezik i knjizevnost, likovna umjetnost, muzička umjetnost.

Za glavni dio časa smo izabrale "klasičnije metode"-monološku i dijalošku (usmenog izlaganja i razgovora), jer je trebalo povezati prilično dug vremenski period nacionalne istorije od kraja XVII vijeka do danas.

Samoevaluacija

Svi učenici unose procjenu kvaliteta časa i postignuća u krugu evaluacije, koji je podijeljen na 4 dijela, ocjenjuje se predavanje profesora, tema, atmosfera na času i angažovanost učenika, primjenjena metoda meta. Analizirana ocjena.

